

OVČAR MARKO.

SPISAL JANEZ JALEN.

4. Čez Vrh ženejo.

Iz vasi pod Pečmi je jutro za jutrom prizvonilo po stagnah na Reber na stotine zvoncev.

Med krniškimi pastirji je dan za dnevom prvi zatrobil na vasi kozar Koraček: »Sem jih že navadil, babe, zgodaj vsťajati,« je ves zadovoljen večkrat povedal kozam, katere je drevil pod Peči tako naglo, da so rožljali drobni zvončki v čredi kakor kraguljci pred graščinskimi sanmi: »Saj drugače poleti ne boste prehodile polj pod Srednji vrh in nazaj.« Sam pri sebi pa je razmišljaj, ali bo letos še planinila pri Mačevskih kočah Majda in kolikokrat bo utegnil izpod Srednjega vrha čez Vrtačo iti v vas.

Za Koračkovim rogom je navadno počil Tomažev bič, če ga ni prehitel Žorga, ki je sklicaval vole iz hlevov s tako zamolklim hohojem, da je bil zares njegov glas precej podoben oddaljenemu mukanju.

Ovčarji niso ne trobili ne klicali, ker je zapiral vsak svoj trop v en sam ovčjak, čeprav so pasli vsi, razen Marka, jarce več gospodarjev.

Zadnja sta bila vedno črednik Lukež in tretjinek Tevž, ker sta morala čakati, da so ženske krave pomolzle. Pa to je bilo že od nekdaj tako.

V Rebri in v Pečeh je pozvanjalo od jutra do večera, da se je razlegalo v polje kakor bi vsak

kamen in vsak grm pel. Vmes so pa udarjali z basom zvončarji-vodniki.

Pred trjaki in pred Zofijo fiste dni so zvonci vsak dan bolj na goslo pozvanjali, črede so se začele hitro premikati preko robov in planjav.

Dežja ni hotelo biti; peščena zemlja je omagala in trava je prepočasi odganjala za stotine lačnih gobcev.

Kozar se je smejal; grm, ki ga koza objeda, se najdlje ustavlja suši.

Druge pa je kar vse skrbelo. Edino Žorga se je tolažil, da majnika trava mora rasti, če jo s kijem zabijaš nazaj v fla. Pa se je vendar nad nemirnimi voli tako razhudil, da jih je s hudičem kled.

Trjaki bodo dali dež. Zofija pa prav gotovo, saj je vsako leto mokra.

Pankrac je vzdignil vetrove. Zgornji in spodnji sta se skušala, kateri bo močnejši.

Na Servaca zvečer je zmagal jug.

Bonifac pa je vso noč in ves dan na temnih oblakih vozil dež izpod solnca.

Zofija bo mokra.

Paše je že tako primanjkovalo, da sta se Jok in Marko kljub mračnemu vremenu dogovorila, da bosta gnala na Bonifaca na vrh Peči; bosta že Volkun in Hrust ovohala zverino, če bo kje v gošči skrita prežala.

Marko je najbolj zato tiščal na vrh, ker je vedel od Vrbanka, da najlaže mračnega dne izsekaš bčele iz drevesa. Navezal si je panj čez ramo, vteknil sekirico za pas in z rogom in žvižgi in z »na, na, bac« prignal s prvim zagonom na Skok in nastavil čredo proti Oknici.

Jok pa je s Hrustom rinil jarce čez Vogel na Jecolo.

Markov panj je opazil Tevž in je tako dolgo prigovarjal čredniku Lukežu, da sta zagnala krave na Vrhé. Za Markom ga je mikalo. Če ne drugega, se mu bo vsaj lahko smejal, ko ga bodo pikale bčele.

Marko je prepustil na Oknici trop Volkunu. Pes ga je dobro razumel; saj ga je tudi Jernej pustil večkrat samega pri živini.

Jok Hrustu še ni zaupal. Sedel je na skalo, da je videl svoje in Markove jarce, in je zdaleč opazoval Marka, kako si je zatikal pod klobuk ozelele bukove vejice, da bi ubranil obraz pred bčelami. »Boji se jih pa le in kako si zna pomagati. Ni neumen fant.«

Ne dolgo potem, ko je odzvonilo po dolini poldne, je zapela v bukvi Markova sekirica.

Krave so se pripasle takrat čez Praprotnik na Mali stan. Tevž se je glasno krohotal Marku, ki si je otepal z rok pikajoče bčele. Črednik mu je ukazal, naj pazi, da ne bo živina ušla skozi napol

polomljen ploč na sečo. Tretjinek pa je prepustil krave samim sebi, stopil skozi lesa in fik ob robu Peči šel proti Marku, da bi mu od blizu privoščil pikanje bčel.

Zagledal je pod seboj Podlipnikove jarce. Kakor bi ga po neprevidnosti sprožil, je sunil z ного v mel kamen, ki se je parkrat zaobrnil, nato odletaval v vedno daljših skokih in vsekal v sredo Markovega tropa. Jarci so zagrmeli na dve strani. Dveletni, popolnoma bel koštrun, Cenekov je bil, lepa žival, pa se je z odbito zadnjo ного utočil v meline.

Jok se je zadržal nad Tevžem: »Pusti jarce, kaj so ti napotil!«

Marko, ki je že postavil satje v pritrjene kozice v panju, je zamašil s pripravljeno rušo izsekan žlambor, da ne bodo bčele silile nazaj in da bodo rajše zasedle satje v panju, poskočil z bukve na fla in tekel proti Tevžu, grede pa že klical psa: »Volkun! Podi! Zapodi!«

Volkun pa je imel preveč opraviti z jarci, da jih zopet sežene, in je preslišal ovčarjev ukaz.

»Beštja ti, Rotijina,« je siknil ves zasopel Marko v Tevža in bil tako razdražen, da se je Tevž izgovarjal: »Kamen se mi je sprožil izpod nog.«

»Kaj pa stopaš na kraj, če ne znaš pogledati, kaj imaš pod nogami. Če si taka neroda, zakaj greš past v gore. Z ženskami hodi na njive plet.«

»Ti hodi na njive plet. S Podlipnikovo Ančko, da ti ne bo dolgčas.«

»Z robevnico te bom po buči; pa ne zavoljo Ančke; zavoljo jarca, ki si mu ного odbil. Beštjal Ti ga boš plačal, ne jaz.«

Tisto zaradi Ančke in jarca pa je bilo narobe res.

Volkun je že uredil čredo in se podvival po melu k Marku. Tevž ga ni opazil, ker se je res bal, da bi Marko, jezen, ne zamahnil. Marko tudi ne, ker mu je zaradi Ančke zavrela kri.

Stala sta si nasproti z naprej sklonjenimi glavami kakor dva trmasta vola, preden z vso težo treščita skupaj.

Takrat pa je zagnal Jok na skali grozen rik in mahal proti seči z robevnico.

Urno sta se oba nasprotnika okrenila in ujela z očmi zadnji skok, s katerim se je pognal velik, rjav medved na hrbeč kravi, ki je zašla skozi raztrgan ploč tako daleč na sečo, da je bila že čisto blizu gozda na oni strani.

Togotno je renčal medved na hrblu krave, ki se je skušala otresti strašnega jezdeca in ubežati. Preskočila pa se je komaj za tri svoje dolžine. Zverina ji je z udarci svoje težke šape zlomila križ. Krava se je sesedla in v smrtnem strahu zarjula z glasom, ki pretrese mozeg živini in ljudem.

Tevž in Marko sta preplašena obstala. Tudi Volkun se ni upal napasti; z naježenim hrbtom je renčal poleg obeh pastirjev.

Jok je lezel s skale in vpil. Kaj, ko ga ni nihče razumel.

Krave so tekale naokrog, suvale z rogovi teleta, jih zganjale na sredo, togotno kopale zemljo, pri tem tulile skoro nič manj strašno kakor njih pobita vrstnica na senožeči, katere se je še vedno skušala dvigniti in uteči smrti. Medved, ki se je lotil že vimena, je še nekaj kratov udaril s šapo, na kar je krava utihnila in je bilo slišati s seče samo še momljajoče renčanje zverine.

Okrog krav je kakor brez glave tekal Lukež in klical: »Ježeš, Kristeš, Tevž, kam si šel.«

Tevž je stekel k Lukežu. Marko pa je še vedno stal, kjer je bil, in razmišljal, kako bo branil svoje jarce, če bo treba. Pa je nedaleč od njega zakričal Jok: »Kaj stojiš, Marko! S psi nadenj!«

In preden se je Marko zavedel, je že ščuval Jok oba psa: »Volkun! Hrust! Ujs! ujs!«

Nata ukaz je šinil Volkun kakor puščica na senožeč; Hrust za njim; za obema pa se je spustil v dir Marko.

Nekaj skokov pred medvedom in kravo se je Volkun ustavil. Hrust seveda tudi. Oba sta pa pričela glasno in tako na gosto lajati, da je odmevalo od vrhov, kakor bi se togotila cela jata psov, ne samo dva.

Medved je grozeče renčal, krave pa vendarle ni pustil.

Prišel je še Marko. Da se pes izkaže pred gospodarjem, ali ker mu je ob navzočnosti človeka zrastel pogum, se je Volkun pognal od zadaj v medveda, ga ugriznil in še hitreje odskočil.

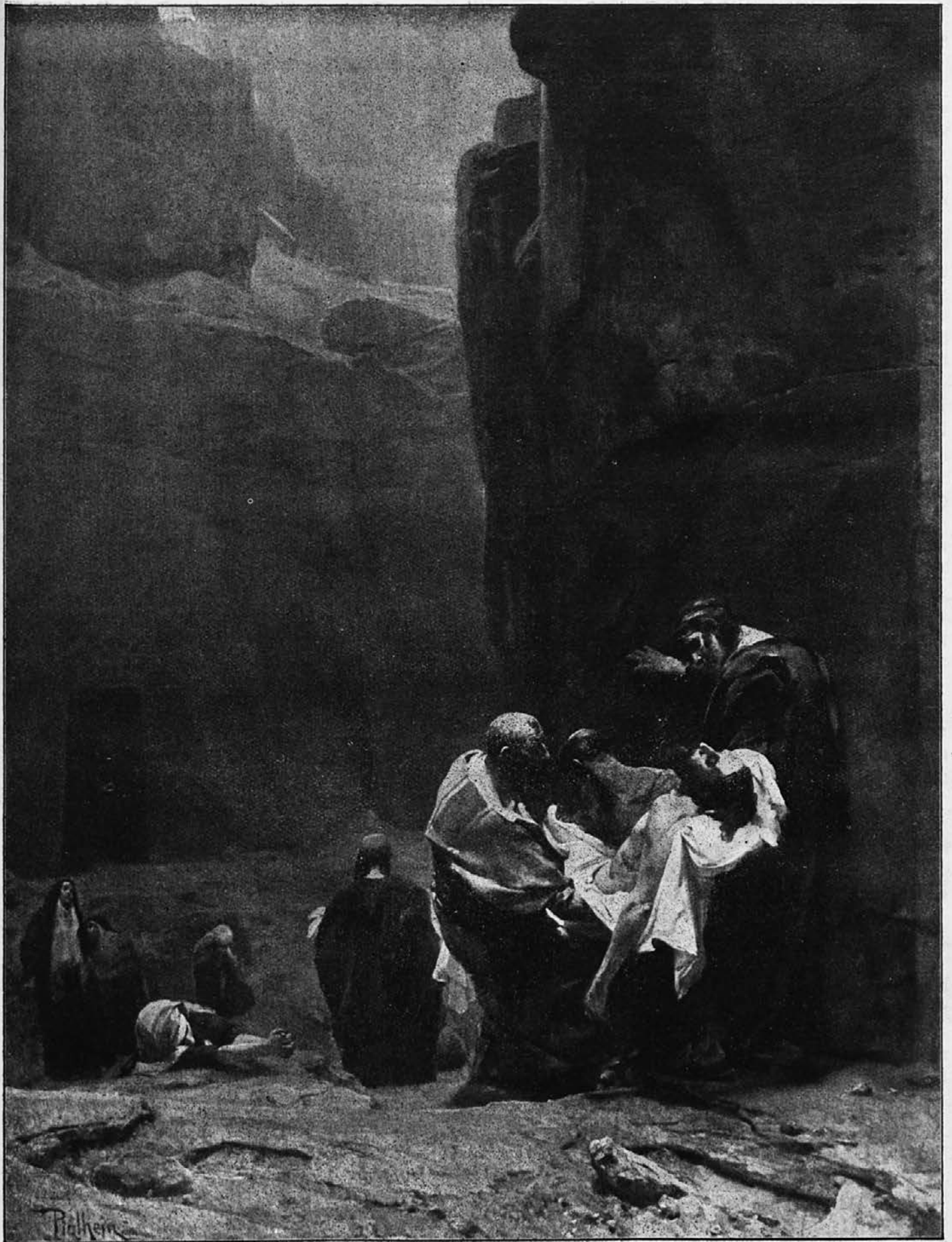
Medved se je obrnil, zagledal Marka, se postavil na zadnje noge in nameril nanj.

Marko je nastavil robevnico. Kaj pa je drugega mogel storiti? Jok ga je videl, Lukež tudi in Tevž, ta ta! »Saj bosta psa pomagala in Jok in Lukež tudi. Križ božji...«

Medved je res prišel do Marka na tri, štiri sežnje blizu. Takrat se mu je pa zaprašil Volkun v hrbeč in ni več odskočil. Hrust, mlad in neizkušen, ga je napadel od spredaj, pa ga je zverina tako oplazil, da je bil naenkrat ves krvav. Preblizu medveda se sicer ni več upal, je pa zato še bolj razdraženo lajal vanj.

Marko se je že prestopil, da gre z robevnico pomagat Volkunu, ker je vedel, da pes ne bo dolgo vzdržal.

Takrat pa je s sklonjeno glavo, s krvavimi očmi — prst in ruša sta mu leteli izpod parkljev — pritulil od krav junec, Balantov je bil, in naravnost nad medveda.

Bruno Piglhein: Kristusa polagajo v grob (Monakovo, Nova Pinakoteka).

Medved se je otresel Volkuna in v nekaj skokih, kakor je prišel iz goščave, speč zginil v njej.

Psa sta jezno lajala za njim; v grmovje nista šla.

Marko pa je imel dovolj opraviti, da je odganjal junca, ki se je ves razgaden hotel lotiti njegovih psov.

Pritekel mu je pomagat Lukež, ki je zamahnil s palico po juncu. Marko pa se je potegnil za žival: »Ne bij ga, ko nas je vse rešil iz zagate.«

»Kaj nas, tebe, tebe,« se je oglasil Jok globoko zasopljen: »Nisem več za tek. Sapa, sapa mi nagaja — Lukež, ti bi jo pa lahko več imel. Če si videl, kakō se je medved postavil pred fanta, bi mu bil skočil pomagat. Pa Tevž! Le kako si se upal potegovati, da bi pasel svoj trop. Pa še k Podlipniku si silil. Ali veš, koliko je petsto jarcev! Saj je junec imel ne samo poguma, tega ima že tako ali tako več, pameti, pameti je imel več kakor vidva. Da si mogel tako glavo izgubiti, Lukež! Čigava pa je krava?«

»Res sem napol zmešan, ko še tega ne pogledam,« je priznal črednik, se okrenil in prestrašil: »Ježeš, Kristeš. Zaboršnikova! Eno samo imajo pa kup otrok.«

»Ali vidiš, tretjinek, kaj si naredil, ko nisi poslušal črednika in stal pri plotu. Ko bi bil jaz Zaboršnik, bi ti ušesa navil. V meléh imaš pa še jarca z odbito nogo. Štor! Kaj zijaš sedaj? Zgubi se! Krave past! Bomo že brez tebe opravili.«

»Pa kar hitro,« ga je nagnal še Lukež.

Tevž ni rekel ne bev ne mev; odšel je, kakor so mu ukazali, in se strahovito jezil na Marka in se pridušal, kako mu bo vrnil. Le kaj mu je Marko naredil?

Pobiti kravi, ki je še vedno trepetala, so spustili kri, katero sta Volkun in Hrust polizala. »Staj jo tudi zaslužila.«

»Danes si se pa postavil. Vse si nas posekal,« je pohvalil Marka črednik.

Marko se je od hvale prevzel: »Pravzaprav je škoda, da ga je junec odpodil. Ubil bi ga bil, mrho.«

Jok ga je hitro zavrnil: »Ali pa on tebe. Zahvali Boga in svetega Jakoba iz Kompostele, da se je tako izteklo kakor se je. Se boš že še srečal z medvedi. Pa na samem in sam. Glej, da ti takrat ne uide srce za pete. Če je že na Vrhéh hudo, kaj bo šele letos Zavrhom!«

Marko je obmolknil; na fihem ga je zaskrbelo.

»Ježeš! Lenki bo hudo. Kristeš! Kaj naj naredim sedaj?« je žalosten vzkliknil Lukež.

Pa ga je komposteljski romar potolažil: »Žena te ima rada in ji boš lahko dopovedal, da nisi ti kriv nesreče. Le vse leto jo bo skrbelo, kdaj te medved v planini raztrga. Taka je ženska, če te ima rada. Krave pa nazaj na Reber zaženita, na-

pasla jih danes tako ne bosta, ko so vse zbegane. Potem pa stopi domov, naj takoj kdo pride z vozom po kravo. Pod Komunom naj še Podlipnikovega koštruna naloži.«

Črednik se je še enkrat obema lepo zahvalil in odšel. Na fihem mu je bilo žal, da ni Marko njegov tretjinek; pa se je domislil, da bi potem ne pasel Podlipnikovih jarcev, in je samega sebe — kakor Marko Tevža, ozmerjal z bučo neumno.

Padle so prve kaplje dežja. Ovčarja sta se ogrnila: Marko s kožuhom z volno na zunaj, Jok je pa oblekel burnus z romarsko školjko na prsih. Zofija bo mokra. Hvala Bogu!

* * *

Na Krniškem robu je že zdaleč ugledal Marko velik rdeč dežnik, ki je bil kaj malo dvignjen od zemlje: »Le komu se ljubi v dežju sedeti na gmajni?« je pomislil Marko.

Rdeča streha pa se je začela premikati proti njemu. »Saj ni odrasel človek; otrok je.« Marko je obsodil ljudi, ki nimajo pameti, da puščajo otroke pod noč in v takem vremenu z doma. Koj nato je stekel Volkun vesel proti razpetemu dežniku in Marko je spoznal Manico.

»Marko!«

»Kje pa je Rozalka?«

»Doma.«

»Kaj da te je pustila od doma?«

»Saj mi je rekla, da ne smem iti, pa sem ji ušla.« Na jok ji je šlo.

»Kaj pa je vendar, Manica?«

»Skrbelo me je, ali vama res ni medved nič naredil. Tebi in Volkunu.«

Marko se ji je zasmel: »Saj vidiš, da sva oba zdrava.«

Bosa je stopila Manica poleg brata in mu pripovedovala, da krava že odrta visi na Podlipnikovem skednju in da bodo Podlipnikov ata Zaboršnikovim še nocoj drugo kravo dali, da bodo otroci imeli mleko, in da so koštruna tudi zaklali. In da je Podrobar rekel Balantu: »Baha, baha. Pa Podlipnik lahko, ko ima vsega dovolj in bo vse samo dvema pustil.« In je še potožila, da ne ve, zakaj so Podrobarjev ata hudi na Podlipnikovega, ki bodo za mrtvo kravo živo dali.

»No, Manica, le pojdi domov, da ne boš mokra,« jo je odslovil Marko: »Tudi jaz bom kmalu prišel.«

Manica je pritekla domov.

»Kje si hodila?« jo je osorno sprejela Rozalka.

Manica pa še dežnika ni utegnila zapreti. Smuknila je k oču za peč: »Oča! Oča! Oba sta zdrava, Marko in Volkun.«

Kako ne boš vesel otroka s takim srcem.

* * *

Pred Podlipnikovo hišo, pod širokim napuščem, od katerega je lil gost kap, je stala vrsta ljudi, ki se je pred vrati zgosila v gručo. Pogovor se je pletel venomer okrog medveda, ubite krave in Marka. Vsem se je dobro zdelo, da je Marko iz Krnic, iz njih domače vasi doma: »Mi, mi!«

Nekajkrat se je odrlgal iz gruče smeh zaradi tretjineka, Rotijinega Tevža.

Otroci so nepočakani pogledovali izza vogla na vas, dokler ni Cenek vesel oznanil: »Že poje! Naš zvonec poje. Marko žene v ovčjak.«

In otroci in ženske in tudi nekatere moške je premagalo, da so nehote stopili izpred vrat na vogel.

Ančka se že okroglo uro ni upala iz kuhinje; bala se je pogledov in morda bi jo celo z besedo podražili. Sama ni vedela, kako je stala kar nenkrat v hiši pri oknu in prav takrat, ko je Marko v mokrem kožuhu in z robevnico pod pazduho prignal jarce, ki so se začudili gruči ljudi in obstali pred odprto lesno.

Marko je ni prezrl. Prijazno sta se nasmehnila drug drugemu in silno dobro se je obema zdelo, da tega ni nihče opazil.

Mar je bilo sedaj Marku za ljudi, ki so ga čakali. Saj ga je z veselim obrazom pogledala skozi okno Ančka, Podlipnikova Ančka.

In ko so ga vaščani pozdravljali: »Marko, ti pa ti. Pogum imaš. Kdo bi ti bil prisodil,« jim je Marko sicer prijazno, pa samo mimogrede odzdravil, zaklical Volkunu, ki se je za hip zmedel, pognal v ovčjak in grede sklenil: »Če Bog da in če bo prilika nanesla, ubijem medveda, da bo Ančka vesela. Podlipnikova Ančka. — Podlipnikova...? Naj bo čigar hoče, Ančka je Ančka, ubijem ji medveda.«

Ančka pa je pritekla vsa zaskrbljena v kuhinjo: »Mama, Marko je moker. Brž mu dajva kaj gorkega, da se ne prehladi.«

Podlipnica jo je s skrbjo pogledala: »Ančka, hitro odraščaj. Pa ne vem, če poganjaš v pravi vrh.«

Dekle je zardela in se je takoj zasmilila mami: »Juhe mu nalij, meso je še pretrdo. Saj je on rešil kravo.«

Marko je otepal s klobuka in kožuha mokroto. Takrat je stopil na prag Cena in prijel Marka za obe rami: »Čaj, da te ogledam. Živ si še. Cel tudi. Alo! Ženske! V žehto s fantom.«

Marko ni vedel, kaj gospodar hoče. Cena pa je začel smrkati in ugotovil: »Pa, saj nimaš nič duha. Se je pa srenjski župan bal, kdo te bo pral, kadar boš medveda srečal.«

Glasi krohot, ki je veljal Podrobarju, ne Marku, se je razlegel po Podlipnikovem dvoru.

Sedaj je Marko razumel in se je postavil: »Žehto naj namočijo danes pri listi hiši, kjer navezane nasušivne rjuhe same s skednja padajo in kjer vse kure takrat znesejo, kadar jaz prvič jarce mimo hiše ženem. Tevž! Kurja korajža pa vrabčeva moč.«

Nato je Podrobarjevega fanta, ki je tudi radovednost pasel, kar odneslo okrog vogla.

Za njim so se počasi razhajali drugi in se pogovarjali:

»Hudomušen pa je Cena.«

»Je, pa je tudi dober. Ne bi vsak dal žive krave za mr tvo.«

»Saj je tisto dal, ki jo je sam mislil jutri pobiti. Pojutrišnjem odpeljejo s parizarji na Trst in kaj jim je, bahačem, pojesti eno kravo. Trije, štirje si jo razdele. Boš videl, kako bodo pod noč prišli po meso.«

»Tiste ni dal, ki jo je mislil pobiti. Junico je mislil pobiti. Tako je dal z mlekom. Zaborštnik ni prav nič na škodi.«

Balanč je pogovor ustavil: »Recite, kar hočete. Kadar gre zares, se Cena vselej skaže. Če pa včasih koga kaj priseka — no, marsikdo zasluži.«

»Obrne se mu pa tudi vse po sreči. Pri jarcih ima sedaj najboljšega psa. Ovčarja tudi, kakor kaže, čeprav smo se norčevali iz Marka.«

»Kako bo pa nam zverina žival trgala, bomo pa v jeseni videli. Če medved pride na Vrhé, kako bo šele gospodaril Zavrhom.«

Gospodar je peljal ovčarja v hišo in mimogrede ukazal v kuhinjo: »Ančka, prinesi mu juhe.«

Ančka se je oddehnila, ker je že držala skledo v rokah in jo je skrbelo, če ne bo zardela v hiši in bi ata to opazil.

»Sedi in jej! Si zaslužil.« Sam ni sedel.

Marko pa se je spomnil Tevža: »Vse bi bilo dobro, če bi ne bil Rotijina neroda, ali — ne vem kako bi mu rekel — koštrunu noge odbil. Malo sram me je, da sem izmed vseh ovčarjev prvega jarca zapasel jaz.«

»Nisi prvega. So jim jih že zjutraj za Poljčami, opoldne pa za Mostami volkovi metali.«

»Slabo me tolažite. Trda bo Zavrhom.«

»Bo. Zato pa ta koštrun ne šteje med zapašene. Bi bil moral tako ali tako enega zaklati. Cenek se je nekaj usajal, ko ni še pozabil, da nisi hotel njegovemu jarcu obesiti velikega zvonca, in sem mu hotel jaz drugega koštruna dati, pa me je že Ančka prehitela, ki se še sedaj čuti počaščeno, da njena ovca nosi veliki zvonec. Vidiš. Pravzaprav sem jaz že za eno volno na dobičku.«

Tudi Marko se je čutil hudo počaščena, ne toliko zaradi zapašenega jarca kakor zato, ker mu gospodar ni z Ančko nič ponagajal.

»Vidim, da se nisem motil o tebi. Pasi, ko mene ne bo doma, kakor veš, da je prav, še soliš lahko Zavrhom, če ti bo bolj kazalo.«

Podlipnik je že pozabil, kako je mislil in govoril na cvelno nedeljo, Marko pa ni in je prav dobro vedel, če ne bo kaj prav, da si bo gospodar znova premislil in bo zopet drugače z njim govoril. Gospodar je gospodar. Vsak se brani škode.

Cena je odšel h konjem in vozovom. Marko pa je srebal juho in zajemal kose pogače, ki mu jih je Ančka nadrobila v skledo, in se pri tem zavedel, da je z današnjim dnem stopil za vselej v vrsto odraslih.

Ko mu je Ančka prinesla še mesa, ni bil prav nič v zadregi, ko jo je nagovoril: »No, Ančka, kako ti je?«

Dekle se mu je presrčno nasmejala: »Sedaj mi je dobro.« Pa je takoj šinil žalosten spomin na njen obraz: »Popoldne sem pa mislila, da bom od strahu umrla.«

»Kaj te je tako prestrašilo?«

»Črednik. Pol vasi je obletel in gonil samo: Marko, medved, krava! Vsi smo že mislili, da si mrtev. Veš, da mi je bilo hudo.«

»Sirota.« Najrajši bi jo bil pobožal.

»Potem so šele izvlekli iz njega, da si ti medveda, ne medved tebe.«

»Saj ga nisem. Pa ga še bom, če bo prav.«

»Ančka!« je poklicala mama, ki se ji je zdel pogovor v hiši predolg.

»Že grem,« se je obrnila Ančka in poprosila še ovčarja: »Marko! Predrzen nikar ne bodi!«

Volkun v veži je bil tudi bogato deležen kolin in se je veselo vzel na Ančko, ko je stopila iz hiše.

Domov je prinesel Marko lep kos mesa. Podlipnica je bila dobrih rok in Rozalko je posebno rada imela in vse Primoževe.

Še tisti večer je nesel Marko svoj panj bčel, ki jih je pustil pri Vrbankovem bečelnjaku, na Breznico Kuharjevemu Toneju v oskrbo. Od Vrbankovega bečelnjaka je bilo preblizu nazaj v bukev, iz katere je roj izsekal.

Tisti, ki so šli popravljat lamare, so povedali, da na Jezercih okrog koč raste tako gosta in visoka murava, da se noga zapleta vanjo. In po Basalših in pod Bukovo pečjo in pod Srednjim vrhom — vse zeleno. Povedali pa tudi, da je ne dolgo pred njimi stikal medved okrog koč, odlisnil veliko sled in se skoraj na pragu Rodinske koč ocedil, kakor bi se norčeval iz pastirjev in jih klical na korajžo. In volcje, da so raztrgali pri zgornjem jezercu srnjaka.

Paše ne bo manjkalo, samo z zverino bo vojska.

Pa se je oglasil Tomaž, ki je bil drugo jutro namenjen s konji čez Vrh:

»Sita bčela pika, siť soldat napada, napaseni konji se pa iz same presitosti zbreajo in zgrizejo med sabo. In pa — žrebec vsaj za junca zaleže. Če pa kakšno žrebe pade — no — nobene vojske ni bilo še brez krvi. In pa — saj bo še Žorga z voli od zadaj in silji voli niso jagnjeta, ki se dado fiho poklati.«

»Kajne, kajne, da voli tudi nekaj zaležejo,« se je oglasil Žorga, ki se mu je dobro zdelo, da je pohvalil njegove vole konjar, katerega je više cenil kakor sebe.

* * *

Kakor še nikdar, je sedel drugo jutro Marko sam za Podlipnikovo mizo. Namesto z žganci in mlekom, so mu postregli z juho, s kuhanim in pečenim mesom in vina je postavil sam Cena predenj. Je pojedel juho, mesa se je komaj priteknil; na pri-govarjanje Ance ga je spravil s pogačo in počico vred v torbo. Tudi z vinom si je komaj omočil usta.

Tesno mu je bilo in tiščalo ga je v grlu.

Kako bi ga ne!

Na dvoru so stali, za na pot pripravljeni, trije parizarji. In Cena in Miha in še dva vozarja so jih pregledovali vsi v jerhovini in visokih škornjicah, še stari Joža jih je njim na čast obul; morda pa zato, da se je bolj živo spominjal svojih mladih dni, ki jih je preživljal na cesarskih cestah. Konjar Tomaž, katerega je Podlipnik povabil na jutranjo odhodnico, pa tako ali tako ni nikoli pasel konj v raševini in coklah, da se je ločil od drugih pastirjev. Konj je konj; kje za njimi so voli in krave in drobnica.

Vsi v jerhovini in škornjicah, samo Marko v raševini in coklah. Marko, ki se je že v otroških letih zavedal, da se mora maščevati nad cesto, zato, ker mu je očeta ubila. Njemu in Rozalki in Manici.

»In če se pretrgam, bom privozil s svojim vozom in s svojimi konji iz Trsta na Dunaj, preden se bom ženil.« Spomnil se je Ančke.

»In še za mamó, ki v grobu leži, in še za Ančko. Da mi ni očeta povozilo, bi danes že oba vozarila in Primožev Marko bi lahko čez nekaj let vprašal tudi za Podlipnikovo Ančko, tako pa pase njene jarce in si želi, da bi Ančka ne bila Podlipnikova.«

Kako naj bi jedel, saj je skozi stisnjeno grlo še dihal težko. Od ovčarja do vozarja je dolga pot, od vozarja do gospodarja še daljša.

»Pa vendar. — Če se tudi pretrgam, ne stopim prej pred oltar z nobeno, dokler ne privozim s svojo lastno vprego od morja na Dunaj. — Prevozim! Za ata, za mamó, za Ančko, zato, ker ne bo moja.«

James Mc Whistler: Mafi (Pariz, Louvre).

Volkun, ki je že dlje časa stal pred njim s povešeno glavo, ga je sunil z gobcem v koleno in ga spomnil, da morata gnati.

Marko se je poslovil od vozarjev in jim voščil srečno pot in oni njemu srečno planino.

Gospodarju se ni upal ponuditi roke. Pa mu jo je Cena sam in ostro mu je pogledal v obraz: »Kaj si umeknil oko in zakaj se ti tresejo lica?«

»Nič.«

»Bi rad šel z nami?«

»Sami veste, kako.«

»Saj si še mlad. Počakaj še nekaj let.«

»Naj čakajo drugi, jaz ne utegnem. Srečno pot!«

V dir je napodil jarce z dvora, da se je prej odtrgal.

Podlipnik pa je s praga še pogledal za Markom, tako mu je bil všeč, in rekel ženi, ki je prišla klicat h kosilu: »Anca! Kako se včasih narobe naredi na svetu. Če bi se temle fantu ne bil oče

povozil, bi bilo morebiti tudi pri nas drugače, kakor bo; pa, kar je, je.«

»Tiho bodi!« mu je pošepetala žena, »Ančka sliši.«

»Prej bi bila opozorila, sedaj sem že rekel, pa sam vem, da bi bilo bolj prav, če bi ne bil.«

»Jest!« je poklical h kosilu in prvi stopil čez prag.

* * *

Plevice na polju so se plazile po razorih od Save proti Pečem, da so vedno in vedno lahko pogledale na pot čez Vrh.

Moškim, ki so obsipali krompir, so uhajale oči od motike in prsti na pot čez Vrh.

Konje in vole so zganjali na Rebri, da jih ženejo čez Vrh v planino.

Za uzde so jih vodili iz vasi na Vogel, kjer se zlivajo vse steze in vsi kolovozi v širok pas, v pot čez Vrh, ki se vzpenja preko neporaslih, sivih melin in se, kakor se je odtrgala iz zeleno

porasle Rebri, zgubi med skalami pod Vrhom, se požene še preko lesene škarpe čez Brunk in še pod križem na Krniškem vrhu prevesi v Zavrh.

Krniška pot čez Vrh, edina vozna pot, ki je speljana čez razdrapani greben Peči, se odtrga od ceste, ki veže vasi, pri rodinskem znamenju, v katerem uči sveta Ana deklico Mater božjo molitev peti, preseka ozek pas polja, udre skozi plot na Reber in zavije nad Deli v rahlo napetem loku na Vogel. Do sem je kolovoz, ki se sam nasiplje s prstenim gramozom. Od Vogla naprej pa se včasih razširi kakor cesta, in je tako zbrušena, da blesti v jasnem popoldanskem solncu na Kranjsko polje; v vas pod sabo in v Blejski kot pa kar bode v oči.

Od križa na Vrh, s katerega pogleduje bogec z enim očesom na tiste, ki prihajajo po poti prek melin, z drugim, bolj zaskrbljenim, pa na tiste, ki odhajajo Zavrh, se vidita, kadar ni megleno, Ljubljana in Krim.

Konj, ki je zvlekel prazen voz na Krniški vrh, je prestal preskušnjo za pred najtežji parizar.

In kadar vozijo nastil in drva po tej poti v dolino, zavirajo v nekaterih krajih na vsa štiri kolesa; in kamen in železo zacvilita včasih tako, da pri sreču zaboli.

Zganjali so konje na Vogel. V Delih je zbiral Boštjan vole. Samo večji zvonci z nizkimi glasovi so pozvajali v polje in skoro vsaka žival je imela svojega varuha. Pred leti jih je izučilo, ko so vprav nad škarpo pričeli konji ritati, podrli ograjo in zbili kobilo z žrebetom vred v mel. Oba sta se ubila.

Že dvakrat je prepasel Žorga vole za plotom sem in tja in tudi konji so bili že davno vsi zbrani, le Podlipnikovih ni bilo od nikoder in Tomaža tudi ne.

»Z bahaškimi vozarji žre in nas pusti čakati,« je zabavljaj Podrobar pri svoji kobili: »Da ga sram ni.«

Pod vasjo so počili biči in Tomaž je prijezdil na neosedlanem žrebca na Krniški rob. Pustil je, da sta ga Joža in Cenek, ki sta vodila vsak svojo kobilo z žrebetom, prehitela, sam pa je zaokrenil žrebca in z bičem odzdravil vozarjem.

Žrebec je zarezgetal. In na Voglu in na poti pod vasjo so se mu odzivali številni rezgeti.

Parizarji so zavili z ozke vaške poti na veliko cesto. Vozarji so zavriskali in pognali v tek.

Fantje pri konjih na Rebri so jim vrisk vrnili in mirili nemirne konje.

V Pečeh je pasel Marko. Ni zavriskal. Žalosten je gledal za drdrajočimi parizarji, ugledal pod Rodinami na Muhovčevi njivi Brkovčevo Franco, ki je mahala Mihi v slovo, in sklenil, da ji ne bo nikoli več nagajal.

»Saj jima je hudo. Pa kaj marata. Ko si Miha nekaj prisluži, se bosta lahko vzela. Zakaj ni Ančka njena sestra!«

Tomaž je prijezdil do svoje črede.

»Zadnji prideš,« se je obregnil srenjski župan ob konjarja.

Tomaž je bil kar prav razgret od vina, da se mu ni zdelo vredno zbesedičiti se s Podrobarjem. Pogledal je po konjih: »Ste vsi? Vsi. Naprej!«

Pognal je prvi na pot, skočil na tla in peljal žrebca za uzdo.

Takoj za konji so pognali vole, ki pa so kaj kmalu zaostali.

Kakor bi vlekel po belem platnu črno verigo, tako so videli izza Žapuž vozarji odhajati po krniški poti konje in vole čez Vrh v planino.

Pri križu je Tomaž znova zajezdaril žrebca in ukazoval visoko s konja, kako naj vodijo konje čez škarpo. Ali ga je vino razgrela, ali je bil ponosen na trda kirasirska leta? Spomnil se je, kako ga je bilo pred davnimi leti groza, ko je njih polkovnik stal s konjem pod križem kakor on danes in v jutranjem somraku pridušeno preklinjal kirasirje, ki mu niso dovolj hito vodili konj čez prelaz. Polkovnik je preklinjal, kirasirji so se pokrižavali mimo križa. Tudi zato jih je klet in ozmerjal z bojajzljivci in babami. Tomažu se je nastopil konj, da je moral zaostati. Skozi grmovje je videl, kako je polkovnik stopil s konja h Križanemu in mu objemal noge in mu jih poljuboval.

»Vest ga peče,« je mislil Tomaž. »Tako grdo preklinja. Pa oženjen je in otroke ima. Dedec, grdi,« je mislil.

Ko jih je dohitel, je preklinjal kakor prej, in Tomaž se je zavedel, da je pri vsem polku morda najteže polkovniku.

Sredi poldneva so padli turški konjenici v hrbet in se morali skozi njo presekat nazaj k svojim. Če bi se ne bili, in če bi bili Turki polkovnika živega ujeli. Joj, joj, joj. Ni zastoj klet in ni zastoj molil.

Zadnji konj je zginil za ovinkom. Takrat je tudi Tomaž stopil z žrebca h križu, poljubil bogcu vseh pet ran, mu izročil konje in sebe v varstvo, zajezdil zopet žrebca in v tek pognal za čredo.

Na vrhu Črvice je zaustavil žrebca. Pod njim so vodili po bregu navzdol konje v dolino Završnice, ki je razpenjena bobnela izpod Srednjega vrha, se odpočila v zgornjem in še dlje v spodnjem jezercu, da je še bolj razdivjana drevila med zeleno travo skozi Žingarske peči v Savo.

Za sabo je zaslišal vole, ki so prizvonili mimo križa čez Vrh: Zdrknil je s konja.

V temni gošči na Kališčih nekje ali še više v Begunjšici je rezko požvižgavala kanja. V bukovju

okrog senošet na pobočju Stola so se sklicavale kukavice. Tomaž je nehote pogledal na obe strani za glasovi in se namrdnil temnim gozdom: »Le počemu raste toliko gošče. Da paše manjka in da se zverina skriva v njej. Kako lepo požganje je od Podjavora do Velikega plaza. In že deset let pasejo sedaj jarce tam, kamor se prej še z voli nihče ni upal. Tako lepo se mi ogenj še nikoli ni prijel kakor takrat.«

Ves zadovoljen pa je pogledal zelene planjave do koč na Zelenici in še više gori, kjer je bila ruša še rjava; ni še odganjala trava. In še na drugo stran Srednjega vrha je pogledal, proti Šiji, kako visoko je že ozelenela zemlja: »Kako bi bilo lepo, če bi ne bilo v sredi med pašami tako gosto zaraslega Srednjega vrha.«

Nameril je grozeče z roko predse: »Le počakaj! Preklicano taborišče medvedov in volkov, tudi tebe bom še razdejal.«

»Dobro jutro, Tomaž! Ali si za generala?« S hribca tik nad njim ga je ogovorila Bajtnikova Mica, ne dosti manjša kakor Tomaž. Pred dobrimi tridesetimi leti je bila kaj brhko dekle in močna, da je še sedaj preskušala svojo moč pri delu z moškimi.

»Kaj si iz zemlje zrastle, Mica, ko te nisem prej opazil?«

»Zavrhom moraš tiho hoditi, če hočeš kaj videti. Komu si grozil?«

»Srednjemu vrhu. Požgal ga bom. Samo da ujamem pravo sušo in pravi veter. Ko bi se ne bal za koč na Zelenici, kdaj bi že po njem pasli.«

»Škoda. Gošča da več kakor planja. Marsikak božjak sem že našla v njem.«

»Denar da si našla v Srednjem vrhu?«

»Ali si lepo neumen. Kaj ne veš, da je Zavrhom v vsakem grmu krajcar za tistega, ki ga vidi.«

»A tako.«

»Tako, tako. Pa srečno pasi in nikar se preveč ne togoti, da še na drugi roki prstov ne zgubiš.« In že je ni bilo več.

Tomaž je peljal konja po strmini v dolino: »Pa naj bi bila ona odnehala, če je bila bolj modra.« Spomnil se je, kako sta se on in Mica v mladih letih kot fant in dekle za prazen nič sporekla in se je on v jezi zapisal med kirasirje. Če bi jo bil našel poročeno, ko se je vrnil, bi mu bilo laže. Tako pa: »Kaj hočeš z eno samo roko. Še sebi komaj kruha zaslužiš, nikar večim. Če bi se pa ne bila sporekla? — Pa kaj bi mislil, ko je prepozno.«

Pri mostu so sneli konjem uzde. Takoj na drugi strani vode so začeli konji vohati po zemlji in striči z ušesi. Tomaž je precej vedel, da so prišli na volčjo ali medvedovo sled. Raztogotil se je nad

zverino in konji. Zapeljal je žrebca v najbolj gosto vrsto, mu snel uzdo, odstopil v varno daljavo, priprijel tesno bičevnik in užgal po konjih. Od jeze zaripel v obraz je kričal: »Kaj se obotavljate, mrhe! Krajcpataljon! Grafft im Gotes Namen an!« In je užgal vsakega konja, ki ga je dosegel.

Konji so v divjem diru tekli proti Jezércem.

Na vrhu Črvivce pa je zaploskala Mica in s svojim mogočnim glasom izpodbujala razdivjano žival: »Uraaaa! Uraaaa, Uraaaa!«

Žorga se je podvizal z voli. Tudi on je pognal vso svojo čredo takoj za mostom v tek.

Po vsem Zavrhu, tudi v najbolj skrito volčjo jamo in v najbolj teman medvedji brlog so se morali slišati konjski in volovski zvonci, tako sta pridrevili obe čredi na Jezerca.

In konjar, kirasir Tomaž, in Žorga Boštjan, volar, sta se skupaj naselila. Oba v Bohinjčevo kočjo.

Veselo so trgali konji gosto muravo, voli pa drugo travo, ko jim murava smrdi.

Od vseh strani pa so se oglašale kukavice. In čim više je lezla senca v Bukovo peč, tem bolj na redko so kukale in so popolnoma obmolknile, ko je tudi z vrhov Begunjšice, Vrtače in Stola zginilo solnce.

Psi niso noben dan več usledili v Pečeh zverjadi, kakor da bi jo bila Tomaž s konji in Žorga z voli zares potisnila v gošče.

V jutranjem solncu sta za križem na vrhu poči brezskrbno poležavala Jok in Marko. V Pečeh pod njima je pasel Volkun Markove jarce, Jok pa je svoje pustil pri Svetem Lovrencu Hrustu; še nikoli mu jih ni, da ga preizkusi, ali bo obstal sam pri tropu ali bo prišel, prav potepeno, po sledi za ovčarjem. Vse je kazalo, da se bo »španec« dobro obnesel.

Blejsko jezero se je lesketalo okrog cerkve na otoku in Sava se je kakor srebrn pas previjala med gmajnami, gozdovi in polji. Izza Babjega zoba so se belile bohinjske gore, Črna prst, Podrta gora in Bogatin. Najlepši je bil Triglav, kjer prebivajo bele žene. In v koliko dneh bi prehodil človek nepretrgano sleme samih visokih gora od Rjavine do Kepe?

Domači vrhovi, Begunjšica, Vrtača in Stol z Belšico, so bili tako blizu, da bi jih lahko kar z roko priprijel.

Ugotovila sta tudi, da se danes vidi Ljubljana.

Pa vse samo mimogrede, ker sta z očmi spremljala vozove, ki so na Moste okrog peljali na Jezerca majercam basengo: lonce in skleda, pinje in škafe in posteljnino.

Na Voglu pa sta Lukež in Tevž pognala na pot čez Vrh krave. Pred njimi in za njimi so šli

moški, s platnenimi vrečami preko ramen, in ženske, z rožastimi škafi na glavah. Oboji so nosili posodo za mleko.

Ko so se prvi pokazali izza skale, je pocukal lok Marka za živočnik: »Bi se utegnil kdo ob naju obregniiti, da lenobo paseva. Prikrijva se jim.«

Po vseh štirih sta se preselila za grm in razgrnila toliko veje, da sta videla na pot.

Med prvimi je prisopla Rotija s košem na hrbtu.

Marko je pozabavljal proti Joku: »Eno samo kravico je dala v planino, pa nese posode za tri dobre mlekarice. Kaj misli, da bosta tudi junica in voliček molzla.«

»Za Tevža nese. Boš videl, da bo prišel prazen.«

»Če bi trikrat eno noč moral prehoditi pot od doma na Jezerca in nazaj, svoji mami ne bi pustil nositi basenge. Grdo je to od Tevža.«

»Preveč ga ima rada, ko ima samo njega.«

»To bo še Tevžu žal, kadar mu bo mama umrla.«

»Kakor ga je naučila, takega ima.«

Prizvonile so krave. Pod parklji jim je hreščal pesek. Lok in Marko sta se pričela glasno pogovarjati, pa jih na pot ni nihče slišal.

Spei ni bilo Marku všeč: »Oba vélika zvonca, krniški in rodinski, zadaj nekje pojeta. Kaj da ga prva krava ne nosi?«

»Čigava pa je?«

»Frčejeva.«

»Kateri dve ga pa nosita?«

Marko je previdno dvignil glavo nad grm in pogledal: »Krniškega Podrobarjeva, rodinskega pa Honova.«

»Frčej je bolj vesel, če gre njegova krava brez zvonca prva, kakor če bi ji obesil na vrat veliki zvon svetega Klemenca, pa bi med zadnjimi hodila. Mar mu je. Podrobarju in Honu pa je. Lukež je prav naredil. Zakaj bi si po nepotrebnem nakopal zamero. Saj vsi vemo, in Frčej tudi, da oblastne ljudi vsaka smet boli.«

Pa je res Lukež znal. Zastavil je tretjineka naprej in se je drugih tako ognil, da je ostal sam z ženo pri križu.

Marko in Lok sta pridržala sapo.

»Lenka, sedaj boš šla nazaj.«

»Lukež, naj grem na Jezerca s tabo. Še poslala bi ti rada.«

»Nič ne pojdeš. Do križa sva se dogovorila.« Že je praznil njen jerbas in polnil svojo bisago.

»Dolgčas mi bo doma. Tri mesece te ne bo.«

»Kaj res misliš, da te imam tako malo rad.«

»Saj ne boš utegnil.«

»Zakaj pa so noči. In jaz, kakor fant.«

»Lukež.«

Pobožal jo je po licu.

»Še pomoliva malo,« je opomnila Lenka.

In sta prosila božjega varstva; pa ne sebično vsak zase, ne; on za ženo, ona za moža.

»Z Bogom!«

»Srečno!«

Vse mu je Lenka hotela dati. Še psička Žabo je zapodila za možem, da mu ne bo Zavrhom preveč dolgčas.

Jok je pošepetal Marku: »Ne vem, ali bo tale kužek prišel s planine. Pa je le prav naredila.«

»Kdo bi bil mislil, da se imata tako rada.«

Nazadnje so prignale majerce prašiče.

Frčejeva Reza jih je vabila za sabo z narobkanim čerhom turščice.

Brkovčeva Franca, Mihov deklič, jim jo je včasih iz cajnice posula.

Bajtnikova Mica jih je s šibo priganjala.

Trlejeva Meta je pa z rokami ploskala za njimi in jih zavračala in se je za vsak prazen nič na glas smejala.

Marko se je pokazal: »Meta, zvonec obesi prvemu, pa potegnijo vsi pujsi za njim.«

»O, Marko!«

»Kmalu priženi za nami.«

»Še ta teden.«

»Na, na! Pujsi!«

In so se razšli.

Za krniškim mostom je Žaba zabevskal. Izsledil je zajčka in ga podil v rovte. Naenkrat je sam zacvilil. Lok je takoj vedel:

»Ta ne bo videl Jezerc. Hitro si ga je privoščil volk.«

»Lenki bo hudo.«

»Bo — hoj »španec« je pa le vzdržal.«

»Dober pes bo.«

»Kaže.«

In sta odšla vsak k svojemu tropu.

* * *

Že več dni je Podlipnico skrbela Ančka, ki se je z nerazločno izgovorjenimi besedami v spanju izdala, da se boji tistega jutra, ko bo Marko gnal čez Vrh.

Pa »razumna in tiha žena se z ničimer ne zamenjuje.«

Najela je še Primoževo Rozalko, da bi tudi ona ne videla bridkosti oča Jerneja, ki po dolgih letih ne more več z jarci čez Vrh in komaj še s palico pride iz hiše, in je obe dekleti na vse zgodaj poslala pobirat kamenje na deteljšiče.

Manica pa je otrok, ki še ne vidi v dušo, in bo verjela Jernejevim besedam. Naj ostane pri starem ovčarju; samega ne sme pustiti.

Ančka jo je vsak dan bolj skrbela, Podlipnico, razumno in tiho ženo.

Ančka in Rozalka sta se prestopavali vsaka po svoji srdi, se priklanjali k zemlji, pobirali kamenje, katerega so ob nakladanju detelje iz rodovifne prsti izgreble grablje, ga metali v trugo, ki sta jo zdaj Ančka zdaj Rozalka pehali s sabo vštric po razoru, in odnašali v njej, vsaka za eno uho, nabrano kamenje na že posečene ozare.

Govorili sta samo najpotrebnejše, obračali se pa tako urno, da je bilo kljub jutranjemu hladu, do takrat, ko je Marko prignal svoj trop na Reber, že obema vroče.

Rozalka se je spomnila skrbi polnega popoldneva na cvečno nedeljo in se je razveselila:

»Ančka!«

Ančka je globoko sklonjena hitela pobirati kamenje in je skušala prikriti Rozalki obraz.

»Ančka! Ali ne slišiš?«

»Kako si rekla, Rozalka?«

»Čeprav so tako nasprotovali, pa vendar žene Marko čez Vrh.«

»Žene. Čez Vrh žene.«

»Dober je vaš ata.«

Podlipnikova ni odgovorila. Spomnila se je na mamo, ki ji je šele sinoči, ko sta legali spať, povedala, da bo morala na vse zgodaj na njivo. Kaj bo o njej, o Ančki, mislil Marko, ko mu edino ona, Ančka, ni voščila srečne planine. Še doma je ni bilo danes zjutraj; sinoči je pa prepozno zvedela: »Oh! Naša mama,« se je po fihem vznevoljevala na mater, na razumno in tiho ženo.

Zelega je bila Primoževa, Markova sestra: »Kaj se tebi mara, Rozalka.«

»Ali si mar kaj bolna, Ančka?«

»Nisem. — Ne vem.«

Če bi bila Ančka vedela, kako kar ni mogel Marko odgnati jarcev z dvora, da je bilo celo Podlipnici žal, ker je poslala Ančko z doma, in kako je še z vasi iskal Marko v Podlipnikovih oknih Ančko, bi ji bilo še huje.

Ropotaje je padalo kamenje v trugo. Obema dekletoma, Ančki in Rozalki, pa so uhajale misli in oči čez polje, čez vas in čez Reber k Marku, ki je gnal čez Vrh največji trop v srenji, Marko, najmlajši ovčar.

Nič manj ni hodil v mislih z njim, z Markom, Jernej. Samo — drugače je hodil kakor sestra in, no — Ančka. Na vrtu je sedel, na nizkem stolčku. Manica je stikovala okrog dreves.

»Da mi ne boš jedla golenih češenj.«

»Ne bom, oča, so še prekisle in predrobne. Sama koščica jih je.«

»Tak si jih že pokusila.«

»Sem jih. Pa so zanič.«

Prvi roj. (Fot. Fr. Krašovec.)

Gledal je v Péči, kjer je čez meli gnal Marko z Volkunom, naravnost po Brunku navzgor pa Jok s Hrustom: »Prehitro žene fant. Na Vrh se jima bosla tropa zmešala in vso planino jarci ne bodo vedeli, čigavi so. Joka bi moral spustiti naprej. Saj pravim, kako je narobe, ko človek opeša.« Godrnjal je sam zase.

»Ali bi kaj radi, oča?« je prihitela Manica.

»Nič, nič, Manica. Kar igray se.«

Ko bi se bil Jernej spomnil, kako je tudi njegov trop nekaj let, ko je še njegova rajnica živela, neurejeno in zmedeno hodil čez Vrh, bi se bil za Marka bolj bal kakor za Rozalko in Manico. Pa on, starec, niti slutil ni, da Marko, mladec, kaj malo misli na jarce in da je Primožev fant tako žalosten zaradi Podlipnikovega dekliča, tako žalosten, da se jezi na Ančko, ker mu ni voščila srečne planine. Res! Primožev Marko na Podlipnikovo Ančko.

Žal mu je bilo, da je Podlipnikov ovčar, žal, da ni šel na Koroško past.

Manica je pobrala v travi dva para zraslih, prezgodaj odpadlih češenj, si jih obesila za uhlja in se prikošatila k Jerneju:

»Oča, pogledjte, kako imam lepe uhane.«

»No, no, Manica! Grdi so; pa ti tudi, ker se šopiriš.«

»Pa če bi bile češnje že zrele in rdeče?«

»Ph!« Se je razhudil: »Še takrat bo prezgodaj za ničemurnost, ko boš sama kakor zrela češnja, če boš kedaj.«

»No, pa ne.« Vrgla je golence v travo.

»Kaj se nič ne bojiš, da bi Zavrhom medved ne raztrgal Marka?«

»Še malo ne. Medved naj se Marka boji.«

Vendar je obstala pri oču in se z njim vred zazrla v Peči. Jokovih jarcev ni bilo več videti; Markove pa je Volkun poganjal skozi tesen pod križem. Marko sam je pravkar stopil od križa na nasprotno sfran poti in obstal na visoki skali. Iz vasi in s polja se je videlo za njim in nad njim samo jasno nebo.

»Traa-aaaa!«

»Trobi,« se je razveselila Manica.

»Slabo trobi,« se je vznevoljil Jernej.

»Hoohoooj!« se je oglasila s polja Rozalka.

»Hooj,« se ji je pridružila v vrtu Manica.

»Traa-aaaa!«

Dekleti sta izsuli kamenje iz truge in obstali tesno druga ob drugi. Bolj iz otroške preprostosti kakor zares je šinila v glavo Rozalki čudna misel: »Tebe kliče: Aan-čkaaaa.«

»Hoohoooooj!« se je odzvala Ančka, se fisto jutro prvič nasmehnila in se tesno pritisnila k Rozalki, Markovi sestri.

Marko je spoznal njen glas in je še enkrat zatrobil: »Traa-aaaa! Aaan-čkaaaaa!«

Marko je zginil s skale, odšel za tropom in sram ga je bilo, da se je jezil nad Ančko.

S polja se je odzvalo še več hohojev in v nobenem ni bilo sovraštva. Zavist se je skrila in molčala, odkar je Marko obstal pred medvedom.

Dekleti sta zopet prijeli za frugo:

»Pobožala bi te, Ančka, ko bi ne imela od prsti grdih rok.«

»Poljubila bi te, Rozalka, ko bi ljudje ne videli.«

Obema je bilo tako dobro.

Jernej pa je skrtil glavo v dlani. Manica je mislila, da je zadremal, in se je tiho izmuzala od njega, da bi ga ne zbudila.

Staremu ovčarju pa so same od sebe začele teči solze. Tako hudo v življenju mu je bilo samo še fisto uro, ko so mu zabili rajnico v krsto. Z njo je živel kratka leta, z gorami pa nad pol stoletja. In nikoli več jih ne bo videl. Nikoli več:

»O, ljubi moj Bog!«

In je videl Boga-Očeta. Z visokih oblakov je priplaval na rahlo meglico v škrbino med Stolom in Srednjo pečjo in ni imel zlatega žezla v roki. Skoraj delavniški je bil in ga je dobrohotno ogorvil, njega, opešanega ovčarja:

»Ali spet za vnuke moleduješ?«

»Gospod Bog! Zase bi prosil. Če Ti je prav, vzemi me k sebi; dognal sem.«

»Kaj pa Marko, Rozalka in Manica?«

»Boš pa Ti nanje popazil.«

»Ali sedaj veš, da vem?« Skoraj hud je bil.

»Vem, vem, vem.«

»Prav.« Zopet se je dvigal proti visokemu nebu in čim više je bil, tem bolj je bil prazničen.

»Ljubi moj Bog, še nekaj.«

Pogledal je nazaj.

»Če bi me v nebesih zraven moje rajnice posadil.«

Ni mu odgovoril. Zginil je.

Rozalka, ki je prišla kuhat južino, se je oča prestrašila, tak je bil. Pomagala mu je v hišo.

* * *

Drugi dan zgodaj dopoldne je prignal za Markom in Jokom na Jezerca Gašper Poklukar Muhovčev trop. Njegov pes, Ravs mu je bilo ime, se je takoj pokadil v Hrusta, pa je hitro odnehal, ko je zarenčal nad njim Volkun.

Okrog poldneva je pripel za Planjavčevimi jarci Mežkov Joža. Imel je za varstvo slabočno psico Živo. Pa ga ni nič skrbelo.

Zadnji je pripasel do koč Podrobarjev trop, z njim Blaž Podgošar, brez psa. Ko so ga vprašali, kaj bo, če se pritihočapi volk, jim je odgovoril: »Naj le pride. Mu bom tako povedal, da bo od smeha počil, bo pa sit.«

Reber je obmolknila in počivala. Le vsako jutro in vsak večer so zapeli kozji zvončki in redkokdaj Koračkov rog.

Oživela pa je pot čez Vrh. In iz nje je marsikako jutro, kadar so nesle dekleta v rožastih škafih, z belimi prti prevezanih, mleko s planine, zaplavala nad poljem med Pečmi in Savo zdrava pesem.

(Dalje prihodnjič.)

POD KRIŽEM.

Marija je žalostna,
Marija trpi.

Njen Sin je na križu razpet:
velika je rana,
rdeča je kri.

Marija je žalostna,
Marijo boli.

Srce mu objelo še zadnjič je svet:
ljudje so hudobni,
vojak se smeji.

Marija je žalostna,
srce krvavi. OTON BERKOPEC.

V PRVEM RAZREDU.

IZ TEZKIH DNI. — MATIJA MALESIČ.

V Ljubljani so me prijatelji dvignili s tal in porinili v voz drugega razreda. Stroj je že piskal, sprevodnik priganjal k vslopu. Voz poln, poln, prepoln, po oddelkih ljudje skoro eden na drugem, še po hodniku gneča in prerivanje in suvanje in kletvice in stopanje po nogah. Človek v tej gneči brez moči in volje. Kamor so pritisnili krepki komolci, tja se je nagnilo telo, noge niso mogle z mesta, čevlji tesno ob čevlju, nisi se mogel kam prestopiti. Sosed je dihal sosedu od blizu sapo v obraz, sprevodnik vrat ni mogel zapreti. Tisti, ki so pritekli v zadnjem hipu, so stali po stopnicah, z eno roko so se krčevito oprijemali držajev, sarno z eno nogo so stali na stopnici, telo in ena noga in ena roka so bingljali v zraku. Muka, kaka muka je bila tedaj vožnja po železnici. Pa je bil še vsakdo, ki ni bil vojak, vesel, če je sploh dobil vozni listek. Zanj so se morali pred postajo uvrstiti v dolgo vrsto ko pred prodajalnami, pekarnami in trafikami. Zadnji v dolgi vrsti ponavadi voznih listkov sploh dobili niso.

Stal sem tik ob odprtih vratih na sami desni nogi. Na levo se ne bi mogel opreti, tudi da sem imel kam. Zdrobljen gleženj, rana še odprta, vse stopalo in gori čez gleženj obvezano. Bergel nisem mogel nikamor trdno zastaviti in se opreti nanje. Poskušal sem, pa sem vselej zadel na kurja očesa. Naj zavalovi gneča proti vratom, odletem iz nje in z vlaka ko snop...

»Prostora, prostora... za ranjenega častnika!« je vzkliknila neznana gospa tam od okna. Vkljub medli luči je menda razbrala z mojega obraza, kako mi je pri srcu.

Nekaj sočutnih, nekaj pomilovalnih, nekaj začudenih pogledov. Umolknejo in molčijo, zgane se pa nihče ne.

»Kaj nimate srca, ljudje božji? Ranjen častnik...« Gospa je vsa ogorčena.

»Ranjen častnik, prostora!« zakliče nekdo v natlačeni oddelek.

»V nogo ranjen, ne more stati!« zakliče nekdo v drugi oddelek.

Nihče se ne dvigne s sedeža. Spogledajo se in obsedijo. Menda misli vsakdo na soseda, naj velikodušno stori, kar se spodobi.

»Kaj naj res kar do Dunaja stojim na sami desni nogi? Pa se niti na bergle ne oprem?« premislim.

»Da bi vas, civilisti...« Madžarsko zakolne častnik, ki sloni ob vratih v oddelek, in pogleda grozeče po sedečih. »Ranjen je, razumete, ranjen v nogo, stati ne more...«

»Naj gre v prvi razred tu zraven. Tam je dovolj prostora!« govori glas iz oddelka.

»Ni štabni častnik! Prvi razred je le za višje častnike, od majorja navzgor!« pouči Madžar moža, ki ne bi rad prepustil težko priborjenega sedeža neznanču, četudi je ranjen.

»Ni sam kriv, da je ranjen. Dosti je dal državi. Pa mu ne bi mogla država nuditi te malenkostne usluge... prvi razred, kjer je prostora. Tu ga ni in ni!«

Vsi, ki jih je usoda pehnila v to gnečo, se bavijo z mislijo, kako bi mi pomagali do sedeža. In pritrujejo glasu s sedeža. Še častniki. Najživalneje pritruje tista sočutna gospa od okna. Še Madžar ne more ugovarjati.

»Sprevodnik, odprite mu vrata v prvi razred!« Madžar zapoveduje ko svojim vojakom na fronti.

Sprevodnik se počehlja za ušesom, pogleda me, pogleda Madžara, pogleda po potnikih.

V mojih očeh prošnja, v Madžarovih ukaz, v vseh drugih zahteva.

Zmigne z ramama sprevodnik in mi dela gaz med gnečo. Ob bergle se ne morem opirati, oprijemljem se potnikov in skačem po desni nogi za njim.

Stisnil sem sprevodniku napitnico. Službeni izraz je izginil iz njegovega obraza.

»Sami se izgovorite in pogovorite!« je rekel in odhitel iz prvega razreda.

V dveh oddelkih luč zastrta, vrata zaprta in zaklenjena. V tretjem, najmanjšem, tesnem — samo ena vrsta mehkih sedežev — luč nezastarta, vrata nezaklenjena. Odrinem jih. En sam potnik v uniformi, prostora za štiri, za silo za pet. Višji častnik. Polkovnik, kolikor morem v naglici razbrali. Trdno se oprem ob bergle in se zravnam.

»Herr Oberst, Leutnant in der Reserve... (Ime nerazločno izgovorim. Tako je običaj, kadar gre le za golo formalnost. Imena si pri takih prilikah itak nihče ne zapomni, le čin je važen)... stellt sich gehorsamst vor.«

Pogleda me, ko da je vstopil nadležen berač in ga prosi vbogajme.

Seveda: bergle imam, samo na eni nogi stojim, na drugi niti čevlja nimam, molim jo predse, kot razkazujejo po božjih potih in na križpotih berači svoje rane.

Razložim mu: Ni proslorčka v drugem razredu ni za šivanko; stati ne morem; rana še ni zaceljena... Pokorno prosim za dovoljenje...

Nemilosten in nejevoljen pogled. Vidim: vse si je že lepo pripravil, da se udobno zlekne po mehkem sedežu in zaspi, ko menda niti na fronti ne, dasi je polkovnik.

Ne reče da, ne reče ne. Ničesar ne reče. Le gleda me, gleda ko vsiljivca, ne, ko berača, ki je stopil predenj v trenutku, ko ga je najmanj pričakoval in ko mu je najmanj ljubo.

Draži me. Vidi, kako je z mojo nogo — ne po moji krivdi — ve, kako je v drugem razredu, pa ne dovoli. Pusti, da stojim pred njim, ko da sem mu — zdrav — prinesel važno službeno poročilo, na katero mora takoj nekaj ukreniti. Pa premišlja, kako in kaj bi odločil in me odposlal z odgovorom. Vsaj zini káko, vzvišenost polkovniška! (Plemenitaš je, če sodim po njegovem nosu, vedenju in letih, v katerih je dosegel polkovniško čast. Bog ve, kake odlične in znane plemenitaške rodbine. Baron, grof morda, morda še kaj več.)

Kam se peljem?

Pokorno: Na Dunaj! (Da si le izpregovoril, četudi skozi nos.)

Kje sem bil?

Pokorno: Doma, za Veliko noč, pri materi. (Nisem službeno pred teboj, visokorodni gospod polkovnik, v pozoru pred teboj stali itak ne morem, kakor vidite. Še stojim težko na eni sami nogi in berglah. Sesti mi ne velite, dasi vidite, kako je z menoj. Zdravi ste, pa sedite; ranjen sem, pa...)

Odrgnem dragoceno krzno, ki si ga je razprostrl po vseh sedežih. Sedem. Brez dovoljenja, s trmo v srcu. Namestim bergle in položim ranjeno nogo nanje. Ko je v vodoravni legi ranjena noga, me ne žge tako zelo v rani.

Ko sem se v kotu ugodno namestil, sem pogledal nedolžno in pokorno gospodu polkovniku v oči. Mislil sem, da me bo blagovolil še kaj vprašati.

Joj, da ni trme v mojem srcu, prestrašil bi se. Srep pogled visi nepremično na meni. Razumem Vas, gospod polkovnik. Neprijetno in bridko je priti tako na lepem ob udobno ležišče in spanje. Vse obsodbe vredno je, da vdere tak mlad študent, sedaj radi vojne v častniški uniformi, v Vašo bližino in se ne vede kakor se spodobi in je predpisano za tiste in za čas, ko nosijo cesarsko suktnjo. Plebejec sem pač in v miru civilist. Ali sedaj... Vojna je, ranjen sem, v drugem razredu ni prostora. Bog ve in vsi, ki me poznajo, vedo, visokorodni gospod polkovnik, da nisem vsiljiv. Da imam zdravo nogo — kaj bi mi bilo prerivanje v gneči v drugem razredu. Pa da ni vojne — e, kje bi bil zame še drugi razred, nikar prvi. Nadalje, gospod polkovnik: Nisem kriv, da je drugi razred tako nabito poln... Vse to je tako naneslo, da me je vrglo v Vašo bližino. Kako bi si sicer upal?! Bog pomagaj, križ je, vojna, malo potrpeti morate tudi Vi. Na takih mehkih, sedežih zaspí človek tudi

sede. Pa me glejte, če... če že nočete govoriti z menoj...

Tudi na mehkih sedežih ne zaspí človek, ko bi odmolil očenaš. Obstal je vlak in me sresel, da mi je zdrknila ranjena noga z bergel in me je rezko zbolelo v rami. Moral sem odpreti oči.

Joj, kako me gleda polkovnik. Zviška, ko da še zmerom ne more razumeti, da sem se res predrznil v njegovo bližino, odgrnil njegovo krzno, se brez dovoljenja usedel, mu odnesel spance.

Vem, gospod polkovnik, kaki so službeni predpisi. Vem in občutim, kaka ničla je ljudski rezervni poročnik v primeri z vseoblastnim polkovnikom. Vem, vem, vem, da nisem za v prvi razred. Ali: nisem jaz kriv, da ste me vteknili v cesarsko suktnjo, poslali na fronto, da sem ranjen. Da ni vse to tako — saj pravim: nikdar bi ne imel časti, sedeti v Vaši bližini in Vas vznemirjati s svojo prisotnostjo.

Dolgočasna je taka vožnja v gluho noč, kadar človek ne more ne spati ne izpregovoriti s sopotnikom besede. Tolažba in prijateljica je na taki vožnji cigareta.

Pokorno: Če gospod polkovnik dovolijo...

Držim cigareto in vžigalice v rokah in ne izrečem, kaj hočem.

Prejoj! Gospoda polkovnika kar ne obdrži mirno na sedežu. Presede se. Mislim, da bo vstal in odprl okno. Ne vstane. Pogled: Odkod si ti, predrznost v poročniški uniformi? Kako si, le kako si dosegel ta čin? Kdo te je učil olike, če te je je sploh kdo učil?

Kaditi mi ne dovoli, pa mi tudi ne prepove. Ničesar ne reče.

Prižgem cigareto.

Kak pogled! Bog pomagaj, vojna! Ven me ne spraviš, ne ganem še z mesta, razen če mi zagotoviš v drugem razredu primeren prostor. Zaničevalen pogled, skoro zaničljiv pogled.

Priznam, gospod polkovnik, nisem za v prvi razred. Nikdar se še nisem vozil v njem. Nisem se rodil v gradu kot Vi. Pod slamnato streho... Nisem imel lastnih domačih vzgojiteljev in učiteljev. Nisem hodil v kadetnico ali celo v vojno akademijo. Pa kaj bi razmotrival! Da nisem ranjen — nisem po svoji krivdi... Odprta rana?

(Oho!)

Pokorno: Da, gospod polkovnik generalnega štaba!

Pa kako, le kako morejo puščati ljudi z odprtimi ranami iz bolnic na dopuste?

Kaj bi ti razlagal, saj bi ne razumel. Mati doma sama, sama, sama. Oba brata na fronti — ta hip živa, prihodnji hip pred vratarjem svetim Petrom. Jaz v bolnici. Plašili so jo klepetavi ljudje, da so

Miha Maleš: Ciganka.

mi nogo odrezali, da pa ji iz obzirnosti tega nočem pisati. Dolge, dolge noči prečuje v molitvah za nas tri. Dneve, vse dneve pri težkem delu, pretežkem delu za slabo ženo, v skrbeh in strahu in solzah za nas tri. Ti prelepi, ti veseli prazniki — ali jih naj bi preživela, sama, sama, v skrbeh in strahu in solzah, brez veselega trenutka? Nisem dal miru, dokler me niso pustili. Pokorno: Preprosil sem zdravnika...

Bo pa rana kmalu zaceljena, če me puščajo na dopuste! In bom kmalu zopet lahko služil domovini...

Nekam pokroviteljski pogled.

Kri mi sili v glavo. Tako torej, gospod polkovnik generalnega štaba. Za prvi razred nismo, tudi ranjeni ne in tudi če drugod ni prostora. Domov ne bi smeli tudi za velike praznike ne. Samo za na fronto smo... Tam: rane, smrt...

Prav, gospod polkovnik generalnega štaba, da se Vam ne zdi vredno, me še kaj vprašati.

»Marburg!« so klicali sprevodniki pod okni.

Zgenil se je gospod polkovnik generalnega štaba in se pretegnil. Vstal je in pogledal skozi okno.

Pa je odprl s srebrom okovani kovčeg in razpoložil po mizici ob oknu jedila.

Nisem bil še nikdar v plemenitaški družbi, vem pa, kaj se ne spodobi. In sem se trudil, da ne bi pogledal na mizico. Ali s tiste mizice so zavele

po oddelku tako prijetne vonjave, da nisem vzdržal. Obložena je bila mizica tako, da ni imel kam postaviti buteljke; moral jo je postaviti na tla. Vsakovrsne ribe, vsakovrsni siri, meseni narezki, maslen kruh. Ali je tisto ocvrt golob ali piščanec? Premajhno za piščanca, preveliko za goloba. Bog ve, kake posebne vrste perotnina. Kaj si vse privoščil tak gospod polkovnik generalnega štaba. In kak tek ima v pozni noči. Ni, gotovo ni navadno vino v tisti buteljki. Morda je od Rena, morda celo z otoka Cipra.

Saj sem bil jaz tudi lačen. Komu se ne bi bile pocedile sline pri pogledu na tako razkošno obloženo mizico. V tistem težkem času ko pravljica iz Koromandije!

Ali...

Oj, strahovito je zbila prejšnje leto toča pri nas vse, vse, kar je rastle po njivah. Malo se je bila popravila po toči edino koruza, že skoro za žetev zrela strn je bila do zadnjega klasa poločena in uničena. Taka nesreča v tistem hudem času! Vedel sem bil, da ni pesti bele moke pri hiši, pa sem bil pisal materi, naj mi ne pošljejo za praznike ničesar, tudi če me ne bi pustili domov. (Zlagal sem se bil, da imamo po bolnicah na Dunaju vsega dosti.) Ker dobro poznam mater, sem jim bil pisal, naj vse, kolikor bodo mogli dobiti in so določili zame, pošljejo za praznike bratoma na fronto. Pa sem na Veliko soboto prikrevsal po berglah in po eni nogi domov. Veselje. Pa prestrašil sem jih. Niso spekli žegna. Kar so dobili na karte in v mlinu in pri dobrih sosedah, vse je šlo na fronto. Nase niso mislili, mene niso pričakovali. Lačen nisem bil čez praznike, kako so to naredili, sam Bog ve. Ali brašno, brašno, moja popohtnica za na Dunaj! Še nikdar me niso pustili od doma brez brašna. Braniti sem se moral včasih, zlasti o Veliki noči, toliko so mi silili za na pot. Tedaj... Oj... Jokali so, ker sem odhajal. Jokali, ker mi niso mogli dati na pot drugega ko povitičico iz zadnje moke. Črna je bila ko da je iz ajdove moke. Razlomil sem jo in jo stlačil v žepe plašča. Da sem se branil, bi jokali še bolj. Mislil sem si: prav bo prišla na poti, dobra in sladka bo, saj so jo zamislili in spekli mati. Pojem pa jo kje na skrivnem. Kaj bi mislili ljudje: Poročnik, pa je črno povilico. Ajdova ni...

Jé, jé gospod polkovnik generalnega štaba, ko da se je postil ves štiridesetdanski post in še čez praznike povrhu.

Mislil na mater. Nočem, da bi mi uhajali pogledi na gospoda polkovnika generalnega štaba in na mizico ob oknu. Naslonim glavo na naslanjač, mislim zapreti oči. Zadene glava ob kos povitičice v žepu plašča. Trda je že povitičica...

Tisti hip me je zbolelo pri srcu in v glavi. Skočil bi bil s sedeža in zakričal, da bi izkričal tisto, kar me je začelo daviti v grlu. V fistem hipu mi je postalo jasno: ni bila zamesena povitičica za brašno, ni bila pečena včeraj, tudi na velikonočni ponedeljek ne, tudi na Veliko noč samo ni bila pečena, v soboto je bila pečena, še prej ko sem prišel domov, za žegen, za ves svoj žegen tistega leta so si jo zamesili in spekli mati. Čisto brez žegna tudi v najhujših časih ne sme biti nobena krščanska hiša. Ker sami tisto leto niso nesli k žegnu — kaj bi samo tista povitičica v jerbasu —, so naprosili sosedo, da jo je vteknila v svoj jerbas. Pa sem prišel. Drugega ni bilo. Brašno mora biti. Dali so mi žegen, ves svoj žegen...

Naglo sem posegel z obema rokama v žepa plašča. Potegnil sem oba kosa povitičice, črne povitičice, odrinil še bolj od sebe dragoceno krzno gospoda polkovnika generalnega štaba, razgrnil papir in položil nanj materin žegen.

Postrani pogleda gospod polkovnik generalnega štaba mojo jed.

Jem. Gledam ga izzivalno. Prosim, gospod pri razkošno obloženi mizici, oglejte si mojo jed od blizu in natančno. Prosim, gospod, ki ste rojeni v bogatem gradu kje na Madžarskem, kje na Tirolskem ali morda kje na Češkem, vprašajte, kaj jem in ali je moja jed morda iz ajdove moke, ker je tako črna.

Pa mi pade drobtinica na tla. Učili so me doma: Vse, kar je bilo pri žegnu, moraš pojesti ali sežgati. Drugače: greh! Če pa pade kaj na tla: spoštljivo poberi, poljubi, pa: ali v usta ali v ogenj!

Sklonim se, spoštljivo poberem drobtinico in jo poljubim. Počakam. Gleda, gleda me gospod polkovnik generalnega štaba ko prikazen z drugega sveta.

Drobtinico v usta. Gledam, gledam, gledam izzivalno gospoda polkovnika generalnega štaba! Prosim — nič pokorno — gospod polkovnik generalnega štaba: Vprašajte!

Ni vprašal. Prav, da ni. Sitnosti bi bil imel, da sem izbruhal, kar se je kuhalo v meni.

BESEDE.

Besede, ki med nami se spleto,
so mračnih duš odjek.
Oči se mrzlo spogledujejo,
vse tuje so si, včeraj, danes, v vek.

Molčimo naj? Le duše naj golče?
V fihoti sanje lepše naj zore?

STEFAN TONKLI.

MLADOST.

KSAVER MESKO.

V.

Mlado, rosno jutro, krasno kakor oko cvetoče mlade deklice.

Vlak se škripaje poslavlja od postaje. S silo se trga iz postaje, sunkovito se zaletava naprej, kakor bi mu bilo slovo pretežko, ali kakor bi ga bilo strah dolge poti, ki je še pred njim.

Ob oknu ozkega oddelka v vozu tretjega razreda sedi Štefan, malo zaspan. Pri gostoljubnih in vzradoščenih starših premožnega sošolca so praznovali prejšnji večer precej dolgo v noč veliko veselje, največji praznik zadnjih let: praznik srečno in dobro dovršene mature.

Na nasprotni klopi leži tovariš Drevenšek. Toliko da je vstopil, se je že vrgel na klop: »Zame se prične zdaj noč, do sedaj je bil dan. Na Pragerskem me zbudi!«

Pa je zatisnil oči. Dvakrat, trikrat je še miže izpregovoril pol stavka, polnega objestne ironije na svet in na življenje in na samega sebe, pa je že spal. Spi mirno, utrujeno, nič več tiste le na videz jedke, a v resnici zelo vesele, srečne ironije ni na lepem licu.

Ko se spusti vlak v tek, obrne Štefan pogled od tovariša in zasrmi na mesto, ki se odmika naglo, bolj in bolj. Še ga objemajo mlade, tople oči, tako ga vajene, še se ga oklepa srce, ki ga je vzljubilo v štirih letih z veliko ljubeznijo in se je navezalo nanje s fisočimi lepimi in solnčnimi spomini. Pač so pomešani tudi težki in bridki med te mnoge svetle in solnčne — a kaj mara mlado srce za toliko in toliko dni grenkega stradanja! En sam solnčen žarek pozlati vse, en sam zlat trenutek sreče izbrše iz srca vso grenkobo! In saj so celo tisti težki dnevi, tiste bridke ure pomanjkanja in gladu navezali mlado dušo z močnimi vezmi na mesto, ki je vse to v njem pretrpel.

Že izginja mesto — naglo, prenašlo. Štefan vstane, se vzpenja na prste, odpre okno, se nagne iz voza. Oči mu strme na odmikajoče se hiše, kakor ne bi mogle verjeti, da bodo zdaj zdaj izginile, kakor bi hotele še v zadnjem trenutku za spomin ujeti kar največ te drage lepote.

Za hrib zavije vlak, mesto izgine, kakor bi se na mah zrušilo.

Hladno postane Štefanu, strese ga. Zapre okno, sede. Nasloni glavo v kot, počasi, skoraj trudno potegne z roko čez oči.

»Kako naglo je vse minilo! Kam je šlo?«

Težo in bol začuti v srcu. Je mu kakor takrat, ko se je prvič poslavljal od doma in je šel negotovim daljam, še povsem zasrtrim končnim posta-

jam življenjske poti naproti. Ni več včerajšnjega, snočnega kipečega veselja v srcu. Kakor bi bila radost zaradi zrelostne izkušnje ostala v mestu, kakor bi se bila razkropila v vse vetre, ko so se na vse strani domovine razkropili tovariši, vsi mu dobri in dragi, ko so se poslovili in odšli, da polete vsak v svoje rodno gnezdo.

»In kaj zdaj?«

Zapre oči, strese glavo, še bolj se sključi.

»Kaj se vznemirjam! Dobra dva meseca sta še pred menoj — se že nekako uredi. Glej, kako brezskrbno spi Drevenšek.«

A srce se ne umiri...

»Pragersko! — Vstani, Muki!«*

Drevenšek se brzo dvigne, si menca oči.

»Pravkar sem sanjal, da sem padel iz nebes,« se smeje ves srečen, da se mu delata na lepih licih majhni jamici.

»Iz nebes? Kam pa?«

»Naravnost pred maturitetno komisijo. Lepo nasprotje, kaj?«

Oba se smejiata veselo in prešerno.

»A kako je bilo v nebesih?«

»V nebesih? — Glej ga, pa se res čisto nič več ne spominjam. Čaj, tukaj imajo dobro pivo. Malo si osvežim z njim spomin, morda se potem domislím.« —

Po Ptujskem polju drsi in drdra vlak. Odpira se svet in se širi v veliko, svobodno prostranost. Na hribih ob straneh stojе mračni gradovi, Vurberk, ptujski grad, na desni črna cerkev na Ptujski gori.

Drevenšek sanjari o prihodnosti.

»Kaj boš v bogoslovju? Na Dunaj pojdi z menoj! Če ne bo nič jesti, piševa podlistke za nemške liste. Za toplo juho vsak dan že zasluživa.«

»Misliš?«

»Ali si star petdeset let, da dvomiš? Ko je pa toliko mlade moči v nas!«

Drevenšek stega krepke roke, napenja zdrave prsi, modre oči mu žare od življenja in radosti.

»Ptuj!«

Drevenšek izstopi, da se odpelje na dom očeta, bogatega kmeta in trgovca z vinom v vinorodečih Halozah. Ko se vlak že spet pregiba, še Štefanu veselo naroča:

»Če ti bo dobro, misli name. Če slabo, pridi k meni in pojdeva v klet; zdaj, ko imava maturo, bo stari' že dal ključe. Če umrješ, pa mi piši!«

»Bom. Iz Hada.«

»Servus!«

»Zdrav bodi!«

Še si mahata v slovo, še gledata drug za drugim, kakor se ne bi mogla ločiti. Štefan začuti v

očeh vlažno, zamežika in se ugrizne v ustnice, ker ga je sram...

Vlak hiti kakor po široki mizi.

Štefan strmi na Ptuj, na očrneli zvonik, samostalno, oblasno stoječ sredi mesta, ostanek iz davne rimske dobe, na sivi grad visoko nad mestom. V srcu pa mu drhti žalobna misel:

»Osem let — kdaj so prešla? Odhitela so mimo kakor osem brzokrilih sokolov...«

* * *

»Kaj se vznemirjam! Dobra dva meseca sta še pred menoj — se že nekako uredi!« si je govoril Štefan, ko mu je v fistem prelestnem jutru po maturi glasno potrkala na srce skrb, vprašaje: »Kam pa zdaj, Štefan?«

Pa sta tudi ta meseca hitela kakor zajca, ki ju lovci pode.

In Štefanovo dušo pode skrbi, da nikoli ne pride do miru. Kako krasne so bile vsakoletne prejšnje počitnice! Veden praznik so bile. Praznik v domači hiši, kjer so bile tople in pražnje oči vseh domačih, ko so se upirale vanj; tople in pražnje besede, ko so govorili z njim. Veden praznik, vedna služba božja, velika peta maša vsi fisti lepi popoldnevi, ki jih je preživel v širnih, skrivnostno tihih in svečano pojočih gozdovih ob vasi, preživel, presanjaril in prepraznoval ob sladkih besedah pesnikov in pisateljev, presanjaril ležeč na mehkem mahu, zroč z zadivljenjem na zeleni baldahin nad seboj, čudeč se modrim očem, pomežikajočim iz neskončne daljave med vejami in listjem tako ljubeznivo v sanjavo gozdno svetlišče in na mladega, brezskrbnega sanjavca.

Tako prejšnja leta.

A letos, glej, kakor veliki petek! Pa se je Štefan nekdan najbolj veselil teh počitnic, češ: »Tedaj bo konec vsem skrbem!« A glej, zmož! V vseh očeh bere letos skrb, ki je ni videl v prejšnjih letih nikoli. »Kaj nameravaš? Ali greš?« Iz besed vseh, vedno resnih kakor nobeno prejšnje leto, sliši težko, nemirno, z nekako pritajeno nevoljo zadržano, prežeče vprašanje: »Kaj vendar nameravaš? Ali pojdeš?«

Naravnost ne izreče vprašanja nihče. A v srcu ga nosijo vsi, v očeh, v mislih. Vsi se še tolažijo, vsi še čakajo: »Še je čas. Morda se odloči sam. Če sam ne ali če se napačno, proti našim željam, — že izpregovorimo!«

Pač, mali je že izpregovorila. Takoj fisti dan po povratku je dejala mehko in ljubeče: »Saj greš v župnišče?«

»Seveda. Se moram javiti — oliko zahteva!«

»Pa bi z gospodom dekanom kar naredila prošnjo?«

* Nepomuk.

Govori s fihim glasom, v zadregi, plašno skoraj, kakor bi govorila grešne besede. Štefan čuti: »Težje ji je nego meni.« Čuti z bridkostjo. Ko ji za trenutek pogleda v oči, vidi v njih solze.

»Je še čas, mati. Le mirni bodite!«

Tudi on govori tiho in obzirno. Zdi se mu, da mati dobro čuti, kako trpi tudi on.

In nikogar ni, ki bi mu razodel eno misel, ki bi govoril z njim eno besedo v tej dušni tesnobi, v tem težkem boju, ki ga bojuje noč in dan.

Tako zabrede dan na dan v gozdove. Knjige vzame s seboj, edine prijatelje v tej osamelosti in vzdvojenosti. A komaj sede na mah in začne čitati, mu pade na srce težko in bridko, da knjigo odloži, leže, nasloni vroče lice na voljni mah. Nad njim šumi vejevje, nekje poje plička, žolna trka ob debla dreves — a zanj ni glasu od nikoder, od nikoder tolažbe, od nikoder luči v temo srca...

Kdaj kdaj, a malokdaj, dobi pismo od katerega sošolcev. Vsi pišejo zadovoljno, veselo. Bog ve — morda v srcu niso tako neskrbni, a premladi so, da bi tožili, prezdravi in premočni, da bi srce in njega skrbi razkazovali.

Zato jim tudi Štefan ne odpre svojega srca, ne izda svojih skrbi.

Zgodi se kdaj, da zabrede v gostilno. Navadno na pošti, ako gre iskat pisem, ki jih pa večinoma zaman išče in pričakuje.

Ko je sam s poštarjem, mladim možem, se porazgovorita prijateljski in toplo. Včasih pride še kak dijak iz okolice. Lepe so te urice!

A polagoma opusti Štefan še te obiske. Da se izogne izzivanjem. Zakaj slabe skušnje ima v tem. Pride nekega dne v gostilniško sobo in najde tam mladega kmeta iz nasprotni strani župnije — izza šolskih let se malo poznata.

Takoj ga povabi kmet k svoji mizi.

»Tukaj, Štefan, pij!«

»Hvala. Malo počakaj, ves vroč in poten sem.«

»No, pa potem, ko se malo ohladiš, če si taka razvajena in scarflana gospodična.«

»Kaj razvajen! Kaj gospodična! A previden vendar smem biti?«

»Saj nič ne rečem. A zdaj,« — kmet, velikan, že pijan, položi pest na mizo in zre v Štefana zlovoljno in grozeče — »zdaj mi povej kratko in po pravici: ali greš ali ne greš?«

»Kam?« izbegava Štefan, dasi dobro ve, kaj mož hoče.

»Kam? Kam k vragu! Za ‚gospoda‘ študirat, mislim.«

»Grem, kajpada.«

Pijanec udari po mizi, da kozarci zažvenketajo.

»Tvoja sreča, Štefan. Če bi bil rekel: ‚Ne‘, bi ležal zdaj pod mizo. Škricev in Lutrov nam nič ni

trebal! Zapomni si to! Ná, zdaj pa pij! Danes plačam, kolikor izpiješ. Zato me pa povabiš na primicijo. — Kaj, ne maraš piti? Bomo videli!«

Da ne bi pijanec zbesnel, Štefan pije. A z bridkostjo in srčno boljjo je pomešana vsaka kapljica.

Od tedaj se Štefan gostilne ogiblje. —

Hitijo dnevi, dnevi neprijazne napetosti, neprijetne odtujenosti in bridke, težeče osamelosti, ko se čuti Štefan tujca pod rojstno streho. Vseh oči so z vsakim dnem nemirnejše, polne vprašanj, polne težkega pričakovanja, dostikrat naravnost neprijazne. Oče stopa po hiši, po dvorišču z mnogo boli utrujenimi koraki nego kdaj. Zdi se, da njegov vedno resni obraz govori z vsakim dnem resneje in glasneje: »Saj vendar veš, zakaj sem te dal v šole!« Isto govore resne oči, isto težki, izmučeni koraki. Mati je molčeča in potrta, kakor še ni bila nobene počitnice. Ko se ozre včasih Štefan skrivaj v njo, vidi, da ima čestokrat objokane oči. In da se je v teh dneh postarala, se mu zdi.

Ko leži Štefan nekega dne z bolnim srcem in z razvnetim licem na mahu v najskritejši globini bukovega lesa, mu zdajci zasijejo izmed zelenega nalahko se zibajočega listja nad njim naproti solzne oči materine s tako prividno jasnostjo in tako trpečo boleštno, da ob tej boleštni ves odreveni. Naravnost na srce mu kanejo solze iz materinega srca in materinih oči. Zaskle in zažgo ga v globočino srca, huje morda nego skele in žgo mater samo.

»Vse drugo bi brž še nekako prenesel, trpljenja materinega ne morem.«

Ko se vrne, stoji mati pri študencu pred hišo.

»Pa pojdem, mati.«

»Pojdeš?«

Ne reče Štefan, kam, niti ne vpraša mati. Vesta pa dobro oba, kam pojde.

»Da, odločil sem se.«

Nalahko zardi blede, izbičano lice materi, oči se ji razširijo, tako strmi v Štefana, stoječega pred njo kakor kip iz kamna. Trenuten, begoten smehlaj ji posije čez ustnice, ji osvetli in olepša vse lice.

Nenadoma pa se obrne. Brez besede, s sklonjeno glavo, počasi stopa proti veži.

Štefan zavzet strmi za njo.

»Ali jo je tako premagala radost? Ali pa čuti, kaj sem pretrpel, in trpi trenutno zaradi tega še huje?«

Polagoma, še ves v začudenju, se obrne in se zagleda čez obširno domače dvorišče.

Glej, ob hlevih sedi na prekli, viseči pred golobinjakom pod širokim kapom, dvojica golobov. Nenadoma se, kakor splašena po nevidni nevarnosti, vznemirita, se dvigneta, plašno zaprhitata ter sfrčita izpod kapa. V naglem poletu se zaženeta čez dvorišče, ploveeta čez vaške njive in travnike,

se neseta dalje in dalje po dolini doli. Postajata manjša in manjša, naposled v daljavi izgineta, kakor bi se bila v toplem avgustovskem ozračju v nič raztopila.

»Kam hitita? ... Zbogom! Zbogom!« govori v srcu Štefan, ki mu je, da bi pokrtil obraz in bi zaihtel. In sam ne bi mogel povedati, komu kliče slovo, ali ubežnima goloboma, ali mnogim toplim mladostnim sanjam, ki lete od njega v nevidne dalje in se gube v nič, folikim lepim nadam, lepim morda samo v živahni, cvetoči mladostni domišljiji, ki se pa v resničnem življenju nemara ne bi uresničile in izpolnile nikoli — sam ne ve, komu tako bolno kliče: »Zbogom! Zbogom!«

ZIMSKI DAN.

Kako mi je težko v teh sivih, praznih dneh.
Nikjer glasu. Koč da ves svet je onemel
je pusto — žalostno.
Na cesto pada mrak
in droben dež prši.
Popolnik — prazne so oči,
počasen je korak.
O pridi, brač! o pridi, brač,
tako bi te objel ...
O, meni je hudo, tako mi je hudo —
ne morem med ljudi —
Ali res nikoli več ne bo
toplejših solnčnih dni?

OTON BERKOPEC.

ZDAJ BO SPOMLAD ...

Zdaj bo spomlad in rože bodo cvetele.
Vse bo na novo živelo in pelo
pesem.

Ah, samo jaz bom žalosten in bolan

Rože ne bodo zame dehtele,
ptičice bodo od mene letele,
meni ne bodo pesmice pele.

Deklice bodo na novo ljubile,
fante v zelene vrtove vabile.

Še solnce, to solnce bo znova sijalo,
z zlatimi žarki življenja iskalo,
da mu zasije,
da mu odkrije
nove stezice v stvarstvu.

Vse bo živelo in vse bo veselo.
Jaz pa bom romal v samoti
žalosten in bolan ...

OTON BERKOPEC.

IZ ANATOMIJE.

NEKAJ O CELICI.

DR. JANEZ PLEČNIK.

Pri našem razmišljanju o »anatomskih« zadevah je paznemu bravcu že nekajkrat presedalo, da »to vemo«, da »lo vidimo«, da je »to obče znano«. Opomenki so bili to, da gradimo svoje znanje na stalni skušnje in opazovanja.

Govorili bomo danes o celici in je celica stvar, ki je bravci (vsaj pretežni njih del) niso videli, ne otipali, ne nje glasu slišali — premajhna namreč je ta stvar za naše čute. Bravec naj pa ve, bravec naj se zaveda, da je ob trdno stalo svojih lastnih čutov in opazovanj in da na slepo sledi vodniku.

Pripravimo si (dve dolgi) ostrigi igli pa košček mesa, n. pr. prekajene svinjine; za pšenično zrno obil košček mesa položimo na gladko stekleno ploščico in ga omočimo s kapljo vode. Zastavimo v lečak košček mesa igli pa bomo pri dobri potrpežljivosti, paznosti in skretnosti razkosmali meso v tenke niti, v tako tenke niti, da bodo komaj še vidne pa da boste ostrigi igli pregrobi za nadaljnje razkosmavanje.

Razkosmati rabim za nemško oznako »zerzupfen«. Razkosmanik bi bil torej (nemški) »Zupfpräparat«. Razkosmanik je po naše (Pleteršnik, Jarnik) der Krauskopf.

Pustimo lečako »najtanjšo« nit v vodi na ploščici in si jo oglejmo z mikroskopom, pa vidimo, da je naša »najtanjša« nit zložena iz še tanjših niti.

Vzemimo — tako koč prej meso — za proseno zrno obil košček jeter, položimo ga na ploščico, omočimo ga s kapljo vode in ga razkosmajmo z iglami pa se bo voda skalila in bo po njej plavala zrnčasta drobad. Poglejmo leto drobad z mikroskopom, pa vidimo, da je vsak (komaj viden) drobec zložen po majhnih, oglatih kepcah.

Mikroskop ustavimo med naše oko in predmet, ki ga gledamo, pa se nam zazdi ta predmet večji in pokaže ta predmet obenem tudi svoj podroben zlog.

Mikroskopa našemu narodu ni še nihče umljivo in obsežno opisal — pač pa so že napravili za mikroskop ime: drobnogled. Mojemu ušesu je debelogled = der Grossäugige (tako je tudi v Pleteršniku) in je torej drobnogled tisti, ki drobno gleda; tudi ne gre za gledanje drobirja — pa bi bila oznaka drobnovid (Janežič) boljša.

Naše ljudstvo ve, kaj je parlament, kaj testament, kaj avtomobil, kaj separator, kaj gramofon — pa si bo menda na mah zapomnilo besedo: mikroskop.

To, kar vidim (brez mikroskopa), vidim s »proslim« očesom; česar s proslim očesom ne vidimo, si ogledamo z mikroskopom. Leto ogledovanje označamo koč mikroskopiranje in mikroskopiramo torej mikroskopično majhne delce.

Tako koč smo napravili z mesom in jetri napravimo s katerikoli organom našega telesa:

zopet in zopet in vsepovsod se nam pokažejo organi kot zložene in iz majhnih, prostemu očesu nevidnih niti, kepic oziroma telesc.

Letá — le z mikroskopom vidna telesca, te niti, te kepice imajo neke skupne lastnosti, po nekih lastnostih pa se razlikujejo.

Razlikujejo se te (mikroskopično majhne) kepice, razlikujejo se ti zložniki naših organov med seboj po postavi, po obliki, po rašči. Neki so okrogli kot jabolka, neki podolgovati kot hruška, kot paprika, kot kumara; neki so ploščati kot bučno seme, neki so robati in svržati kot ježice, neki se nitasto razpletajo kot mahi, rastoči na vlažnih ozibih — ob kratkem: skoraj ga ni sadu, skoraj je ni rastline, ki mu ne bi našel med zložniki našega telesa podobnika ali vsaj podobine.

Nekim se bo zdelo leto moje pripovedovanje prepodomače; žive namreč vedežniki, ki mislijo, da iz znanja postane »veda« in »znanost« koj, ko postaneš neumljiv.

Ko je anatomija posegla po mikroskopskem pregledovanju telesa oziroma telesnih organov, so označali mikroskopska raziskavanja kot »višjo anatomijo« (= höhere Anatomie = anatomia sublimior). Hyrtl je letákim »višjim anatomom« povedal zlato resnico: »Le napuh ali pa duševna omejenost« — pravi Hyrtl — »govori o višjem znanju ali spoznanju; mikroskopska anatomija je podrobnejše spoznanje in je le podrobnejša (feiner, subtilior) anatomija.« Hyrtlov stavek ne velja samo za »višjo anatomijo«.

Podobni pa so si zložniki našega telesa v temle:

1. da vsi žive: jejo, pijejo, gibljejo se, prednike imajo pa potomce, nastajajo in umirajo, imajo odpadke, čutijo, vežejo se med seboj in se pobijajo, žro drug drugega in se zastrupljajo, tudi pomagajo drug drugemu — ob kratkem: telesca (kepice), ki je naše telo po njih zloženo (struktura verborum; Cicero) in zgrajeno (textura verborum; Cicero) imajo prav naše lastnosti.

Nepopolnosti imamo mi pa jih imajo tudi naši zložniki: neki nimajo potomcev, neki prav kratko dobo žive, neki so čez vse druge čutiljivi, neki so čez vse druge gibljivi; neki so pri vsakem poslu skretni, nekim gre samo en posel dobro od rok; neki zložniki so podvizni le, kadar je rane celiti, neki delajo le žolč, neki le sluz, neki se zbirajo v »kost« in nosijo telo, neki so čez vse druge slegljivi, neki so stezljivi in so zbrani v meso itd.

2. Telesca (kepice), zložniki našega telesa, so vidna le z mikroskopom in so vsa sestavljena iz trojih delov.

Poslušaj! Misli si črešnja (= sad brez peclja) pa imaš precej jasno predstavo, kak je zložnik (celica, kepica) našega telesa, pa imaš tudi precej jasno predstavo dveh njenih sestavnih delov: črešnja ima meso in fiči v mesu peška. Mikroskopik

(= fisti, ki ogleduje stvari z mikroskopom) imenuje (pri celici) to, kar je pri črešnji meso: telo zložnika, telo celice — in imenuje to, kar je pri črešnji peška: jedro celice, jedro zložnika in označa oboje skupaj (celo črešnjo) kot celico, kot zložnika. Celice so torej (le z mikroskopom vidna) telesca, ki je naše telo po njih zloženo in ki imajo (svoje) telo in v njem jedro.

Telo celice (= celično telo) je zgrajeno iz brezbarvne, mehke, nekoliko močne gmoše pa je tudi v celičnem telesu ležeče jedro zgrajeno iz brezbarvne, mehke, nekoliko močne gmoše; med gmošo celičnega telesa in gmošo celičnega jedra je pa neka razlika, saj jih oko sicer ne bi razločalo.

O gmoši, ki je iz nje celično telo oziroma celično jedro zgrajeno, tudi približno natančnega ne vemo. Eno pa vidimo: vsa živa bitja (rastline in živali) so zložena, so sestavljena, so stkana po celicah in so vse te celice — se nam zdi — zgrajene iz precej iste gmoše. Leto gmošo imenujejo protoplazem in je za nas »protoplazem« tisto, ki je v živali in rastlini živo. Ne poznamo torej nobene »žive« stvari, ne poznamo »žive« stvari (= materije), ki bi ne bila zložena in sestavljena (= zgrajena) iz protoplazma.

Omenil sem že oznaki structura in textura verborum; pri zlogi mislim namreč ali pred vsem na zložnike (structura) ali pa pred vsem na zgrajo (textura). — Opazko pišem fistim, ki menijo, da je »graja« = das Schimpfen in da je »zgraja« = das Zusammenschimpfen.

Rekli smo: protoplazem, ki gradi celično telo, je različen od onega, ki gradi celično jedro — pa govorimo torej o protoplazmu celičnega telesa (cytoprotoplasma) in o protoplazmu celičnega jedra (karyoprotoplasma).

Vsa celica je torej živa materija: celično telo je živa materija (substancia) in je celično jedro živa materija. Leto in leono živo substanco označamo za protoplazem, in sicer ali za protoplazem celičnega telesa ali za protoplazem celičnega jedra.

Moj »protoplazem« je moškega spola in je živ in bom torej govoril o protoplazmovem gibanju, o protoplazmovih iztezkih itd.

So, ki pišejo protoplazma. V grščini je protoplazma srednjega spola pa se mi zdi, da bo v marsičem bolje, če Slovenci oblečemo leto besedo v moško obleko.

Po kritikah o muziki berem pogosto o tematičnih dolžinah, napakah itd. »Téma« (τὸ θέμα) je v grščini srednjega spola in mislim, da naj bi mu Slovenci priokrojili moško obleko in ta bi bila: »tem«. Protoplazma in tema — tako mislim — bosta danes tem skretnejša v moški obleki, ker se ženske itak same sebe maskulinizirajo in ker bo — sic rebus stantibus — temu in onemu to tudi politično prav: saj govoré Francozi tudi o »le protoplasme« oziroma »le theme«.

Tem je za muzikanta brez dvojbe živa stvar: on se rodi, tem raste, se širi, se krči, se stopnjuje, se

špreminja, tem spremlja, se druži, odmira in zamre — in so vse to pač »temove« lastnosti. Tem je protoplazem muzike. — Ta novotarija bo tega in onega osupnila; — osupnelost — upam — bo trajala samo par dni.

Za »celico« (= cellula = Zelle = cellule fr. selill itd.; grško *καλίβη* fr. kalibe = kolibal; za rusko »kelejk« so neki naših poslivali »stanico«.

Celica je internacionalna in slovenskih mikroskopskih raziskavanj ni zadosli, da bi Slovenci s pridom poskusili spremeniti mednarodno oznako za celico, in to še tem manj, ker je »celica« pri nas kar domača in ker pove »celica« in »stanica« ostenjen prostor, pa za ostenjen prostor pri tem sploh ne gre.

Celica in stanica govore o ostenjenem prostoru in celica nima ostenja: celica je kepica protoplazma. Res pa je, da si neke teh »kepic« časih sezidajo ostenje, tako nekako kot si polž sezida hišo; leto ostenje pa ni to, kar imenujemo (danes!) celico: celica je tisto, kar je v ostenju; tako tudi ni polževa hiša polž in je polž to, kar je v polževini. — Nam Slovencem — pa Bog ve, če ne nam Slovanom — bi bila beseda »zložnik (telesa)« (= Körperzelle) kaj pridna.

Protoplazem — rekli smo — je brez prave barve. Protoplazem (jedrov in oni celičnega telesa) se pa rad napoji z nekimi barvami: leto pa nam je znano. Zobje naši n.pr. so organi našega telesa, so zloženi iz celic, v njih je torej protoplazem in vemo, da nam zobje počrni po jeji borovnic in da ostanejo par ur ali dni črni; tudi naša koža, namazana s črnkastim sokom borovnic ali s sokom črnice (črešenj) postane črnordeča in črnomodra: celice zob, kože namreč se prepoje s črnilom sadja, njih protoplazem se s črnilom sadja prepoji. Leto barvilo — očitno — ne leži samo na zobeh, na koži: tudi globina je prepojena; saj vemo, da letáke barve ne moremo odprati z vodo in milom; po cele dneve oslaja koža (zobje) črna in s časom zginja barva; vemo pa tudi, da zgine letá barva koj, ko operemo kožo (zobe) s sokom limone.

Znano je, da ti borovnice (in črna sadje sploh) okisane z limonovim sokom ne očrni zob in ustnic.

Na letákih z (različnimi) barvili prepojenih celicah vidimo (z mikroskopom), da je: časih protoplazem celičnega telesa močnejše barvan od jedrovega protoplazma in da je: časih jedrov protoplazem močnejše prepojen po barvilu. Skušnja celo kaže, da neka barvila le jedrov protoplazem do sitega prepoje (= barvajo) in da neka barvila le protoplazem celičnega telesa prepoje. Leto dejstvo kaže — to smo že enkrat omenili —, da je jedrov protoplazem različen od protoplazma celičnega telesa.

Nekatera pri mikroskopiranju in pri »barvanju« celic porabna barvila pridobivamo iz rastlin, nekatera barvila pa izdelujejo kemične tovarne (umetno).

Od rastlinskih barvil, porabnih za »barvanje« celic, smo omenili barvilo, ki je v borovnicah, in pa ono, ki je v črešnjah. Dodaj tem črnilom limonov sok (sploh kisline), pa postanejo svetlordeča, dodaj jim sode, pa počrnijo.

Mikroskopska raziskavanja so dandanes pogosta; tako so številna, da bi bilo treba o njih posebej poročati. Umetno je torej, da porabijo raziskovavci velike množine »barvil« za celice in da se je izredno mogočna industrija, proizvajajoča taka barvila, razpasla že po vsem svetu.

Neka teh barvil rabljamo tudi v vsakdanjem življenju: »piruhe« n. pr. barvamo z njimi. Starejšim bravcem je znano, da so svoje dni barvali piruhe s prežiljko.

Prežiljko poznamo dvoje: ena je prava prežiljka, rdeča prežiljka (= pražiljka = bražiljka = Brasilienholz = Caesalpinia echinata); druga je njena sorodnica in je znana kot višnjeva (plava) prežiljka (= Kampeche-, Blut-, Blauholz = Haematoxylon campecheanum). Starejši bravci se spominjajo, da so prežiljko svoje dni o Veliki noči kuhali in so z odcedkom barvali piruhe.

Obe prežiljki ste po rodu stročnici (leguminosae) in so njih najbližje sorodnice mimoza (mimosa pudica), tamarinda (tamarindus indica); v rodu ste pa tudi z našo deteljo, z grahom, s fižolom in ste tudi v rodu z lakotnikom (= bodičevjem = Genista = Ginster).

Plava prežiljka (Haematoxylon campecheanum) raste po Mehiki, rdeča prežiljka pa po Braziliji (! bražiljka!). Velika drevesa ste ti bražiljki in je njihov les plav oziroma rdeč. Če les prežiljk izkuhamo, dobimo v odcedku barvila, ki so v lesu in je v plavi prežiljki barvilo, ki mu pravijo hematoksilin (haematoxilin) in je v rdeči prežiljki barvilo, ki mu pravijo brazilin. Pri mikroskopskih raziskavanjih porabljajo hematoksilin v obili meri in je jedrov protoplazem, ki se pred vsem s hematoksilinom prepaja in se protoplazem celičnega telesa ne barva s hematoksilinom.

Les rdeče prežiljke je obče znan. Goslarji namreč režejo iz tega lesa goslavcem rájice (s to besedo označam trdi, leseni del loka, ki mu pravi nemški goslavec: die Stange lpalical in ki mu pravi Francoz »baguette« fr. bagétl in so goslavske rájice res vedno rdeče). Les rdeče prežiljke označajo tudi kot fernambuški les (= Fernambukholz).

Protoplazem, z barvili do sitosti prepojen, ne kaže vseh svojih delov enako močno prepojenih; neki deli so močnejše barvani od drugih. Prav posebno izrazito, prav pred vsemi močno se napoje z barvili (= se barvajo) neki (zrnat) delci jedrovega protoplazma. Letém zrnatim delom jedra pravijo hromatin.

Xpóμα (fr. hroma) pove v grškem toliko kot naša beseda: barva. Oznake hromatin ne kaže sloveniti.

Hromalinova zrna (hromatin je protoplazem in je torej živ) so del jedrovega protoplazma in so brez barve (sama ob sebi); tako so brez barve kot ves ostali protoplazem. Šele z barvili prepojen hromatin postane viden po sitosti barve in postane viden pred vsem drugim protoplazmom. Oznako »hromatičen« (= barven) ima torej hromatin, ker ga zelo lahko, zelo močno barvamo — ne pa, ker je sam ob sebi

barven. Hromatičnih (= hromalinovih) zrn torej Slovenci ne moremo označiti za barvaste, barvene ali šarene: ona niso barvasta in se le s pohlepom napajajo barvin oziroma barvil.

Oznake »hromatin« tudi ne kaže sloveniti, ker je deblo »hroma« pri nas kar obče znano in v rabi: »hromatične harmonike« so v obči rabi in so pod letém imenom vsepovsod znane.

»Hromatični« so (v muziki) tisti toni, ki so (za polovico stopinje) višji ali nižji, kot bi jih pričakovali, in so (svoje dni) na letáke višje in nižje tone opozarjali pri pisanju not s tem, da so zvišane ali znižane note v drugi barvi pisali in so bili torej zvišani in znižani toni (note) barvani, oni so bili »hromatični«, »hromirani«.

Nekaj o besedi šar, šara, šaren itd. Kolikor sem slišal, govori narod šaren, šarast, šarilo — in označa pisano, barvovito, nenovito barvano, torej: farbig, buntfarbig. Šarenica — v njo je vrezana punčka — je šarena: druge barve je od okolice pa več barv je v njej opaznih.

V Pleteršniku pač res berem, da je šar staroslovenska beseda za barvo.

Na Dunaju so imeli lani — tako je bilo časnikarsko poročilo — razpravo proti fantu, srednješolcu, ki je ukradel par žemelj. Državni pravdnik in priča (okradeni pek) sta pesnila obloženca tako trdo, da se je sodnik sam zavzel za fanta in ga je branil, in to takole:

Državni pravdnik: Vi, obdolženec, trdite, da ste ukradli žemlje zbog lakote; koliko mož je že stradalo, pa so postali veliki možje! Gotovo ste že v šoli slišali rimski rek: plenus venter non studet libenter (= poln želodec se ne uči rad).

Obtoženi fant: Vse to sem slišal in vse to tudi vem; vem pa tudi, da ob praznem želodcu učenje ne gre.

Sodnik: Gospod državni pravdnik, ne razmišljajmo preveč o leonem rimskem rekle; gre za žemlje, ki jih je lačen fant peku ukradel. Zdi se mi tudi, da ne bo mogoče povsem pojasniti in do dobra dognati, kaj so Rimljani prav za prav razumeli pod »plenus venter« (= sit, poln želodec).

Celica, ki jo omočimo z jesihom, torej z razredčeno octovo kislino, nam pokaže jedro nad vse jasno: jedro nekoliko skrkne in postane nad vse jasno.

Skrkanje, ukrknjenje, skrknitev — mislim — ne bi bila napačna oznaka za »schrumpfende Organe« na primer »Schrumpfnieren«. Cigale rabi »skrknjenina« (= Gerinnsel).

Tudi iz letéga jedrovega skrkanja sklepamo, da mora biti jedrov protoplazem drugačen od protoplazma sestavljajočega celično telo.

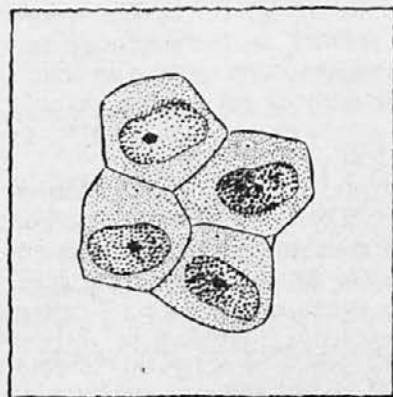
Razen (celičnega) telesa in vanj vgreznjenega (celičnega) jedra je vsem celicam skupno:

Da imajo tik ob jedru (torej v protoplazmu celičnega telesa) dve okroglasti zrni, ki ležita v nekaj jasnejši okoliji; leti zrni imenujemo »centrozom« (= centrosoma = centralni telesci), jasno okolijo krog zrn pa imenujejo »centralno sev«. Mnenja so, da sta centralni telesci in njih

sev narejeni iz protoplazma, ki je pa zopet prav svoje posebne sorte in torej ni tak kot je oni celičnega telesa in ni tak kot je oni celičnega jedra — pa imenujejo letá protoplazem = »centroprotoplasma« (= centroprotoplazem = centrov protoplazem). — »Centrozom« (= centralna telesca in

sev) je protoplazem in torej živ.

Zadešnje plat roženice pokrivajo ploščate celice — epitel, Descemetove membrane. Naša slika ti kaže štiri izmed teh celic; gledaš na njih široko plat ter vidiš celično telo, v njem pa jedro in vidiš v treh celicah »centralna« zrnca in krog njih sev.

Celica je torej zgrajena iz trojih protoplazem: eni sorti pravimo protoplazem celičnega telesa (cytoprotoplasma); drugi sorti jedrov protoplazem (karyoprotoplasma) in je hromatin del tega protoplazma; tretji sorti pravimo centrov protoplazem (centroprotoplasma).

Vsak letéh protoplazem je živ: giblje, množi, deli, manjša se in ima svojitne prednike in potomce. Razložimo si njih pomen (s silo!!) takole:

Centrov protoplazem je nekak živčni mozeg celice, on celici poveljuje; jedrov protoplazem je nekam drob celice, ima pa v sebi tudi neke lastnosti živčevja (sympathicus); protoplazem celičnega telesa bi pa bili udi celice; groba moč celice bi bila v celičnem telesu; premikalo, varovalo celice bi bil protoplazem celičnega telesa.

Sličnih razlag je obilo; podprta ni naša in niso druge; poslušaj te in one, pa se zavedaj, da ne slišiš dokazane resnice.

Precéj vse smo povedali, kar moremo za danes s pridom o celici povedati. Dodamo še dvoje:

Prvo je: kako veliki so zložniki našega telesa?

Naš meter je razdeljen na tisoč milimetrov. Misli si naš milimeter deljen na tisoč delov — misli si ga (po črtah) deljenega, prav tako deljenega kot je deljen (naš navadni) meter. (Naš milimeter je potem podobina (navadnega) metra — le zelo majhen meter je to: (naš navadni) milimeter postane torej »mali« meter (= mikrometer). Milimeter (tisočinka) »malega« metra je potem »mali« milimeter (je torej) = mikromilimeter. Mikromilimeter je torej (ena) tisočinka (navadnega) milimetra.

Opazovanja uče, da so celice našega telesa (počez) par mikromilimetrov (= par tisočink milimetra) dolge, široke, debele; navadno merijo po 5–8 mikromilimetrov.

Beseda »mikromilimeter« je dolga in ti prične presedati, če jo zopet in zopet ponavljaš, pa so pričeli govoriti namesto »mikromilimeter«: »mikron«; pravijo torej: celice človeškega telesa merijo po par mikrov. Mikron je grška beseda in pove toliko, kar: majhno, malo; njena prva črka je m, ki jo piše Grk μ in ji pravi »mi«. Razlika med (vsakdanjim) znanjem pa med »znanostjo« in »vedo« je samo ta, da skuša biti »znanost« kar se le da ekonomična, torej gospodarčna in gospodarljiva, varčna in prikratna in je postala beseda »mikron« znanstvenikom še predolga in so zanj pričeli rabljati samo črko μ (= mi = mikron). Pišejo torej znanstveniki: celice človeškega telesa merijo po 5, 6, 7 μ (r. mi).

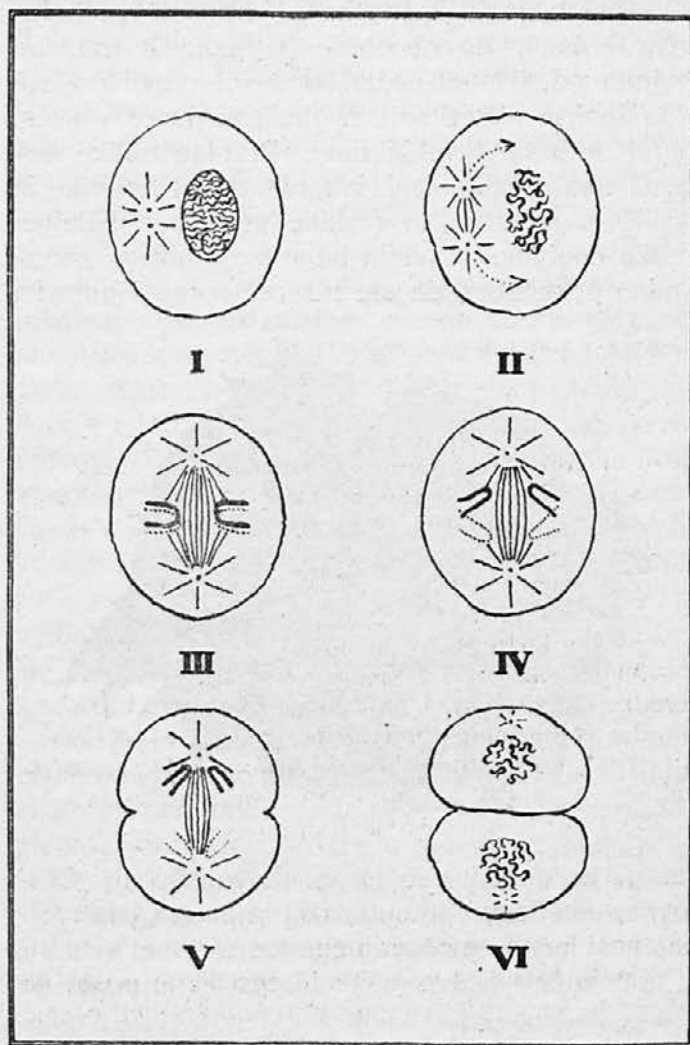
»Male« metre deljene v »male« milimetre res (po tovarnah) izdelujejo in s temi »malimi« metri merijo celice.

Drugo je: Kako postaja celic več in več? Kako nastajajo celice? — saj je jasno, da morajo celice neprestano nastajati, da se njih število neprestano množi (spreminja), saj rastemo in nas je (v mladosti) od dne do dne več, obenem pa vemo, da so celice pri otroku in pri odraslem enako velike.

Celice — tak je danes nauk posnet iz opazovanj — nastajajo iz celic. Pri nastajanju celice iz celice se prične v celici sami gibanje in gre eno zrno centralnega telesca v eno smer, drugo zrno pa v nasprotno smer. Tudi v jedru celice nastane nemir. Hromatin se zbere v kratke pognjene niti (letem pravijo: hromozomi), niti se dele podolž v nitne dvojice, pa gre od vsake niti ena polovica k enemu, druga polovica k drugemu centralnemu zrnu. Ko se neha mikanje centralnih zrn in mikanje jedrovega hromatina (oz. hromozomov), se zažme protoplazem celičnega telesa, se zažema bolj in bolj, se končno preščipne — pa imamo dve celici. Vsaka teh dveh celic ima torej zopet troji protoplazem; ima centropoplazem, jedrov protoplazem in protoplazem celičnega telesa.

»Mlade« celice urno porastejo do usojene jim velikosti.

Poznamo tudi »stapljanje« celic: dve celici se stopile v eno in imamo le eno jedro, eno centralno telesce in eno celično telo. S »stapljanjem« se število celic zmanjša; to pa le za kratek čas; vemo namreč, da se celice, nastale po »stapljanju«, nad vse urno dele, da iz njih nad vse urno nove celice nastajajo, da torej stapljanje celic ne vodi k izgubi.

Slika naj pojasni nastajanje celice (iz celice). Puščici (v II) kažejo smer mikanja centralnih zrn. Pri III vidiš (dva) hromozoma podolž deljena v dvojice: ena polovica hromozomov je risana kot črna pognjena nit, druga kot pikasta pognjena nit. Pri IV se seli ena polovica hromozoma (črna risana) navzgor, druga (pikasta) polovica naspod. — Črte, ki držijo (pri II, III, IV, V) sredi skozi celico od enega (zgornjega) centralnega zrna do drugega (spodnjega), naj te ne motijo: te črte vidimo in so torej tudi narisane; pomena teh črt pa ne poznamo.

BEGONIJE.

ING. CIRIL JEGLIC.

So nekateri, ki poznajo izmed begonij le stare, dolgočasne oblike »kraljevskih« begonij, pa se potem zmrdujejo, češ, da begonijam ni treba slave peti. In vendar imamo tudi med listnatimi begonijami že prav zanimive nove, živahnije oblike in gizdave krasotice z bleščečimi listnimi barvami. Marsikatero moderne sorte in rodbine begonij z zdravo krvjo in slavnimi imeni, ki bude po drugih deželah najprisrčnejšo pozornost, so pri nas še skoraj docela neznane. Ali ni res, da bi se tudi naši ljudje z veseljem zanimali za novosti, samo če bi jih kdo opozoril nanje?

Rod begonij, imenovan po francoskem botaniku Begonu, obsega okoli 400 različnih vrst,* od katerih so vrtnarji-požlahtnjavci odgojili zlasti s križanjem tisoče sort in oblik, ki danes v mični lepoti krase vrlove in dom. Prvotne oblike begonij smo dobili največ iz toplih dežel Amerike in Azije, in sicer so te rastline pretežno večletne, redko enoletne. Na listu begonije opazimo nenavadno posebnost, da sta namreč njegovi polovici

Begonia rex.

razvili neenako, nesomerno (krivolistnice). Cvetovi so enodomni, to se pravi, da ena in ista rastlina nosi ločeno moške in ženske cvetove. Vrtnarji, ki hočejo križati dve različni begoniji, ju postavijo

* Zaradi lažjega umevanja moramo vsaj v glavnem razločevati pojme: rod, vrsta in sorta. N. pr. hruška in jablana sta dve različni vrsti (species), ki spadata v isti rod (genus). Prav tako so vrste enega rodu češnja (prunus avium), višnja (prunus cerasus), češplja (prunus domestica), breskev (prunus persica), marelica (prunus armeniaca) in črni trn (prunus spinosa), ali pa vrtni, užitni špargelj (asparagus officinalis) in okrasni Sprengerjev špargelj (asparagus Sprengeri). Lastnosti vrste so stanovitne ter se bistveno nespremenjene prenašajo na vse potomce, to se pravi: iz semena hruške vzraste zmerom samo hruška, in iz semena trnoljice vzraste le trnoljica. Pač pa imamo razne sorte hrušk, jablan, užitnega šparglja, rži, krompirja itd. Tudi sorte lastnosti prehajajo po semenu pri nekaterih sortah bolj zvesto, pri drugih spet v manjši meri na potomstvo. Toda sorte lastnosti niso brezpogojno stalnega značaja in se marsikdaj izprevržejo, ako ne prisilimo rastline umetno z nespornim razmnoževanjem (s cepiči, potaknjenci itd.) in z načinom negovanja, da obdrži sortno obliko (sortnost), ki nam je pri kaki rastlinski vrsti najbolj všeč. — Vrtnarji rabijo pri rastlinah latinsko imenoslovje. Tudi mi omenjamo latinska imena, s katerimi nam vrtnarski katalogi nudijo izbero lepoticnih rastlin; prva beseda zaznamuje rod, dodatek pa vrsto oziroma sorto in obliko (n. pr. begonija semperflorens Vernon flore pleno — begonija vednocvetiča Vernon polnocvetna). — Večina vrtnarskih sort nastane po medsebojnem umetnem križanju raznih vrst in sort, zato je pojem »sorta«, kakor ga rabi pri svojih označbah vrtnarska praksa, zelo raztegljiv in včasih tudi neumestnen.

v steklenjak drugo poleg druge ter odrežejo tisti rastlini, od katere hočejo dobiti seme z novimi lastnostmi, vse moške cvete, preden se odpro njih prašnice, da tako preprečijo samooplodbo. Najznamenitejše uspehe pri umetnem križanju begonij je dosegel Francoz Viktor Lemoine, ki je ustvaril vrtnarjem celo zbirko najdragocenejših begonij, med njimi proslulo begonijo »Gloire de Lorraine« (izg. gloár d'lorén) »slava lotarinška« iz leta 1893 in »la patrie« iz leta 1909.

S praktičnega vidika razlikujemo med begonijami tri skupine: 1. listnate begonije (razred »rex« ali »kraljevskih« begonij in razred »diablemouk«); 2. grmičaste begonije; 3. gomoljaste ali cvetne begonije.

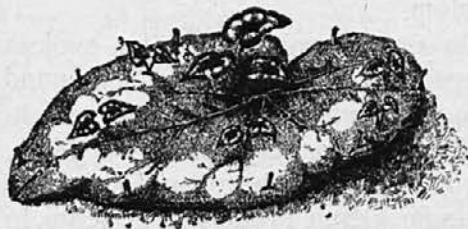
Grmičaste begonije, ki razvijajo košato steblo v obliki grmiča, so uživale največ priljubljenosti, dokler jim niso zatemnile slave gomoljaste begonije, ki v svojih novejših oblikah nudijo čarobno izbero v vseh mogočih odtenkih (niansah) rdečih, belih in rumenih cvetov; slava in lepota gomoljnic se tem laže uveljavlja, ker je njih nega preprosta in lahka. Gomoljnicam nadzemno steblo jeseni odmre in le gomolji suho prezimijo. Tudi med listnatimi begonijami, ki učinkujejo s krasoto svojih bujnih listov, je ustvarilo moderno rastlinogojstvo divne in skoraj neprekosljive lepote. Vse begonije zahtevajo v poletju, oziroma dokler živahno rastejo, mnogo vode in mnogo hrane (krepke črnice).

1. Listnate begonije. Res niso baš neobčutljive. Pozimi se rado primeri, da izgube svoje velike, krasno risane liste in revice mole tedaj le gola stebelca iz lonca. Listnate begonije ljubijo toploto, a seveda ne vročine in izsušenega ozračja; poleti najlepše uspevajo, če jih postavimo v bližino oken, kjer ni prepaha, ter jih zaščitimo pred žgočimi solničnimi žarki. V ne preveč svetli poletni sobi razvije begonija vso svojo krasoto sijajnih listov; sicer uspeva tudi, ako jo postavimo v polsenco na vrtnu, a tam sijaj listov kmalu ugasne.

Negovanje je preprosto. Poleti zahteva listnata begonija obilo vlage, pozimi ji pa dajmo pred mrazom zavarovan prostor (8°–15° C), najbolje kraj svellega okna, in zmerno zamakamo. Nevaren zajedavec listnate begonije je majčkeni trips, ki smo ga že opisali v uvodnem poglavju. Napadeni listi postanejo rjavo lisasti in slednjič popolnoma odmro; dlakavi listi so kakor s plesnobo prevlečeni.

Presaditi je treba listnato begonijo vsaj enkrat na leto. Ko začne spomladi nanovo poganjati, jo presadimo v močno, gnojno prst, kateri primešamo po potrebi nekoliko finega, izpranega peska

(mivke); prav koristen je tudi dodatek prhle gozdne črnice (listovke). Pri presajanju je treba skrbeti za dobro drenažo, da se na dnu lonca odcejnica ne zamaši. Tudi ne mara prevelikih loncev. Pri presajanju odstrani iz stare lončne grude vso izsesano prst, kolikor se je da brez poškodbe korenin iztresti in izgresti, ter obenem odreži vse bolne, črnikaste koreninice. Takoj, ko začno begonije živahno rasti in postane lonec premajhen za prepleteno koreninje, lahko rastline o vsakem času presadiš in pridodaš več redilne prsti. — Ako smo presajali spomladi, v pričetku marca, je treba postaviti rastline na toplejši prostor in jim ne preveč prilivati. Pri prilivanju pazi, da ne zmočiš listov, ki se jih kaj rada loti gniloba.

Kako razmnožiš begonijo z listom.

Starejše liste lahko uporabimo za razmnoževanje. To napravi takole: Lepo razvitemu listu odreži pecelj skoraj do kraja, obenem moreš obrezati

tudi listni rob, ki ima le slabo razvito žilje. S konicno noža napraviš potem v listna rebra zareze, in sicer zlasti na mestih, kjer se debelejša in krepko razvite žile razcepljajo. Begonija ima namreč tolikšno silo za rast, da na fistih mestih lista, kjer prerežemo njegove žile, razvije nove poganjke, iz katerih vzrastejo v 5–7 tednih samostojne rastlinice. Najbolje je, da vzameš v ta namen le starejše, zrele in odpornejše liste, ki v vlagi ne prično tako radi gniti. Ko napraviš zareze, položi na roko list z navzgor obrnjeno spodnjo stranjo, na kateri se žile dobro razločijo. Iz enega večjega lista se lahko v ugodnem slučaju dobi nad 20 mladih begonij.

List, ki si ga tako narezal, položi plosko s spodnjo stranjo v zabojček ali cvetlični lonec, napolnjen z mešanico mivke in rahle listovke; za potaknjence vzemi le prav rahlo in zračno peščno prst. Ta podlaga mora biti stalno in enakomerno vlažna in se mora list z narezanimi žilami dobro dotikati prsti. Zato pritrdi list v pesek s tankimi lesenimi kaveljci (klinčki) ali ga obloži s kamenčki ali nasuj na vzbokle dele lista nekaj peska.

Rajši kot iz celega lista se ukoreninijo potaknjenci, napravljeni iz posameznih listnih kosov. Zdrav, utrjen in dozorel list razreži v klinaste, približno 3 cm visoke četverkotnike tako, da ima vsak kos po sredi od spodaj navzgor močno žilo. Te koščke potakni pokonci ter le nekoliko navzad nagnjene v peščeno prst do 1 cm globoko,

Da se nam listni potaknjenci posrečijo, je treba seveda skrbeti zlasti za stalno in enakomerno vlago. Potaknjenci morajo biti na toplem. V hladnem se potaknjenci dolgo nočejo ukoreniniti in začno prej gniti. Zato navaden sobni vrtnar pri razmnoževanju listnatih begonij doseže le malo lepih uspehov. Najlaže se obdrži primerna vlaga in toplota pod steklom, kjer je pa treba pravočasno pričeti zračiti. Dobro uspevajo potaknjenci, ako jih postavimo med zaprta okna, ki jih obseva le milo jutranje sonce. Pred hudimi žarkami zavaruj potaknjence s tem, da pokriješ posodo s papirjem. Prilivaj le ob robu posode, da ne pomočiš listne ploskve. Ako se prikaže na listu gniloba, gnijoče dele skrbno izreži. — Mlade rastlinice potem posamič presadiš v majhne lonce; ko razvijejo tri do štiri liste, prično brzo rasti ter jih je treba kmalu spet presaditi. Mladim rastlinam najbolj ugaja svetel prostor ob zaprtem oknu, kjer jih je treba ščititi pred močnim solncem. Najlepše uspevajo potaknjenci, napravljeni v aprilu in maju.

Listnata begonija ima debelo, mesnato in razčlenjeno koreniko. Starejše in razkošatene rastline lahko pri presaditvi razdeliš. Na pripravnem mestu prereži koreniko z nožem in potem z rokami previdno razvleci koreninje obeh delov narazen.

V skoraj vseh listnatih begonijah se pretaka kri kraljevske begonije (*Begonia rex*), ki smo jo dobili leta 1857 iz Vzhodne Indije. Pa je listnata begonija res kraljica med sobnimi rast-

V dve rastlini razdeljena listnata begonija.

KRALJ ALKOHOL.

JACK LONDON. — Iz angleščine prevel JOS. POLJANEC.

Peto poglavje.

Toda z naglico se je bližal čas, ko se mi je bilo iznova meriti s kraljem Alkoholom. Ko mi je bilo štirinajst let in sem imel glavo napolnjeno s pripovedkami starih potovavcev, domišljijo pa s tropičnimi otoki in daljnimi obrežji, sem se prepeljal z majhno enojadnico po zalivu San Franciska in Oaklanda. Želel sem iti na morje, proč iz enoličnosti in vsakdanjosti. Bil sem v cvetu mladosti, prožet z romantičnostjo in pustolovščinami in sem sanjal o divjem življenju na divjem človeškem svetu. Niti malo pa si nisem mislil, kako je vse dejanje in nehanje tistega človeškega sveta prežeto z alkoholom.

Ko sem neki dan razvijal jadro na svojem čolnu, sem se seznanil s Scottyjem. Bil je mlad korenjak sedemnajstih let, mornarski vajenec, ki je pobegnil v Avstraliji z neke angleške ladje, kakor mi je pravil. Pravkar je bil dospel kot mornar neke druge ladje v San Francisco in sedaj bi se rad dal najeti za mornarja na kako kitolovsko ladjo. Onstran zaliva, blizu tam, kjer so ležale kitolovske ladje, je bila jahta »Idler«. Njen varuh je bil harpunač, ki je nameraval odjadraiti na prihodnjo pot na kitolovski ladji »Bonanza«. Ali bi hotel njega, Scottyja, prepeljati s svojim čolnom do tega harpunača?

Če bi ga hotel! Mar nisem bil slišal zgodbe in govorice o »Idlerju« — oni veliki jahti, ki je dospela s Sandviških otokov, kjer se je bila ukvarjala s fihotapstvom opija? In harpunač, ki je bil njen varuh! Kolikokrat sem ga bil videl in mu zavidal njegovo prostost! Nikdar mu ni bilo treba zapustiti vode. Vsako noč je spal na krovu jahte, dočim sem jaz moral iti spat domov na kopno. Harpunač je imel šele devetnajst let (jaz nisem imel drugega kot njegovo besedo, da je bil harpunač), vendar je bil zame preimennitna in slavna osebnost, da bi ga ogovoril, ko sem v hrépenéči razdalji jadral okoli jahte. Ali bi hotel peljati Scottyja, pobeglega mornarja, da obišče harpunača na fihotapski ladji? Ali bi hotel!

Harpunač je prišel na palubo, da se odzove najinemu klicu, in naju je povabil na krov. Jaz sem igral mornarja in možaka ter sem odrival svoj čoln tako, da ne bi odrgnil bele barve jahte, pustil čoln na dolgi vrvi ob krmi ladje ter privezal vrv z dvema malomarnima vozlova. Šli smo v ladjo. To je bila prva ladja, ki sem jo bil videl od znotraj. Obleka na steni je dišala po plesni. Pa kaj zato? Mar ni bila to mornarska oprava možakov? — Usljati jopiči podvlečeni z gabrnató bombaževino, modri plašči iz pilotskega blaga, krmarski

linami, ki krasi naš dom s ponosom svojih razkošno mogočnih in barvitih listov. Rožnato cvetje kraljevske begonije pa ne pride do prave veliave. Težko se najde še katera druga rastlina, ki bi s pisami svojih listov razodevala toliko pestre in mične raznolikosti.

Mnogo mladosti in nove živahnosti je vlila listnatim begonijam *begonia diademata*. Rex ima celorobe liste, a diademata, ki je višje rasti, manjše, vrezane, rogljaste liste. Te dve vrsti sta se mnogo križali med seboj. Novejše vzgoje imajo spreminjaste, prosojne liste, ki gore v najbarvitejših prelivih in spremembah. Iz jasnozelené sredine se trgajo srebrni prameni, zajeti v žareče venčke rožnatih biserov, drugod spet prosejajo iz krvavordeče barve najčudovitejši bleski, iz srebrnkastega preлива se nenadoma užge vijoličasto-rožnat plamen, kot v solncu razvneča radost sijejo iz pokojne zelenine ognjeni rubini itd. Potomke od diademate, živahno razčlenjene »diademovke«, imajo sijajno barvite liste, ki spominjajo na barvne prelive dragocenih kovin in žlahtnega kaménja. Ljubitelj diademovk je zapisal o njih: »Barve plavajo po njih in se pretakajo, kakor se prelivajo, ugašajo in spet zažare plameni belih, rdečih, vijoličastih in zelenih kristalov v srebrni posodi na solncu in v mraku sence.« Stare rex so večinoma preveč okorne, ošabno trde in negibčne, diademovke pa imajo svoje ljubko oblikovane liste sestavljene v rahlejše, lahnejše skupine; barvitost listov je po križanju z diademato postala še krepkejša in pestrost okrasnih vrisov še raznoličnejša.

Imen posameznih sort ne bomo navajali. V Nemčiji je krasne novosti med listnatimi begonijami vzgojila tvrdka Gebrüder Teupel v Quedlinburgu.

Diademovka »Harzgruss«: listi srebrno sijajni z vijoličastim nadahom.

klobuki, pomorski škornji, oprave iz povoščenega platna? In vsepovsod je bila jasno vidna varčna uporaba prostora — ozka ležišča, nihajoče mize, neverjetne skrinje. Tam je bil zgovorni kompas, pomorske svetiljke v pripravah za ravnovesje, zemljevidi z modrim hrbtom, malomarno zaviti in zloženi, signalne zastave po abecednem redu in mornarsko merilno šestilo, zafakneno v lesovje, da je držalo koledar. Naposled sem živel! Tam sem sedel notri v prvi ladji, ki sem jo videl, v tihotapski ladji, kjer sta me kot tovariša sprejela harpunač in ubežen angleški mornar, ki je rekel, da mu je ime Scotty.

Prvo, s čimer sta se harpunač, ki mu je bilo devetnajst let, in mornar, ki je štel sedemnajst let, pokazala možaka, je bilo, da sta se moški vedla. Harpunač je sprožil misel, da bi bilo prav umestno, ako bi imeli kaj pijače, in Scotty je izbrskal iz svojih žepov nekoliko denarja. Nato je harpunač odšel z bledordečo steklenico, da bi jo napolnil v kaki skrivni beznici, ker v tisti okolici krčme niso bile dovoljene. Pili smo poceni jeruš iz kozarcev. Mar sem bil jaz manj močan, manj pogumen kot harpunač in mornar? Onadva sta bila možaka. Dokazala sta s tem, kako sta pila. Pitje je bil znak možatosti. Torej sem pil z njima kozarec za kozarec, nemešanega in brez pomisleka, dasi se vražja tekočina ni mogla primerjati s tablico slaščice za zvečenje ali z okusno »topovsko kroglo«. Stresel sem se in pogoltnil z vsakim požirkom iz želodca se vzdigujočo snov, vendar sem možato prikrival vse take pojave.

Tisto popoldne smo nekajkrat napolnili* steklenico. Vsega skupaj sem imel dvajset centov premoženja; pridal sem jih skupnemu kupčku kot možak, dasi mi je bilo skrivaj žal za ogromno množino bonbonov, ki bi si jo bil utegnil kupiti za ta denar. Žganje nam je šlo vsem v glavo in razgovor med Scottyjem in harpunačem se je sukal o vožnji ob vzhodni obali, o viharjih pri predgorju Horn, o nevihtah pri La Plati, o južnih vetrovih, o viharjih v severnem Tihem morju in o razbitih kitolovskih ladjah v Severnem ledenem morju.

»V tisti ledeni vodi ti ni mogoče plavati,« je dejal harpunač zaupno meni. »V eni minuti se zviješ v dve gubi in se pogrezneš. Kadar ti kif čoln razbije, moraš leči s trebuhom preko vesla, tako da lahko po vrhu plavaš, kadar te prevzame mraz.«

»Seveda,« sem rekel, hvaležno prikimal in se delal, kakor da bom gotovo tudi jaz lovil kite in plaval v razbitih čolnih po Ledenem morju. In v resnici sem si zapomnil njegov nasvet za posebno dragoceno navodilo in si ga shranil v glavi, kjer se vztrajno drži do današnjega dne.

Toda govoriti nisem mogel — vsaj izpočetka ne. Za Boga! Imel sem komaj štirinajst let in svoje žive dni nisem bil še nikoli na oceanu! Samo poslušal sem lahko ta dva stara morska medveda in izpričeval svojo možatost s tem, da sem pil z njima pošteno in pravično, kozarec za kozarec. Žganje me je prevzelo, govorjenje Scottyja in harpunača je vršelo po ozkem prostoru ladijske kabine in po moji glavi kakor veliki sunki daleč segajočega, prostlega vetra, in v svoji domišljiji sem preživel bodoča leta in se gibal po divjem, krasnem svetu v številnih pustolovščinah.

Postali smo domači. Vsa naša oviranost in zaprtost je izginila. Bili smo, kakor da se že leta in leta poznamo, in dali smo si besedo, da se bomo v prihodnje leta in leta skupaj vozili. Harpunač je pripovedoval o nesrečnih in skrivnih sramotnih prigodah. Scotty je objokoval svojo ubogo staro mater v Edinburghu — ki je bila gospa gosposkega rodu, kakor je zatrjeval, — ki živi zdaj v siromašnih razmerah, ki si je od ust pritrgovala, da je plačala lastnikom ladje vso veliko učnino za njegovo izučbo, in je s to žrtvijo sanjala, da ga bo kdaj videla kot častnika trgovske ladje in gospoda, a ji sedaj srce poka, ker je on zapustil v Avstraliji svojo ladjo in se vdinjal na drugi kot navaden mornar. In Scotty je dokazal svoje besede. Iz žepa je privlekel njeno zadnje žalostno pismo in jokal nad njim, ko ga je na glas bral. Harpunač in jaz sva jokala z njim vred in prisegla, da se vsi trije vdinjamo na kitolovski ladji »Bonanza« za veliko dnevniko in na koncu lova vsi trije skupaj poromamo v Edinburgh in položimo ves naš denar cenjeni gospe v naročje.

In ko mi je kralj Alkohol razgrel možgane, oštajal molčljivost, stopil mojo skromnost, govoril po meni, z menoj in kakor jaz, kot moj dvojček in dober prijatelj, sem tudi jaz povzdignil svoj glas, da pokažem, da sem tudi jaz možak in pustolovec, in sem na dolgo in široko bahavo pripovedoval, kako sem se s svojim odprtim čolnom v tulečem viharju prepeljal čez zaliv pri San Francisku, ko so celo izkušeni mornarji velikih ladij dvomili, da se mi posreči. Nadalje sem jaz — ali pa kralj Alkohol, kar je bilo precej eno — pripovedoval Scottyju, da bi ga jaz, pa čeprav je on mornar za visoko morje in pozna sleherno vrv na velikih ladjah za visoko morje, ako bi prišlo do kosanja z jadranjem v majhnem čolnu, gotovo potolkel, držeč roke navzkriž in v krogih vozeč okoli njega.

Najlepše pri vsej stvari je bilo, da je bilo moje zatrjevanje in bahanje resnično. Da bi bil molčeč in ponižen, kakor po navadi, se ne bi bil nikdar upal Scottyju povedati, kako cenim njegovo spret-

nost v vožnji z majhnim čolnom. Kralj Alkohol pa ima že to navado, da razveže jezik in izrablja skrivne misli.

Scotty, ali kralj Alkohol, ali obadva, je bil seveda po mojih besedah užaljen. Meni ni bilo nič do tega. Saj sem lahko premikastil vsakega pobeglega mornarja, ki mu je bilo sedemnajst let. Vzrojila sva in divjala kakor dva petelinčka, dokler ni harpunač natočil znova kozarcev, da bi nama omogočil, da drug drugemu odpustiva in se zopet sprizajzniva. To se je tudi zgodilo; objela sva se in si prisegala večno prijateljstvo — prav kakor Črni Mat in Morriseyjev Tom tam v kuhinji v San Mateo, kakor sem se spomnil. In ob tem spominu sem se zavedel, da sem naposled vendarle možak — vzlic svojim borim štirinajstim letom — možak, tako velik in tako možat koš onadva korenjaška hrusta, ki sta se fisto davno znamenito nedeljsko jutro sprla in pobotala.

Ob tem času smo dospeli do onega stanja, ko se začne peti, in zdaj pa zdaj sem se v presledkih pridružil Scottyju in harpunaču, ki sta prepevala mornarske pesmi in pesmice. Tukaj v kabini na tej jahti sem prvikrat slišal: »Oblaki beže« in »Žganja, Janez« in druge. Ej, bilo je imenitno! Pričenjal sem doumevati pomen življenja. Tukaj ni bilo vsakdanjosti, ne oaklandskega zaliva, ne nadležnega raznašanja časnikov po hišah, oddajanja ledu in postavljanja kegljev. Ves svet je bil moj, vsa njegova pošta so mi bila odprta in kralj Alkohol je ukanil mojo domišljijo in mi omogočil, da sem zaslutil pustolovsko življenje, po katerem sem hrepenel.

Mi trije nismo bili navadni ljudje. Bili smo trije pijani mladi bogovi, neverjetno modri, neznansko veselosrčni in nismo poznali mej svojih moči. Ej! — in to pravim sedaj, po letih — da bi kralj Alkohol mogel vzdržati človeka v takih višavah, nikdar več ne bi dihal trezen! Toda na tem svetu ni nič zastoj. Človek plača po železnih pravilih — za vsako moč enako veliko slabost, za vsako višino primerno nižino, za vsako domišljavo božanstvenost enak čas v blatu plazivcev. Za vsako kračenje dolgih dni in tednov življenja v blazne, sijajne trenutke mora človek plačati s skrajšanim življenjem in pogosto tudi z divje oderuški obrestmi.

Napor in trajnost sta si tako starodavna sovražnika kakor ogenj in voda. Uničujeta drug drugega in drug poleg drugega ne moreta obstati. In dasi je kralj Alkohol mogočen čarovnik, je pa le prav tako suženj organizma kakor mi umrjoči ljudje. Mi plačamo za vsak maratonski tek svojih živcev, in kralj Alkohol ne more posredovati in odvrniti pravičnega plačila. On nas more povesti

v višave, ne more pa nas tam obdržati, drugače bi bili mi vsi njegovi vdani častivci. In ni ga častivca, ki ne bi plačal za blazne plese, pri katerih kralj Alkohol gode!

Toda vse to pravkar povedano je govoreno v poznejši modrosti. Tega ni niti deloma vedel fant, ki mu je bilo štirinajst let in je sedel v kabini na jahti med harpunačem in mornarjem, vdihaval skozi nosnice zrak, poln plesnivega vonja mornarske oprave, in rjovel v zboru mornarske pesmi.

Postali smo okajeni in govorili smo vsi hkratu in kričali. Jaz sem imel sijajno naravo in želodec, da bi prebavil staro železo, in sem bil še vedno pri najboljših močeh, ko je Scotty pričel giniti in popuščati. Njegovo govorjenje se je zmešalo. Iskal je besed, a jih ni mogel najti, fistih pa, katere je našel, njegova usta niso mogla izgovoriti. Njegova zastrupljena zavest ga je zapuščala. Vedrost mu je zginila iz oči in gledal je tako abotno, kakor so bili abotni njegovi poskusi, da bi izpregovoril. Obraz in telo sta mu lezla na kup kakor tudi njegova zavest. (Človek ne more sedeti pokoncu, razen kadar ima voljo za to.) Vrtoglavi Scottyjevi možgani niso mogli obvladati njegovih mišic. Vsi medsebojni odnošaji v njem so se rušili. Skušal je izpiti še en kozarec, a ga je tako slabo držal, da mu je padel na tla. Nato se je v moje veliko začudenje bridko zjokal, se zvalil vznak na ležišče in mahoma zasmrčal.

Harpunač in jaz pa sva pila dalje in se vzvišeno režala drug drugemu nad Scottyjevo bednostjo. Odprla sva poslednjo steklenico in jo izpraznila ob spremljanju Scottyjevega smrčanja. Kmalu je tudi harpunač izginil v svoje ležišče in ostal sem na bojišču sam, nepremagan.

Bil sem od sile ponosen in kralj Alkohol je bil ponosen z menoj vred. Jaz sem nesel svojo pijačo. Bil sem možak. V pijači sem bil premagal dva možaka, da sta bila brez zavesti, dasi smo pili enako kozarec za kozarcem. In jaz sem še vedno stal na svojih dveh nogah in stopal na palubo, da bi dobil svežega zraka v žgoča pljuča. V tem popivanju na jahti sem spoznal, kako dober želodec in kako dobro glavo sem imel za pijačo — košček znanja, ki mi je bilo v naslednjih letih vir ponosa, a sem naposled moral priti do spoznanja, da je hudo gorje. Srečen je edino človek, ki ne more spiti več koš kozarcev, ne da bi se opijanil. Nesrečen pa je, kdor lahko izpije mnogo kozarcev, ne da bi se mu kaj poznalo, ki mora izpiti brez števila čaš, da jih čuti.

Solnce je zahajalo, ko sem stopil na palubo. Spodaj v ladji je bilo obilo ležišč. Domov mi ni bilo treba hoditi. Vendar sem hotel sam sebi dokazati, koliko me je bilo možaka. Ob krčmi je pla-

val moj čoln. Morje je odtekalo v končujoči se močni oseki proti krepkemu vetru, ki je s hitrostjo kakih štirideset milj na uro pihal z oceana. Videl sem velike peneče se valove, in sesajoče odtekanje toka je bilo na grebenu in v dolini vsakega vala jasno vidno.

Razvil sem jadro, odrinil od ladje, se postavil h krmilu, držeč vrv jadra v roki, in se odpeljal preko zaliva. Čoln se je nagnil po strani in odletel z divjo brzino naprej. Curki morske vode so jeli pljuskati na čoln. Bil sem na višku vzhičenosti. Jadrajoč sem zapel neko mornarsko pesem. Sedaj nisem bil štirinajstletni deček, ki je živel srednje življenje zaspanega mesta, ki mu je bilo ime Oakland. Bil sem možak, bog, in sami elementi so se mi klanjali, ko sem jih brzdal po svoji volji.

Oseka je bila končana. Med vodo in krajem, kjer so pristajali čolni, je bilo mehko blato dobrih sto jardov na daleč. Zavozil sem z vso brzino v blato, zvil jadro in sem stoječ na krmi pričel riniti čoln z veslom naprej, kakor sem bil že pogostokrat storil ob morskem odtoku. Tedaj pa se je zgodilo, da so se tudi v meni medsebojni odnošaji jeli rušiti. Izgubil sem ravnovesje in štrbunknil na glavo v blato. Takrat, ko sem se poln blata izkobacal na noge in mi je po roki tekla kri, ker sem se bil oprasnil ob školjkovit kol v blatu, tedaj šele sem se zavedel, da sem pijan. Pa kaj za to? Onstran zaliva sta v svojih ležiščih ležala nezavestna dva čvrsta mornarja, ki sem ju bil premagal v pijači. Bil sem v resnici možak. Še vedno sem stal na nogah, dasi do kolen v blatu. Nazaj v čoln nisem maral. Bredel sem po blatu, potiskal čoln pred seboj in prepevajoč oznanjal svetu svojo možatost.

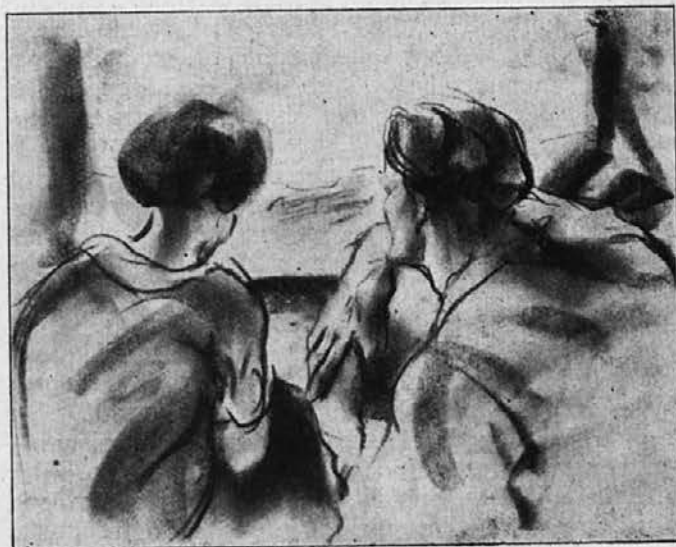
Pa sem hudo plačal za to. Bil sem bolan več dni, grdo bolan, in moje roke so me močno bolele od zastrupljenja po praskah. Dober teden jih nisem mogel uporabljati in mučno mi je bilo obleči in sleči se.

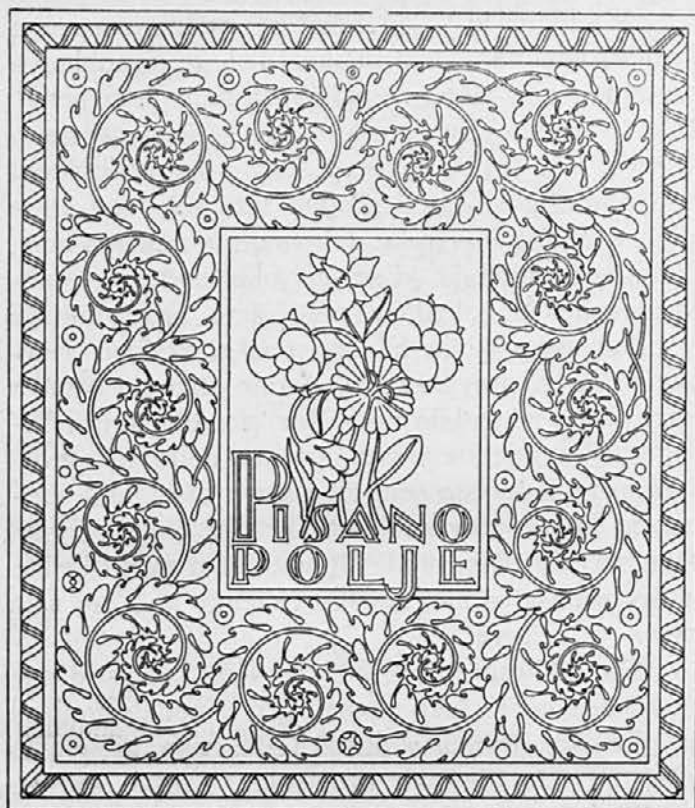
Zaklel sem se: »Nikdar več!« Vse skupaj ni bilo vredno tega. Cena je bila previsoka. Očitkov vesti res nisem imel. Moje izpreobrnjenje je izviralo iz bolezni. Nobeni vzvišeni trenutki niso bili vredni teh ur tolike bednosti in gorja. Ko sem se zopet povrnil v svoj čoln, sem se izogibal jahte. Da sem jo obšel, sem se rajši prepeljal čez nasprotno stran zaliva. Scotty je bil izginil. Harpunač je še vedno hodil okoli, a sem se mu izmikal. Ko je nekoč na pristajališču za čolne stopil na suho, sem se mu skrtil v neko kolibo, da me ni videl. Bal sem se, da me ne bi zopet zvalil do pijače, da ne bi imel morebiti polne steklenice žganja v žepu.

A vendar je — in tukaj se prične čarovnija kralja Alkohola — bila pijanost fistega popoldneva na jahti svetla točka v enoličnosti mojega življenja. Bila je vredna spomina. Moj duh se je neprestano bavil z njo. Zopet in zopet sem v duhu pregledal vse podrobnosti. Med drugim sem bil dobil vpogled v nagibe in vzroke delovanja in nehanja ljudi. Videl sem Scottyja, ki se je zjokal nad svojo ničvrednostjo in žalostnim položajem svoje matere v Edinburghu, ki je bila gosposkega stanu. Harpunač mi je pravil strašno čudne stvari o samem sebi. Dano mi je bilo brez števila vabljevih in podžigajočih pogledov v svet, ki je bil nad mojim svetom in za katerega sem bil gotovo prav tako sposoben kakor onadva fanta, ki sta z menoj pila. Doumel sem dušo ljudi. Doumel sem svojo lastno dušo in našel v njej moč in veličino, kakršne sam nisem pričakoval.

Da, tisti dan je bil bolj znamenit kot vsi drugi. Še danes mi je tako pomemben. Spomin nanj mi je globoko vtisnjen v dušo. Toda cena, ki sem jo plačal za to, je bila previsoka. Branil sem se družbe s kraljem Alkoholom, branil sem se plačati zanj in sem se rajši vrnil k svojim »topovskim kroglam« in sladkim tablicam za žvečenje. Bistveno je, da me je ves notranji ustroj mojega zdravega normalnega telesa odganjal od Alkohola. Tista brozga mi ni prijala. Bila je odvratna. Toda vzlic temu so bile vse okolnosti take, da so me neprestano tirale h kralju Alkohol, me priganjale zopet in zopet, dokler ni po dolgih letih imel prihi čas, ko sem iskal kralja Alkohola na vsakem kraju, kjer so se ljudje zbirali — ga iskal in z veseljem pozdravljal kot dobrotnika in prijatelja. Hkratu pa ga ves čas mrzil in sovražil. Res, čuden prijatelj je ta kralj Alkohol!

(Dalje prihodnjič.)

SOVJETSKA DRŽAVA.

Zvezo (sojuz) socialističnih sovjetskih republik (skrajšano SSSR) tvori šest držav. Tri največje in najvplivnejše so slovanske. Največja med njimi je ruska sovjetska federativna socialistična republika (RSFSR). Razdeljena je na dvanajst avtonomnih republik, ki se imenujejo: ruska avtonomna republika, baškirska, burjatomongolska, dagestanska, karelska, kozaška, krim-ska, povolžko-nemška, tatarska, čuvaška in jakutska avtonomna republika. V krajih, kjer je še ljudstvo na zelo nizki stopnji ali napol divje, tam še niso osnovane republike. Ti kraji spadajo kot avtonomne pokrajine k vsem dvanajstim republikam, ki tvorijo RSFSR. To so nekake naselbine, kamor ne pošiljajo komunistični voditelji samo zločincev in neljubih oseb, ampak tudi ljudi, ki jih doma zemlja ne more preživljati. Takih pokrajin ima Rusija ali RSFSR dvanajst. Imenujejo se: adigejska, votjackska, kabardinobalkarska, kalmicka, ojratska, severoosetinska, karakolpacka, karačajevska, komizirjanska, inguška, marijska in čečenska avtonomna pokrajina.

Ukrajinska sovjetska soc. republika (USSR) se deli na dve republiki, na ukrajinsko in majhno moldavsko republiko. — Beloruska sovjetska socialistična republika je enotna, a se je lansko leto precej povečala, ker ji je nekaj beloruskega ozemlja odstopila sovjetska Rusija.

Zakavkaška sovjetska socialistična republika sestoji iz treh republik: azerbejdžanske, armenske in gruzinske ter iz avtonomnih republik abhazke in adžarske. Pripada ji še jugoosetinska avtonomna pokrajina. — Turkmenska sovjetska republika je enotna, zato pa je uzbecka sovjetska socialistična republika sestavljena iz uzbečke republike, tadžicke avtonomne republike in gornjebadašanske avtonomne pokrajine.

Lansko leto se je izvršilo ljudsko štetje, kar je bilo v tako ogromni državi, ki ima mnogo zelo zaostalih narodov, zelo težek posel. Pri štetju je bilo zaposlenih 190.000 ljudi. Na nekaterih mestih so naletele oblasti na velik odpor. V drugih zaostalih krajih je bilo štetje težavno radi tega, ker še ljudje nimajo stalnih bivališč, ampak se neprenehoma selijo s svojimi čredami. Prebivavce, ki še ne poznajo v medsebojnem življenju denarja, je bilo treba privabiti s kakimi darovi, da jih je bilo mogoče prešteti. A tudi v velikih mestih ni šlo štetje gladko od rok. Huligane ali krdela pokvarjene mladine, ki živi od ropanja in plenjenja, so skušale komisije presenetiti ponoči v njih brlogih. — Kljub temu pa so včasih huligani pregнали komisijo s kamenjem. Ker so po mestih tvorili komisije tudi mlajši dijaki, jim marsikje niso hoteli odpreti, misleč, da so huligani.

Po tem štetju šteje sedaj sovjetska zvezna država 121 milijonov prebivavcev. Dočim je živelo pred tridesetimi leti v mestih 11 milijonov, jih živi sedaj 21 milijonov. Največje mesto v vsej zvezni državi je glavno mesto Moskva, ki ima 2.018.286 prebivavcev. Prejšnja prestolnica carske Rusije Petrograd (sedaj Leningrad) ima 1.611.100 duš. Harkov, glavno mesto sovjetske Ukrajine, ima 395.433 prebivavcev. Največje ukrajinsko mesto pa je Kijev s 491.333 prebivavci. Večja neslovjanska mesta so Tiflis z 275.914, Taškent z 294.349 prebivavci; v Sibiriji pa je največje mesto Omsk, ki ima 161.000 prebivavcev.

V zunanji politiki je dosegla Sovjetska država precejšnje neuspehe, posebno na Kitajskem. Boljševiško vstajo v Kantonu je kitajska narodna vlada zadušila. Pri tem se je prepričala, da so vstajo pripravljali in podpirali sovjetski konzuli. Zato je kitajska nankinška vlada pretrgala zveze z Moskvo in ukinila na svojem ozemlju vse konzulate sovjetske vlade. Majhne obmejne države, ki imajo za Sovjetsko državo zaradi napetega razmerja med njo in Anglijo velik pomen, kakor so Finska, Estonija in Latvija, se nagibljejo vedno bolj na poljsko in s tem tudi na angleško stran.

Velike težave je imela vlada z opozicijo, ker so med njimi osebe, ki so zelo zaslužne za komunistično stranko. Ta opozicija je hotela osnovati svojo stranko, kar je v Sovjetski državi velik zločin. Imela je že svoj glavni odbor, pokrajinske, okrajne in mestne organizacije svojih pristašev. Tajno je izdajala svoje časopise in brošure. Navezala je stike z vplivnimi komunisti v tujini, ki so nezadovoljni s sedanjo komunistično politiko. Organizirala se je na isti način kakor boljševiki pod carsko vlado, in enako kakor so se polastili vlade boljševiki, je hotela ta opozicija vzeti oblast sedanji boljševiški vladi. Vse te namere opozicije je vlada odkrila. Kljub temu se pa ni upala voditeljeve opozicije obsoditi na smrt. Med njimi so namreč glavni stebri boljševiške stranke in vlade zlasti v njenem začetku, kakor Trockij, Zinovjev, Rakovskij, Radek in Džatakov. Pregnani so bili na najrazličnejše in od Moskve najbolj oddaljene kraje. Trockega so poslali v mestece Vjernij v Sibirijo, Radeka pa h Kirgizom, da bi jim reorganiziral šolstvo. Preslabo pa se jim tudi v prognanstvu ne bo godilo, ker so si že prej poškrbeli vse potrebno. Trockij je n. pr. pripeljal s seboj skoro sedemdeset kovčegov.

Velike skrbi delajo boljševiškim voditeljem težavne gospodarske razmere. Sedanji proračun znaša 6 milijard rubljev ali okrog 160 milijard dinarjev. Ne-

posredni davki so se po poročilu sovjetskih listov povečali za 21 odstotkov. V Sovjetsko državo se v zadnjem času več uvaža iz tujine kakor se iz nje izvaža. Radi tega manjka sovjetski industriji tujega denarja, ki ga tako nujno potrebuje. Sovjetska vlada si je mislila pomagati na ta način, da je hotela nakupiti od kmetov, zlasti v Ukrajini, žito in ga prodati v inozemstvo. Toda kmetje nočejo žita prodati, temveč ga skrivajo, ker se bojijo slabe letine, ko se ne morejo zanesti na vladno pomoč. Razen tega pa prodajo žito najrajši na spomlad ali pa takrat, ko je v mestih že pomanjkanje, ker so takrat cene mnogo višje. Tako so se že takoj po novem letu javile po bogatih vaseh komisije, ki iščejo žito kakor so ga iskali pri nas ob času vojne.

Po mestih je nastalo veliko pomanjkanje. V nekaterih mestih so uvedli celo krušne karte. Cele procesije se nastavljajo pred prodajalnami masla, mleka, jajc, mila in sladkorja. Še večje je pomanjkanje obvala in tkanin.

Skrajni neuspeh je doživela boljševiška vlada z razpisom nohranjenega posojila v znesku sto milijonov rubljev, ki jih je hotela porabiti za povzdigo kmetijstva, napravo cest, šol in bolnišnic. Podpisali so samo devet milijonov.

Seveda pa zavoljo tega ne smemo pričakovati razpada Sovjetske države. Ruski kmet je potrpežljiv, posebno če mu grozi strogi bič diktature proletariata. Najubožnejši kmetje so privezani na vlado s tem, da ne plačujejo davkov. Delavci so nedavno dobili dar v tej obliki, da delajo namesto osem samo sedem ur dnevno. Prav to dejstvo jih prepričuje, da jim vlada hoče dobro, in zato ji v gospodarski krizi ne bodo delali ovir. Ukrajinske srednje in bogate kmete pa boljševiki drže s silo na uzdi. V nekulturnih turkotatarskih krajih se ni bati nemirov. Nazadnje pa ima boljševiška sovjetska vlada še dobro pomočnico v stari navadi, da je v teh krajih na spomlad pomanjkanje.

Sedivy.

NOVE KNJIGE.

Ivan Cankar, Zbrani spisi. Šesti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani, 1927. Založila Nova založba. (Ob zori, Življenje in smrt Petra Novljana, Hiša Marije Pomočnice.) Strani XVI + 360.

Sijajna, za književno študijski temelj usmerjena izdaja Cankarjevih zbranih spisov smotrno in programno raste v eno največjih in dragocenih slovenskih književnih spomenikov. V tem šestem zvezku je zbranih troje izredno tipičnih in značilnih Cankarjevih del: 1. Ob zori, ki je »Vinjetam« sorodna zbirka klasično cankarskih feljtonov, urejenih že rahlo programno v občutju nekega harmoničnega vzdušja, in obenem teoretično izrečena Cankarjeva odpoved naturalizmu; 2. »Življenje in smrt Petra Novljana«, ki je zlasti miljejno tisti »poetični idealizem«, ki je zanj urednik ta novi termin iznašel, formalno pa kar hudo poučen zgled prvega Cankarjevega »analitičnega« pripovedovanja; 3. »Hiša Marije Pomočnice«, ki je sicer motivno naturalizem velikega sveta, a v Cankarju ponazarjen organsko v paraboliki njegovega novega »idealizma«, t.j. v poetični besedi prav pristno cankarskega etičnega simbolstva. Knjiga je zato prečudno organsko enotna: v prvi stvari je Cankar idejno

zavrgel naturalizem, (formalno), v drugi je našel nov izraz za svoje novo doživljanje in v tretji je v ta svoj pristni izraz odel motivnost, ki je sama po sebi naturalizem, a jo zdaj gleda Cankar poduhovljeno sub specie ideae, miljeja. To vse je tudi urednik z drugo besedo povedal v Uvodu, z besedo pa, ki je še ne morem popolnoma potrditi, ker se mi zdi ta terminologija preveč splošno estetsko izrazje in premalo že uveljavljeni šolski in slovstveni besedni aparat (n. pr. kaj je »naturalizem«, str. V, VII). Spričo tega pa, da je zlasti »Peter Novljan« prvi ključ za umevanje poznejše Cankarjeve pripovedne posebnosti, spričo tega, da vsakdanje govorim, da služi meni pri pouku slovenščine na višji gimnaziji prav ta »Peter Novljan« kot metodično najporabnejši Cankarjev spis pri uvažanju v Cankarja, pogrešam v Uvodu in opazkah potrebne kralke studije o tej novi Cankarjevi pripovedni tehniki in nekaj tipično očitne »novljanščine«, ki naj bi jo urednik že v naprej proiciral z odločnimi navedbami, kje in kako. Spoznam, da tega ni treba »akademski« izdaji, t. j. takemu berilu, ki bo kot temeljno gradivo služilo književnemu študiju. S tega vidika je seveda bila nepotrebna tudi kakršnakoli apologija »Hiše«, o kateri sem še nedavno slišal bridko sodbo, da je pornografija. Zapisati kaj takega bi se menda dandanes ne upal kdorsibodi. To pa je, da je jezik v tej »Hiši« spričo šolske pravilnosti našega dne že občutno neslovenski, v slogu namreč, ki kaže galicizme. Te moje opombe naj služijo kot droben migljaj, da bi bilo treba Cankarja tudi poljuditi in kako bi se dal poljuditi. Vitalno važnega in nacionalno zrelega podjetja Nove založbe nočem ni najmanj zmanjševati. Urednik Cankarjevih zbranih spisov je tak, da bi si sorodnih želeli evropski pisci. Intelektualcem pa veljaj: ne mimo Prešerna ne mimo Kreka ne mimo Ivana Cankarja ni poti v spoznanje, kaj smo in kam bomo šli. Žal, da slovenski uradnik teh Cankarjevih Zbranih spisov ne more naročati! Duhovniki in drugi intelektualci pa naj svojo povedo! Strinjali se bomo: paupertas magna et amara valde... (Revščina je velika in zelo bridka...)

Ivan Pregelj.

POMENKI Z NAJMLAJŠIMI.

Imam pred seboj nekaj pesmi, ki me silijo, da mladim poetom začrtam mejo med poezijo in prozo. Navadno ju zna razločiti že instinktivni čut, ki ga nam je vcepila že prva vzgoja; vendar je treba za jasn pogled in za kriličnost do samega sebe tudi malo znanja.

Proza riše ljudi in življenje, svobodno kleše značaje in gradi ter razpleta zgodbo, umetniško oblikuje snovni svet ter se tako približuje likovni umetnosti, je torej prav tako kakor ta predmetno snovna, realno-konkretna. Poezija pa se približuje brezsnovni umetnosti, glasbi, in rabi glasbena sredstva, ritmiko in zvenenje, ljubi simetrijo in zaporednost, mero in sozvočje v besedi, misli in čustvu, kompoziciji in zunanosti. Za to je vezana beseda po svoji glasbeni naravi najprikladnejši način za umetniški izliv nezgrabljivih čustvenih svelov. Za to mora pesem res peti, godba mora biti, ne pripovedovanje; pesem je pritrkovanje zvonov in ne vpitje turških mežnarjev. Disati v obliki verzov še ne zadostuje za pesem. Peti mora vsaka beseda v pesmi, zato je jezik pesnikov drugačen nego pisateljev; kar je lepo v prozi, recimo krepek ljudski izraz, je v pesmi

lahko prostaška banalnost. Je tudi pesniška proza, mislite n. pr. na Cankarja, a prozaične pesmi ni. Proza namreč le pridobi, ako privzame še pesniške elemente, poezija pa pravzaprav zavrže lastna umetniška sredstva, ako se približa prozi. Prosti verz ni proza, temveč pesem, le njena muzika je nevidna, notranja, a je resnična.

Se nekaj: Mnogi namreč mislijo, da za pesem zadostuje zunanji pesniški okvir, pesniški jezik, vezani verzi in kitice, čustvo in morda zraven še — pomišljaj! Na glavno pa pozabijo, namreč jedro, osrčje cele pesmi, kateremu vse te zunanosti služijo. Pesem mora imeti cvet, ki te estetično omami, po sili zgrabi in ti posveti v globine. Šele v tem je umetniška vrednost pesmi.

Pa bolje je razlago ponazoriti z zgledi.

L. J—e: Tvoji pesmi sta proza. Naj zapišem »Pomlad« brez verzov, pa uvidiš:

»Sneg je skopnel; vrbe in leske so pognale mucke, v prisojnih bregovih so zacvete trobentice. Zemlja je ogreta od solnca (ni lepo!). Drevje je pognalo prvo popje. Iz grude veje nov dih, ki objema prirodo. Roke so se nehote razpele, kakor da hočejo še več življenja.«

Tako bi začel pisatelj oris okolja! Morda si skušal podati impresijo, a si premalo posegel v globino. Pesem se ne poje. In cvetja nima. Ne živi sama od sebe, premalo je svojstveno doživela ali vsaj izražena. Morda čutiš, da ne žari vsa pomlad iz nje kakor bi morala, da bi zagrabila. Podobno »Zimska pesem«. Opisuje, a nima enotnega podzvoka, ki bi družil posamezne kose v doživetje zime. Studiraj impresionistično pesem in išči ji jedro! Pa tehnike ne smeš zanemarjati! Zgolj notranjega ritma ne zmoreš.

Tomo: Zate velja isto. Glej, tole je proza:

»Iz ulice. V dno duše me je zabodel krik otrok s sajastimi pogledi, ki (besedni red!) so se lovili po umazani ulici. Bolno in mrtvo so begali, kakor prisiljeni, njih krik pa je bil kakor krik groze polnega (slabo!) starca.«

»To je zapiranje živih teles v ozka brezzračja, ki rodi umiranje duš in jih stori iz otrok starce, sem žalosten rekel. Skrivil sem hrbet kakor pod udarcem in sem hitel dalje po ulici.«

Kaj naj bo v tem poetičnega? In glavno: motiva si se doteknil, a ga nisi nič obdelal. Veš, oblikovali se pravi boriti se s svojo snovjo in ji iztrgati njen zmisel, najti dušo v vsem dogajanju. Vtisk imam, da se še nisi dokopal do spoznanja, kaj je pravzaprav resnična pesem, in si ostal ob zunanostih, ob videzu. V »Romanci« govoriš o ljubezni, ki je bila srečna, a je zdaj ubita, zakaj in odkod, ne omeniš; spet govoriš mimo motiva. V »Skrivnostni pesmi« praviš, da bo Gospod razodel ob uri vstajenja »nerazrešeno skrivnost«, kaj namreč drevesa šumi. Malo prehudo je to. Drugega ti ne vem reči, kot uglobi se najprej v zares dobre pesmi in šele potem spet poskusi! Zdaj še ne slutiš, kaj je pesem.

Borut: Vaško lipo opevaš in gozd in »detelj'co štir'peresno«. Dragi, tako pisati se je že davno preživelo! Oboževati lipo in gozd, kjer »srčna radost me navdaja«, se nam zdi danes odveč. Veš, smo pač realni in — demokratični. Tudi tvojega starinskega sloga naš čas več ne prenese. Je tako!

N. N. Orlov: Poslane pesmi so prve vaje v izražanju in pisanju verzov. Kar misliš, poveš lahko in prirodno. Vsebinsko pa si še popolnoma nesamostojen. Tvoje misli so že splošno znane. »Na grobiščih« n. pr. misliš:

»Revni prej v življenju
spe zdaj tu... O tu leže
tudi bogalini!
In prav vsi zdaj tu leže:
srečni in nesrečni in veseli
v življenju. — V prst so jih deli.« ltd.

Podobno opišeš »Bojno poljano« po načinu naših balad, »Kres« primerjaš s plamenečimi mislimi in ideali. Vsebinsko se boš moral postaviti na lastna tla. Dalje verz preveč zanemariš, oblika ti je stranska stvar, le da poveš, kar misliš. Pozabljaš na muziko v pesmi. Le ena kitica ti pa zares poje:

»Pa pojdem v deželo
devečo, bajno.
Pa pojdem v deželo
prelestno, tajno.«

To je lepo. A primerjaj z njo tole iz iste pesmi:

»Sam šel bom v tiste kraje,
zapustil sveta
bom šum, kjer početja
njega so — klela.«

Naglasa ne smeš predstavljati zaradi ritma! Pišeš n. pr.: »Cvetké vedno dehteče — bodo cvetele«, ali: »po hribéh«. Enjambementa ne znaš rabiti. Verz mora biti tudi miselna enota, konec verza mora biti muzikalna pavza ali vsaj konec takta, v isti sapi nadaljevati — v tem obstoji »enjambement« — je le takrat prav, če to notranja zgradba pesmi dovoli ali zahteva. Ni prav:

»Razliva kresa soj se čez
planjave široke in žari...
v plamenu se mogočnem res.

O, ta zapeljiva rima! Tako se spozabiš večkrat. Vadi se še dalje in bodi strog sam s seboj!

Francis Janša: »O moji materi« priča, da poznaš dobro pesem. Pišeš pa še nerodno. Težko je razbrati, kaj pripoveduje tvoja lunica o bolni materi, ki ji je umrl sin. To ni lepo:

»...njo bodo pokopali
prehitro, prehitro,
sami otroci
brez matere ostali.«

Če želiš, da ti prerokujem o tvoji pesniški zmožnosti, pošlji kaj več! Pričakujem.

Ig. Ži. v P. Sa. Po. Pisava in jezik razodeva, da si kmečki fant. Desnik hočeš biti. Nikar! Vsaj za javnost ne. Napravi med fanti verze za smeh in kratek čas — kakor si jih poslal:

Hladna je noč,
mesec ne sveči,
temna je pol
k mojem (!) dekletu (!).

K dekletu pod okno
ne grem po ljubezen,
vzel bom slovo,
ker nanjo sem jezen.

Prva kitica se ti je od vseh drugih edina sponesla, ko bi ne bila tako sprta s slovnico.

Bezgovičar: Veliko si napredoval. Čital si moderno pesem, poznaš čustveni ritem in razpoloženje, rabiš dobre primere (oči — rdeče kot polje v večerni zarji) in imaš moderen izraz. Obžalujem le, da v nobeni pesmi ne vztrajaš v slehernem verzju, med dobre vpletaš brezpomembne in nezmislne. N. pr.:

»Pa bi cvela roža
in bi slavec pel,
ko bi veter vel
vedno v isto smer.«

Ali:

»Obdaja nocoj me svella tema,
v njej bedim — siv pajčolan:
močna luč me je oblila,
mrzla dlan me je ovila,
njegova krona se je svetila na moji glavi
— — pokojne želje — — —

Poslednja dva verza vržeta vso pesem iz tira. Ne-razumljiv nezmisel sta. Na račun čustvenega izraza trpi miselnost, kar pa bi ne smelo biti. V skladu morata biti, miselna doslednost in čustvenost sta enako potrebni v pesmi. Ne izgubi čustvenega izraza pa bolj pazi na misel, ki naj bo jasna in konkretna, in pazi še na zunanjo ritmiko, pa bo kmalu kaj godnega nastalo! Izmed poslanih je najboljši »Oveli cvet«, le enotne oblike nima.

Alojzij P., Maribor: Pišeš sonete »Iz Kotora«:

... »Pristopi k meni
prijatelj svetli — angel blagohotni
in miri dušo bolno mi zveneni, (?)
mehča mi noge, vse telo — in trudni
za pol' mi udje prej — so ozdravljeni.«

Veš, kaj v teh verzih nedostaja? — Poezije! Si bolj vztrajen kovač ko pevec. Prav nič ne pojejo tvoji soneti. Rabiš nepesniški jezik, opuščaj, prisiljeni naglas (zemélske, kraške doline) in sonetne zunanje oblike ne zmoraš. Tretji sonet sicer zadene notranjo zgradbo in razpoloženje. Vendar, če se že šest let poskušaš v pesmi in se ti niso posrečile boljše stvari, in sicer brez krpanja v potu obraza, potem naredi križ s pesmijo in se veselo posveti drugi panogi kulture! Za jasno sodbo bi rad še kaj bral. Morda pošlješ?

NAŠE SLIKE.

Bruno Piglhein: Kristusa polagajo v grob. Skoro z istimi besedami pripovedujejo vsi štirje evangelisti, kako je bil Jezus pokopan. Jožef iz Arimateje je srčno stopil pred Pilata in ga prosil za Jezusovo truplo. In ko ga je dal sneti s križa, ga zavijejo v belo platno in ga polože v nov, v živo skalo vsekano grob na Jožefovem vrtu, kamor še nihče ni bil položen.

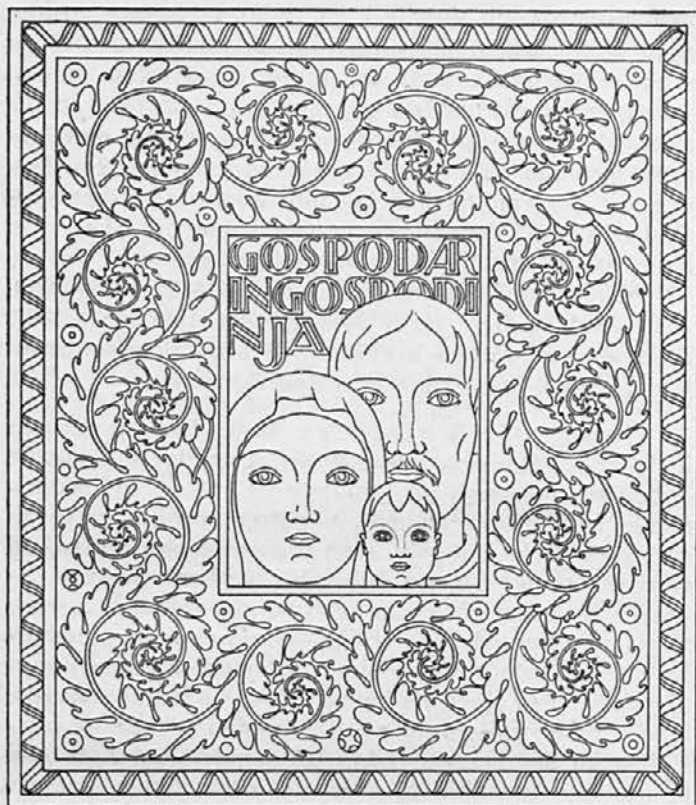
Ta prizor nam kaže slika. Kristusovo truplo nese Jožef Arimatejec, ki je bil njegov učenec, a skrivaj iz strahu pred Judi. Pomaga mu Nikodem, ki je prvič prišel ponoči k Učeniku, in sveti Janez, ki se opira ob skalno steno. Visoko kipe kamniti skladi, da je čisto mračno v tej soteski. Neba ni videti, lahna meglica zastira pogled. Zadaj zijajo črna vrata grobne votline. Pred njimi skupina žená, Marija, Magdalena in druga Marija, mati Jozejeva. Ena stoji in v bridkosti zre žalni sprevod. Druge klečé vijejo roke in glasno plakajo. —

Poudarek leži na skupini v ospredju, od katere zdrkne pogled do jokajočih žensk, da se končno ustavi na črnih vutih grobnice. Belina platna še posebno močno vabi gledavčevo oko, da ga opozori na glavni predmet slike. Dobro je podano nasprotstvo mirnih mož, ki neso mrtvega Kristusa, in razgibane skupine žensk v ozadju. Z vsemi temi živimi bitji čudno soglaša mrka skalna globel. Večer je, večer na soboto. Iz slike veje hlad, groza smrti je prav dramatično podana.

Slikar Bruno Piglhein je bil rojen l. 1848 v Hamburgu, živel in deloval je pa v Monakovem. Umrl je l. 1894, preden je mogel do kraja razviti svoj mnogostranski talent. Slikal je religiozne in žanrske motive. —a.

James Mc Whistler: Mati. Prav preprosta je ta podoba sedeče stare žene, a vendar tako polna čudovite ubranosti in umirjenosti. Pred zelenkasto steno sedi slikarjeva mati v ostrem profilu nasproti gledavcu. Bela čipkasta avba ji pada preko ramen, od starosti upognjenih, na črno obleko. Temnomodra zavesa s srebrnim okrasjem se z motnim zelenjem ozadja spaja v ubranost barv. Slika diha pokoj in plemenitost. Obraz starke daje slutiti lepo dušo v tem upognjenem telesu, kjer nagnjena glava in težko navzdol ležeče roke izdajajo telesno izčrpanost. Vendar je portretiranka še duševno čila: utrujen je pogled, a oko je globoko, prodirljivo. Pogosto ponavljanje premih, vzporedno tekočih črt (zavesa, okvir, stol, stenski opaz itd.) ustvarja nekakšen, skoro monumentalni okvir, ki daje osebi nekaj vzvišenega, nadpovprečnega, jo obdaja z dostojanstvom in spoštovanjem. To odličnost še prav posebno poudarja barvno soglasje, ki je nenavadno skrbno pretehtano in z resničnim okusom podano. Slika je primer, kako je z navadnimi sredstvi lahko tudi s preprostim portretom doseči globok in svojevrstno mogočen vtisk. Je pa slika tudi izraz resnične iskrene sinovske ljubezni, slikana takorekoč s srčno krvjo. Ni samo slučajen portret stare ženske, vse več je: prispodoba lepe, še vedno mlade duše v ostarelem, od življenja utrujenem telesu. Odpoved in pravo notranje zadovoljstvo, ki izvira iz spoznanja, da so svet in njegove dobrine ničeve, prazne.

James Mc Whistler je polomec stare holandske rodbine, ki se je udomačila v Ameriki. Njegov oče je bil inženjer in je delal za železniške gradbe po vsem svetu, tudi v Rusiji. Rojen je bil leta 1834 v Lowellu, v severoameriški državi Massachusetts. Umrl je l. 1903. Živel je največ v Londonu, počival pa po Evropi, kjer se je posebno v Parizu in v Benetkah prav rad mudil, in Ameriki. Znamenite so njegove potne skice in studije. Bil je odličen portretist in krajinar. V barvnem soglasju je dosegel nenavadno višino. Običajno je uporabljal samo par, ponajveč nežnih barv, vendar jih je znal združevati v sijajne harmonije, s katerimi je dosegel izbrane, nežne in zlahkne dojme. V pojmovanju je bil idealist, ki se je zelo branil naturalizma. Učil se je največ pri starih mojstrih, v barvnem razkošju mu je bil učitelj veliki Španec Velasquez. v duševni preprostosti in lahkotnosti pa S. Boticelli. Tudi barvna kultura starih in sodobnih Japoncev je močno vplivala nanj. Po tehniki slikanja spada med umerjene impresioniste, posebno kot pokrajinski slikar. Bil je pa tudi zelo cenjen grafik. Njegove ujedkovine so delo velikega znanja in dobrega okusa ter globokega poznanja prirode.

POŽLAHTNJEVANJE DREVJA.

Največ žlahtnih sort sadja je nastalo v dolgih stoletjih slučajno po medsebojnem križanju različnih sort istega sadnega plemena. Tako nastajajo nove sorte neprestano še dandanes. Mnogo sort so pa vzgojili v novjšem času s smotreno urejenim križanjem določenih sort iz istega plemena. V tem poslu se posebno odlikujejo Francozi. Pa tudi Nemci, Angleži in drugi narodi so vzgojili dokaj lepih in dobrih novih sort. Vse so pa prekosili Američani. Pred dvema letoma umrli vzgojevalec Luther Burbank je dosegel kar čudovite uspehe zlasti pri vzgoji novih sadnih sort s posebnimi lastnostmi (n. pr. češplje brez koščic, premnogo izvrstnih sort breskev, marelic, malin itd.).

Že v zadnji razpravi o razplodbi sadnih rastlin je bilo pa povedano, da na tak način vzgojenih sort ne moremo razmnoževati s semenom. Dobili bi potomce šibkega telesa, slabotnega zdravja in zaradi tega tudi kratkega življenja. Poleg tega pa taki iz semena žlahtnih sort vzgojeni potomci le redkokdaj podedujejo lastnosti svojih staršev, ampak se povečini izprevržejo v nove, navadno slabše sorte. Zato pa sadjarji razmnožujejo žlahtne sadne sorte na vegetativni način s požlahtnjevanjem ali cepljenjem. Podlage za poznejše žlahtno drevje vzgajajo sicer iz semena, toda od čvrstorastočih divjih sort (divjakov). Te podlage pa potem požlahtnijo (precepijo) s poljubno žlahtno sorto istega plemena. V ta namen spojijo mlado podlago z enim ali z več brsti žlahtne sorte na tak način, da se moreta zrasti v eno celoto. Divjak nam zagotovi čvrsto, zdravo rast bodočega drevesa, brst žlahtne sorte, ki ga vcepimo in iz katerega se ima razviti žlahtno drevo, nam pa zajamči pristnost tiste sorte, ki jo hočemo imeti, z vsemi njenimi lastnostmi.

Operacijo sadne rastline, ki ji pravimo požlahtnjevanje ali cepljenje, izvršujemo vobče v dveh dobah, in sicer ali v dobi, ko drevje počiva (od novembra do maja), ali pa v dobi rasti (od junija do septembra). V prvem primeru požlahtnjujemo s cepičem, ki ima po več brstov (enoletna mladika s 3–6 popki), v drugem pa z enim samim brstom (z enim popkom). V bistvu ni razlike med obema načinoma, kajti samo en brst (lesni popek) žlahtnega drevesa zadostuje, da narasle iz njega najobširnejše drevo.

Žlahtni brst ali cepič se more zrasti s podlago (divjakom) le tedaj, ako ju tako spojimo, da se tesno in trajno stika kambij enega s kambijem drugega dela. Torej v najožji in trajni stik mora priti tista plast pod kožo, iz katere se tvori vsako leto navznotraj prirastek lesa, navzven pa ličje. Med obema deloma med podlago in cepičem se začne tvoriti novo staničevje, ki obda prvotno rano okrog in okrog z bolj in bolj obširnimi, lesnimi obroči. Rane se na ta način zacelijo (zalijejo), da se v dveh, treh letih samo še površno pozna, kje je bilo drevo cepljeno.

Pri cepljenju s cepičem dosežemo pravičen stik podlage in cepiča na prav različne načine. Ako je podlaga vsaj približno tako debela kakor cepič, cepimo z d o l a g o. Podlago in cepič odrežemo poševno in ju staknemo, da se rezi natančno krijeata. Kadar je pa cepič precej debelejši nego podlaga, cepimo na s e d l o. V tem primeru prirežemo cepič tudi poševno, pa mu še naredimo na gornji strani rezi pravokotno zarezo (sedlo). Podlago pa prirežemo pravokotno in ji na eni strani posnamemo nekoliko kože in lesa, tako na dolgo in široko, da cepičeva rez rano popolnoma pokrije. Tudi cepljenje v ž l e b i č je dobro in se mnogokrat uporablja, zlasti kjer so divjaki precej debeli.

Najstarejši, prvotni, pa tudi še dandanes najbolj udomačeni način požlahtnjevanja sadnega drevja je cepljenje v r a z k o l, v precep ali sklad. Tu podlago res precepimo (razkoljemo) in v precep vtaknemo ob obeh krajih v obliki zagozde prirezan cepič, tako da se ujema kambij podlage s kambijem cepičev. Ko drevje ozeleni in je muževno, cepimo za k o ž o. To je najlažji način cepljenja, ker pride vsa rez pošev prirezanega cepiča v kambijevo plast podlage.

Pri vsakem cepljenju moramo cepič tesno privezati k podlagi in rano prav dobro zamazati s cepilno smolo, da preprečimo stik z zrakom, ki bi cepič izsušil. V prejšnjih časih so mazali z ilovico, ki so jo obvezali z mahom ali cunjami, da se ni posušila in odpadla.

Cepiče moramo rezati pozimi, preden se začne gibati po drevju sok. Take cepiče lahko hranimo do maja, ako jih imamo na hladnem.

Cepljenje z o č e s o m ali o k u l a c i j a je še bolj preprost način požlahtnjevanja nego s cepičem. Izvršujemo ga navadno meseca julija in avgusta, ko so divjaki drugič muževni. Pri tem požlahtnjevanju prerežemo najprej navzkriž kožo na divjaku in jo nekoliko odlučimo. Potem izrežemo iz cepiča (istoletnega dozorelega poganjka) košček kože z enim samim brstom (očesom) ter ga vtaknemo pod kožo in tesno zavezemo. Mazati rane ni treba. Te cepilne poženeje navadno šele drugo leto (okulacija na speče oko). Lahko pa okuliramo tudi že junija in očesa odženejo še isto leto. Okulacijo na speče oko uporabljajo zlasti po drevnicah, kjer požlahtnijo vsako leto na sto in stotisoče divjakov.

S pomočjo požlahtnjevanja razmnožujemo vse pečkasto in po večini tudi vse koščičasto sadje. Le nekatere sorte breskev se precej zanesljivo množe tudi s semenom. Tudi orehov pri nas ne cepimo, ker semenščaki zanesljivo obdržijo lastnosti svojih staršev.

Kakor sadno drevje, prav tako požlahtnjujejo vrtnarji tudi nešteto drugih vrtnih rastlin, kadar gre za to, da vzgojijo naraščaj z istimi lastnostmi kakor jih imajo materine rastline, kar se s semenom ne da doseči.

ZAKLAD V USTIH.

Zobje so neprecenljivo bogastvo. Ni lepote in ni zdravja brez zdravih zob. Najlepša usta pokvari en sam nepravilno vzrasli zob — kaj šele, če leži vse povprek kakor izravnane planke ali če je ostalo od zob le črno pogorišče... Usta kvarijo tudi zobje, ki so sicer zdravi, toda so rumenkasti ali obrobjeni z debelo prevlakno usnih usedlin. Temu ali onemu moli podočnik dolg kakor okla iz ust, drugemu očitajo, da ima »zobe kakor krava roge«, če mu ne morejo pokriti ustnice rogovilasto zraslih zob. Enim so uravnani preveč na ven, drugim preveč na nofer, zopet drugim sloje vsak-sebi, so nazobčani, zamolkle barve. Marsikdo ima sekavce koničasto zaostrene; takega, pravijo, »se je treba ogibati, rad grize«. Kdor ima zobe bolj na redko vsejane, ne uživa dosti zaupanja: »redki zobje — laž skozi gre«. Imajo ga tudi za blebetavca: »uide mu skozi zobe«. Stare žene izklepetajo samo zato marsikaj, ker jim »uide«. Lepo ravni zobje, v trdno sklenjeni vrsti so znak krepkega značaja in zdravja. Zelo rahločutne ženske, pa tudi moški, imajo drobne zobe. Taki imajo navadno tudi majhna usta, pri krepkih zobeh so navadno tudi usta bolj velika. Človek ravnih krepkih zob vzbuja zaupanje; tak ni samo sposoben za delo, ampak ima pri delu tudi uspehe. »Bili ali ne biti« odločujejo pogostoma samo zobje. Ko so prodajali sužnje, so jim pretipali zobe kakor konju na sejmu. Delodajavci v Ameriki gledajo tudi na zobe, kadar najamejo delavca. Velika podjetja tam kakor tukaj v Evropi imajo lastne zobarje, ker pomeni zdrav zob delazmožnost. Da pešajo prebavila, ko prihajajo »leta, ki nam niso všeč«, so krivi večinoma zobje, ki so jo potegnili iz ust. To pešanje se opazuje bolj pri ženskah kakor pri moških, ker je ženska po svojem organizmu bolj podvržena obolenju in izgubi zob. Seveda pešajo prebavila marsikdaj tudi močnim in mladim moškim, to pa večinoma zaradi tega, ker ne izkoriščajo moči svojih zob; večina teh vrže jed vase, ne da bi bila zadostno prežvečena.

Zobje so tudi pogoj pravilnega govorjenja, kakor kak plot zadržujejo jezik, branijo tudi mrzlemu zraku v grlo. Da stari ljudje toliko kašljajo, je često krivo pomanjkanje zob; in starost samo, kdo jo bolj dela, če ne zobje? Poglejte človeka, ki ima vse zobovje ali vsaj več sprednjih zob vstavljenih! Ko vzame zobovje ven, bi ga skoraj ne poznala njegova rodna mati. Brez zobemu lica in usta upadejo, nos se povese in jezik je nekam daljši, govorica bolj nerazločna. Stari ljudje tožijo, da nima nobena jed več listega okusa, ki ga je imela poprej. Tega so zopet krivi zobje, bodisi da jih ni ali da so nečedni, volli, gnezda glivic in ostankov jedi, ki se razkrajajo med zobmi. Zdrava slina je mogoča samo pri zdravih ali popravljenih zobeh, slina, ki je sicer zdrava, se pomeša z nečedno navlakom

zobeh in izgubi svoja alkalična svojstva — jed nima pravega okusa in prebava ni v redu. Tako so drobni mlinčki v ustih res pravi zaklad, od njih je odvisno blagostanje telesa.

Sestava zob. Zobje so iz zobovine, koščene mase, ki je prevlečena s sklenino. Zob delimo v venec, vrat in korenino, vrsto zob v dletaste, koničaste in grbaste ali sekavce, podočnike in kočnike. Zobovina je bolj trda snov kakor snov drugih kosti; še bolj trda pa je njena prevlaka sklenina, medtem ko je korenina prevlečena s tvarino, ki ni trša od navadne kosti in ji pravimo cement.

Dr. Klenke razlaga v knjigi »Zobje«, kako važno je za negovanje zob, da ne poznamo samo oblike zob, ampak tudi kemično sestavo zobne tvarine. Utemeljuje: Zobje so podvrženi raznim kemičnim in fizikalnim vplivom. Nobeno kemično telo pa ni tako trdno, da ne bi občutilo razjedajočih vplivov na sebi. Treba nam je torej nekega merila, po katerem bomo spoznali, kakšnim vplivom se ne more ustavljati zob. Za našo poljudno razpravo prihajata v poštev samo sestava zobovine in sklenine. Prva je sestavljena iz 22·6 živalske tvarine, 57·2 fosfornokisle apnene prsti, 8·3 ogljenčevokisle apnene prsti, 1·2 fluorkalcija, 1 fosfornokisle magnezije in 2·2 različnih snovi od sto delov.

Sklenina sestoji iz 88·5 fosfornokisle apnene prsti in fluorkalcija, 10 ogljenčeve apnene prsti in 1·5 fosfornokisle magnezije.

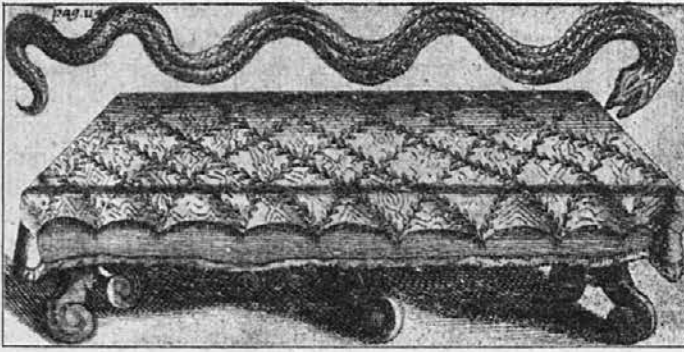
Lea Fatur.

GADJI PIK — NI TAKA REČ!

Proučevavec strupenih kač, T. H. Roesler, je spisal zanimivo razpravo, kjer trdi, da kačji pik ni tako nevaren za človeka, kakor mislimo. Roesler je opazoval 1398 kač, ki so pičile samo 7 ljudi. Od teh 7 ljudi ni nihče umrl. Le majhne živali, kakor psi, ptiči, poginejo od gadjega strupa. A tudi živali se ubranijo gada, tako je n. pr. navadna kokoš s kavsanjem uničila gada. Gad je podnevi len in piči človeka le tedaj, če je močno razdražen. Časih, tako pri košnji ali sekanju v gozdu, se pripelje, da piči gad delavce. Ko človek izsesa strup iz rane, rana oteče in človeka obide mrzlica — malokdaj pa nastopi smrt. Le ponoči so gadje urni in živahni, posebno meseca aprila, ko se pariyo. Navzlic temu, da gadji strup ni tako nevaren, je vendar priporočati, da rano izmiješ, jo z vinskim cvetom desinficiraš in greš k zdravniku. Nikar se pa ne boj, da boš umrl!

NEKDAJ IN SEDAJ.

Radi se čudimo, ko beremo o možeh srednjega veka, kaj so vse zmogli, naj je bilo to duševno ali telesno delo. Saj je Tomaž Akvinec napisal učenih in globokih knjig toliko, da bi jih komaj vitez, če bi bile vse zbrane. Saj so marsikateri vitezi z ogromnimi meči presekali sovražnika od temena do sedla in še sedlo povrhu. Pa je bilo mnogo puščavnikov, ki so leta in leta živeli takorekoč brez nič. In so bili bogatini in kralji, ki so použili pri enem obedu toliko raznih jedil, da danes povprečen človek v par mesecih, večinoma pa vse leto ne okusi toliko in takih jedil. Razumljivo je, da je bil srednjeveški človek mnogo

Prti za slavnostne prilike. Ob svečanih prilikah so pogrinjali mize z več in raznimi v umetne oblike zloženimi prti. Kača je zložena iz prtičev.

drugačen kot je današnji, ne drugačen po svoji človeški naravi, pač pa po svojem udeleževanju. Česar se je lotil, je izvedel vse v širokih potezih, pa naj so to bile ogromne stavbe, učena raziskavanja, viteški pohodi ali pa nam nedosegljivo svečniško življenje — pa tudi grehi in pokora zanje. Vse življenje in izživljanje je bilo svojevrstno, nekako monumentalno, ogromno. Ljudje so živeli nekakšno umerjeno, a ne površno življenje. Da so izvršili ogromna dela, je bil pač vzrok v tem, ker se je vsak bavil le s svojo stroko, s to pa temeljito. Danes pa se že vsak šolarček uči toliko predmetov, da pride iz šol našopirjen vsevedež, je pa v resnici prazen in brez vsakega temeljitega znanja. Brez dvoma je bilo več duha in duševnosti v ljudskem »umetniku«, ki je z neizmerno ljubeznijo rezljal žlice, pisal majolike in skrinje, kakor v današnjem tovarniškem delavcu, ki mora postati ob stroju — sam tudi stroj.

Zgodovinska resnica je, da so prej ljudje splošno manj delali in bolj lagodno delali kakor dandanes. Res je bila tlaka; toda res je tudi bilo, da je bil vsak tlačan toliko prebrisan, da se na tlaki ni nihče pretegnil. Še kasnejša doba osvobojenih kmečkih domov dokazuje, da je bilo na gruntu, ki ga danes obdelata gospodar in gospodinja sama z otroki in nekoliko dninarji, poprej več hlapcev in dekel. Danes pa je življenje silno naglo in vsak, kdor se hoče samo za silo primerno preživljati, mora delati mnogo več kot kdaj. In še to preživljanje je pri večini družin duševnih in telesnih delavcev tako, da ne zadošča zdravim potrebam telesnega razvoja. Je hrana bolj izumetničena, pa nikakor tako izdatna in tečna kot nekdanja.

Kava in spet kava, pekovski kruh, pa čaji — vse to ne odtehta starodavnih močnikov in kaš in žganec. Kaj pa bi rekli šele o tistih družinah, kjer je oče brezposeln — že cele mesece? Ko gre otročiček brez zajtrka v šolo, opoldne ga pa čakata doma dva krompirja. In to ni bajka! Kdor ima priliko pogledati po mestih v take družine, mu je neumljivo, kako sploh še žive. (Toda o tem bi bilo treba napisati poglavje zase.)

V takih razmerah smo danes; jeklen obroč so te razmere, ki stiskajo človeštvo. Spremeniti jih ne moremo, tudi nočemo. Vsak dan pisarimo o človečanstvu, o strašnih napredkih, o prelepi svobodi, v resnici pa smo vsak dan bolj nečloveški, bolj nesvobodni, odvisni in vpreženi v mračne razmere in v duha moreče delo.

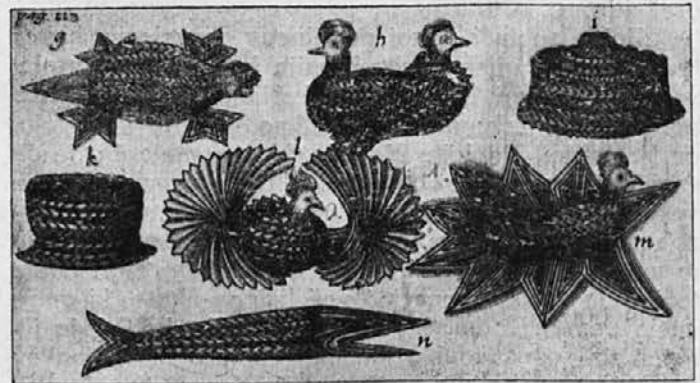
Da je ob takih razmerah Cerkev z veliko uvidevnostjo polajšala post, je samo dokaz, kako modro sodi

sedanje razmere. Da je pa bila ta postava v srednjem veku tako stroga, nam bo umljivo, če pomislimo, da ljudje niso bili temeljiti samo v delih, bili so taki tudi pri jedi: Cerkev je morala napeti poslane vaje, da je zavrla neizmerno »žrtje«, ki se je gojilo, kjer je bilo le mogoče. Tisti, ki so imeli, so se gostili zares do ogabnosti. Saj je še svačlovščina poštenega kmefa morala trajati po tri do pet dni; in če ni bilo ob nedeljah pečene petelina na mizi v hiši tlačana, se je smel priložiti pri graščini — in navadno z uspehom.

Kaj se je godilo pri »gospodi«, na dvorih in po grofijah, nam razodeva knjižica iz srede sedemnajstega stoletja (približno iz l. 1650). Knjižico je spisal uslužbenec dvornega gospodinjstva, takozvani razkosač (Trenchicant). Nalašč posnamemo tu na kratko njeno vsebino, ki nam pomore umeti tedanjo dobo, ki govori bolje kot druge knjige o vzrokih uporov, revolucij, propadanja višjih stanov in splošnega preobrača v človeški družbi. — Takole nam pripoveduje ta knjiga:

Divjačino, perutnino in sploh vse mesne jedi so prinesli nerazrezane v jedilnico. Na koncu mize je imel svoj prostor dvorni razkosač, poleg njega pa so bili strežniki. Ko so sluge prinesli jed v dvorano in so postavili pladenj z mesno jedjo pred razkosača, jo je ta kar najbolj okusno razrezal in razdelil na krožnike, katere so potem nosili strežniki gostom. Disec knjižice pravi: »Vsak gleda na roke razkosača in na njegove vpludne kretnje. Ako razume svojo umetnost in se giblje vpludno in z lepimi manirami, bo gotovo zadobil milost višjih, tovariši ga bodo spoštovali, posebno se bo pa prikupil nežnemu spolu. Oni pa, ki v tej plemeniti umetnosti ni izurjen in izveden in se ne zna vesti, bo doživel velikokrat sramoto in škodo. Razkosač se mora najprej vdano in spoštljivo prikloniti navzočnim gostom, na kar prične s prijaznim obrazom svoje delo. Gledati in paziti mora, da pri razkosavanju ne umaže namiznega prta, zato naj postavi nekaj krožnikov krog pladnja.«

Nato opisuje priprave za knežji obed, pri katerem »mora dvorni mojster skrbeti, da ima kuhinja in klet vsega v izobilju, maršal pa, da je vsa potrebna služinčad pripravljena. Dalje mora biti pozimi dvorana primerno pregreta in napolnjena s prijetnimi dišavami; v dragocenih svečnikih morajo goreti sveče, pred vhodom pa plamenice. Miza mora stati sredi okrašene dvorane, da morejo uslužbenci neovirano streči gostom. Pogrnjena mora biti najprej z dragocenim pre-

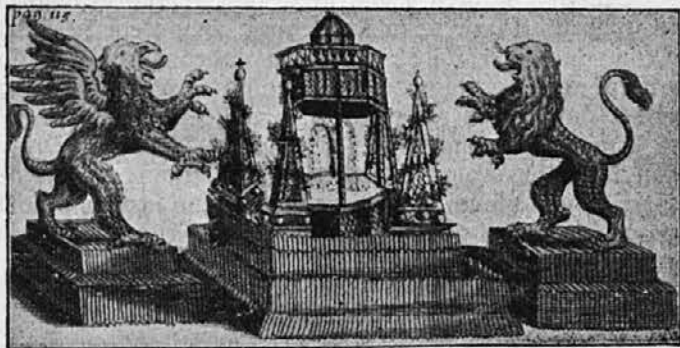

Prtički za slovesne gostije. Zanimivo je, v kakšne neobičajne oblike so prtički zloženi.

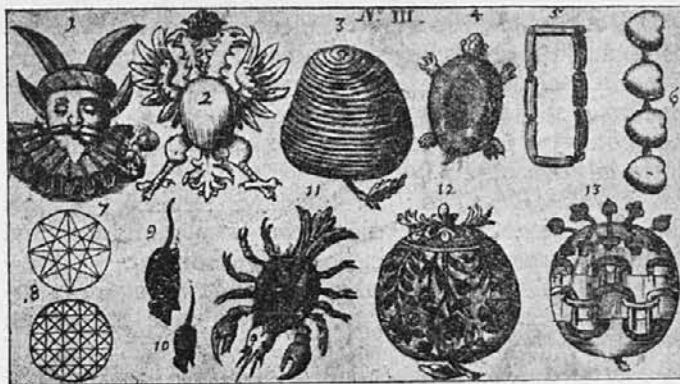
grinjalom, segajočim skoraj do tal; na tega se pogrne namizni prt, ki naj sega tako nizko, da gleda izpod njega prvi le za dobro ped; na ta prt pride še poškrubljen in umetno zgiban prt. Po tem prtu se razvrstijo umetno zloženi prtički v obliki petelinčkov, pulk, golobov, ribic itd. in še različni namizni okraski. V sredo pride največkrat umetno izdelan vodnjak iz sladkorja in peciva, ki prše iz njega dišeče vode. Pod prliček pride kruh, ki ga morajo prej očistiti vseh ožganih delov. Ko je miza pripravljena, naznani to dvorni maršal svojemu gospodarju, ki pride potem z vsemi gosti v jedilno dvorano. Dvorni sluge gredo k vsakemu gostu, držec pred njim majhno posodo in vrč z vodo, da si gost umije roke, poseben sluga mu poda brisačo; ko so gotovi, odkaže dvorni maršal vsakemu gostu sedež. Sluge prinesejo jedila, dvorni razkosar jih z veliko umetnostjo in hitrostjo razkosa in razdeli, strežniki jih nosijo gostom, točaji polnijo kozarce. To se ponavlja pri vseh jedeh.

Oglejmo si en sam jedilnik takega obeda in ga primerjajmo z današnjo splošno revno skromnostjo. Takale je bila vrsta samo mesnih jedil pri enem kosilu ali večerji:

1. kuhano meso v juhi;
2. pečen koštrun;
3. kapun v juhi s peteršiljevimi koreninicami, ingverjem, muškatalnim cvetom in poprom;
4. sludenine rumene ali temne barve;
5. obisna pečenka, potresena s parmezanom in z ocvrtimi kruhovimi rezinami v omaki;
6. pečen kapun v sladki omaki;
7. pečeno stegno srne;
8. ogrska torta;
9. obisna gorka pečenka s česnom in z omako;
10. puran s črno črešnjevo omako;
11. stegno mladega prašička — pečeno, z omako;
12. jerebice z limonovo omako;
13. pečeni piščanci z omako;
14. španska pasteta s kuhanimi kurjimi prsi;
15. juha iz stolčene stare kure;
16. zajec v omaki;
17. pečene prepelice v vinski omaki;
18. pečeno stegno jagnjeta v ogrski omaki;
19. petelini v obari z limono;
20. četrt pečenega teleta;
21. bel grah;
22. španska pasteta z mladimi kokošmi;
23. pečen fazan v sladki pomarančni omaki.

Namizno okrasje. Pri slavnostnih pojedinah so postavljali na mizo celo vodomete iz sladkorja, ki so brizgali lepo dišeče tekočine, razne nastavke v obliki živali itd.

Kako so pripravljali sadje za na mizo. Iz hrušk, jabolk, citron, oranž izrezane in sestavljene oblike.

Razen tega je bilo na mizi raznih zakuskov, solate, zelenjave, sira, sadja, slaščic, korenin itd. nič manj ko 69 vrst!

Tako so živeli!

Na koncu knjižice pa roti ta kuhinjski literat vsakega, ki bi si hotel prisvojiti njegovo duševno last in ponatisniti knjižico, približno takole: »Pošten in vesten človek ne potrebuje svarila, da bi si mojo knjižico, katero sem sestavil z velikim trudom in stroški, na kakršenkoli način prilastil za svojo. Opozarjam na sedmo božjo zapoved: Ne kradi! Ako kdo iz dobičkaželjnosti ponatisne tuje spise in knjige, ta je ta! Krščansko načelo, katero pa tudi pogani in Turki upoštevajo, pravi: Česar nočeš, da ti drugi store, tudi ti drugim ne stori! To je božja volja, da nihče predaleč ne sega in ne oškoduje svojega brata ali sokristjana, zakaj On maščuje vsako tako početje! Kdor pa te zapovedi ne posluša, je hujši od pogana in Turka; kdor pozabi krščansko ljubezen radi dobičkaželjnosti, služi hudiču, od katerega bo dobil svojo zasluženo plačilo, da bo moral nekoč na gorečih vislicah izbljuvati vse ono, kar je prilastil sebi in svojcem v večno prekletstvo. Prosim torej vsakogar radi njegove vesti: Bodi zadovoljen s tem, kar je tvojega; jaz se bom rad zadovoljil s tem, kar je mojega.«

Možakar odločno brani svojo duševno lastnino. Bržkone je bilo že v tistih časih dosti človeških srak, ki so se tudi v književnosti rade ponašale s tujim perjem.

J. A.

KUHARICA.

JEDILNI LIST

za povelikonočni teden v letošnjem aprilu:

Sobota. Kosilo: Ječmenčkova juha (ki si kuhala v njej šunko), goveje meso, »aleluja« (Ml. 1923, str. 149), krompirjev pire, kuhane češplje. — **Večerja:** Šunka (»žegen«) s hrenom, jajčnimi krlji, malimi kumaricami in sirovim maslom, počica in čaj. (Na veliko soboto opoldne namreč neha post.)

Nedelja. Kosilo: Juha s krpicami, šunka, obložena z nastrganim hrenom, jajčnimi krlji, kislini gobicami in sirovim maslom; pečena kurecina ali kaka druga pečenka, »aleluja«, pražen krompir in salata, počica, pomarančni kompot (Ml. 1926, str. 158). — **Večerja:** Šunka s hladetino in hrenom, počica in kava.

Ponedeljek. Kosilo: Zelena juha (Ml. 1927, str. 358), šunka, obložena s hrenom, kumaricami, izrezljano ter okisano peso in sirovim maslom, janičkova pečenka s kranjskim krompirjevim pirejem, počica in kompot. — Večerja: hladetina, šunka, pomarančna torta in kava ali čaj.

Torek. Kosilo: Drobniakovi štrukeljci v juhi (Ml. 1927, str. 238), goveje meso v pikantni hrenovi omaki s krušnimi cmoki, počica in kompot. — Večerja: Čista goveja juha, hladetina z oljem in kisom ter zrezano čebulo, počica in kuhane hruške ali krljji.

Sreda. Kosilo: Špinačna juha po češkem načinu (Ml. 1927, str. 318), pljučna pečenka po načinu divjačine (Ml. 1923, str. 432), polmeseci z mohantom lali kravjim siroml (Ml. 1923, str. 432) in krompirjevimi krljji, figov kompot (Ml. 1926, str. 118). — Večerja: Svinjsko meso z makaroni, molovilec s krompirjem v satali, kava.

Četrtek. Kosilo: Krompirjeva juha z drobnjakom (Ml. 1927, str. 318), goveji jezik s špinačo (Ml. 1923, str. 392) in krompirjevim pirejem, pomarančni narastek (Ml. 1924, str. 151). — Večerja: Zemljev pečnjak (Ml. 1924, str. 71) s kompotom.

Petek. Kosilo: Žabja ragu juha (Ml. 1927, str. 198), ajdovi žganci s kislim zeljem, pijane miške z odcedkom ali kompotom. — Večerja: Vsukanec (močnik), polenovka v majonezi, okrog nje kisle kumarice in okisan fižol, čaj.

Ječmenčkova juha.

Namoči zvečer četrt litra drobnega ječmenčka, drugi dan ga zavri, in ko zavre, odlij vodo ter ga zalij z juho suhega svinjskega mesa (dva litra). Ko je ječmenček napol kuhan, mu prideni en olupljen in na majhne kocke zrezan krompir, dva stroka drobno zrezanega česna, in ko je že skoraj skuhan, mu prideni ščep popra in žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja; osoli ga po okusu. (Kuhaj ječmenček počasi dve do tri ure!)

Pire iz pečenega krompirja.

Krompir operi in ga položi v vročo pečico, da se speče. Pečenega olupi in stresi v lonec in ga prav dobro stlači s tolkačem ali kuhalnico. Za šest krompirjev prilij osminko litra vročega zavretega mleka, nekoliko soli in za debel oreh sirovega masla. Vse skupaj še dobro premešaj!

Kranjski krompirjev pire.

Operi 6–8 srednje debelih krompirjev, kuhane odcedi in olupi. Krompir stresi v lonec, ga prav dobro stlači, prideni mu nekoliko soli, za pol drobnega jajca sirovega masla in pičlega četrt litra zavretega mleka. Krompir še dobro zmešaj in postavi takoj na mizo.

Meso v hrenovi omaki.

Pol kilograma navadno v juhi kuhanega govejega mesa zreži na ploščnate kose in jih naloži na krožnik. Posebej pa deni v kozo dve žlici kisle smetane, pičlo žlico moke, žlico nastrganega hrena, ščep popra, žlico kisa in četrt litra juhe ter nekaj zrn soli. Postavi kozo na ognjišče, da vse par minut vre, postavi nekoliko na hladno, da se omaka nekoliko ohladi. Ohlajeni pri-

mešaj rumenjaki in jo vlij na zrezano meso. Potresi še z žlico krušnih drobtin, z žlico parmezanskega sira in polij po vrhu še žlico razpuščenega sirovega masla. Meso postavi za 10 minut v pečico, potem ga obloži s krušnimi cmoki in postavi na mizo.

Zemeljni cmoki.

Zreži na majhne kocke 6 en dan starih žemelj, razgrej v ponvi pol žlice masla in zarumeni v njej pol žlice drobno zrezane čebule in zelenega peteršilja in polij po žemljah; zavri četrt litra mleka in vrelega polij po žemljah. Pokrij za pol ure, da se žemlje nekoliko napoje, potem zmešaj še par žlic mleka z enim jajcem in polij žemlje. Dobro premešaj ter prideni še 2–3 žlice moke. Ko si vse prav dobro zmešala, napravi iz tega testa 6–8 cmokov. Deni jih v vrelo, osoljeno vodo, da se 20–25 minut narahlo kuhajo. Kuhane prereži čez polovico in obloži z njimi meso.

Polenovka v majonezi.

Kuhaj v slani vodi $\frac{1}{2}$ kg namočene polenovke s koščkom korenja, peteršilja, čebule, celega popra in lavorjev list; osoli jo in kuhaj 7–10 minut. Nato jo odstavi in pusli v kropu, da se nekoliko ohladi. Ohlajeni osnaži kosti in kožo, jo strgaj na majhne kosce, naloži v skledo in oblij z majonezo.

Preprosta majoneza.

Zmešaj v lončku eno jajce in en rumenjaki, dve žlici kisa in dve žlici olja, postavi na vroče ognjišče in mešaj kakor šató. Ko se nekoliko naraste, prilij dve žlici gorkega mleka in še mešaj, da se nekoliko ohladi, prideni ščep popra in oblij z njo polenovko.

Hladetina (žolica) na preprosti način.

Osnaži 4 sveže prašičje noge ter razsekane stresi v lonec. Nanje nalij 3–4 litre vode in dve žlici kisa, prideni tudi košček govejih jeter in $\frac{1}{4}$ kg govejega bočnika. Lonec postavi nato na ognjišče, da zavre. Nato prideni nekoliko soli, 10 zrn celega popra, 4 stroke česna, majhen koren, lavorjev list in drobno čebulo. Kuhaj vse skupaj počasi štiri ure. Ko so noge mehke, jim odstrani kosti in zloži meso na krožnike, z juhe poberi maščobo, nato jo pa precedi na meso. Na vsak krožnik položi lavorjev list in postavi hladetino na hladno, da se strdi.

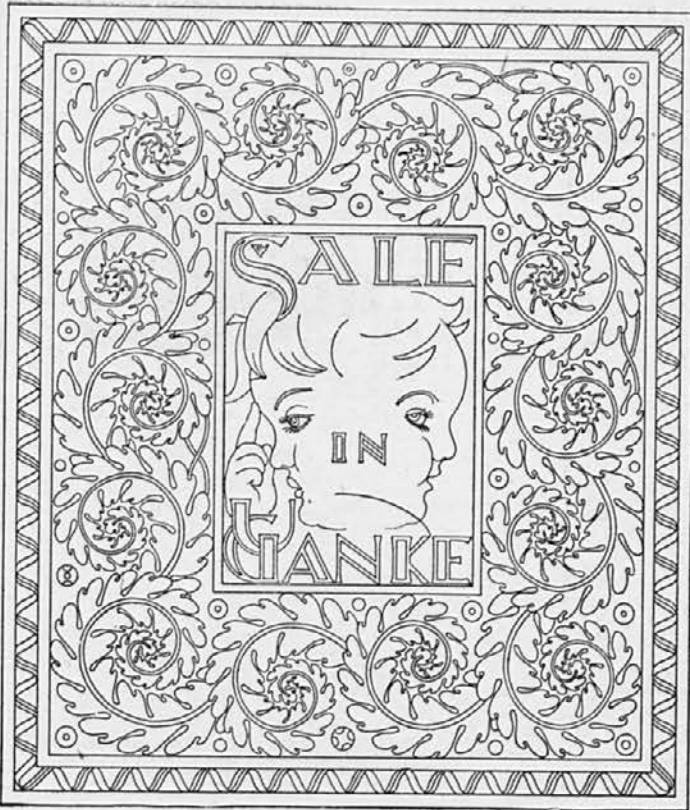
Pomarančna torta s pomarančno kremo.

Stepaj v kotliču 6 jajc in 18 dkg sladkorja najprej na gorkem, da se nekoliko segreje, in potem še četrt ure na hladnem, da se ohladi in dobro naraste. Nato prideni skorjico polovice obribane pomaranče in 18 dkg moke. Zmes stresi v pomazan, z moko potresen model in jo peci v srednje vroči pečici 20–30 minut. Drugi dan torto ploskoma prereži, da nastaneta dva kolo-barja, in jo nadevaj v sredi s pomarančno kremo, položi drugo ploščo na pomazano in jo še po vrhu in ob kraju dobro pomaži s kremo.

Pomarančna krema.

Mešaj četrt ure 10 dkg sirovega masla, dve žlici stolčnega sladkorja, dva rumenjaka, žlico ruma, nastrgane lupine polovice pomaranče in žlico pomarančnega soka.

M.R.

ZA SMEH.

Ukor.

Profesor (dijaku nižjega razreda): »Kdo je bila tista gospodična, ki ste šli včeraj z njo?«

Dijak: »Moja sestrična.«

Profesor: »Zapomnite si, da v Vaših letih človek še ne sme imeti sestrične.«

Bog vedi, zakaj.

»Zakaj se pa Vaši otroci zmerom tako jokajo?«

»Bog vedi, zakaj. Saj jih venomer tepemo, da se ne bi, pa nič ne pomaga.«

Italijanske ljudske šole.

V neko osnovno šolo v Siciliji pride šolski nadzornik. Kakor povsod, tudi v Italiji šolski nadzorniki najprej poslušajo, potem pa tudi sami kaj vprašajo. Tako tudi ta. Med drugimi učili je bil v šoli tudi globus, ki ima, kakor znano, na slojalu os nagnjeno. No, in šolski nadzornik vpraša nekega učenčka, zakaj je globus nagnjen. Fantek molči. Nadzornik vpraša še enkrat. Takrat pa otrok v jok: »Jaz ga nisem polomil.« Nadzornik vpraša drugega, tretjega — isto. Slednjič se oglasi učitelj: »Gospod nadzornik, oprostite, otroci res niso nič krivi. Globus je bil že tak, ko sem jaz šolo prevzel.«

Bridka resnica.

Gospa, ki je hotela biti zmerom bolna, pride zopet k zdravniku. Ta jo sprašuje in preiskuje, preiskuje in sprašuje, nazadnje pa pravi:

»Gospa, ali prenesete resnico.«

»Naj bo, kar hoče, gospod doktor, kar povejte, kaj mi je; pripravljena sem na vse.«

Zdravnik: »Gospa — nič Vam ni.«

Kdaj je gospod doma.

Upnik: »Ali je gospod danes doma?«

Sluga: »Je. — Prosim, kar naprej!«

Upnik: »Hvala Bogu, vendar pridem kdaj do svojega denarja!«

Sluga: »Molite se! Naš gospod nima nikoli denarja, kadar je doma.«

Vljudna grožnja.

»Če mi še enkrat rečeš, kar si mi rekel, se ti lahko pripeti, da bom zaradi telesne poškodbe par mesecev zaprt.«

V vzgojevališču.

Ravnatelj: »Kdor bo pojedel največ krompirja, dobi največji kos mesa.«

(Vse tiho; otroci jedo krompir kakor za stavo.)

Ravnatelj: »Kdo se je najedel krompirja do sitega?«

Vsi: »Jaz, jaz, jaz...«

Ravnatelj: »Dobro, potem bomo pa meso za jutri spravili.«

Močne cigare.

Dama pride v trafiko in zahteva prav močnih cigar za moža.

»Kakšne pa, prosim? Viržinke se štejejo za prav močne cigare. Izvolite morda te?«

Dama: »Pokažite jih, prosim.«

Prinesejo.

Dama jih ogleduje, pa se ji zdijo prešibke: »Ali nimate bolj močnih? Moj mož namreč vse v žepih polomi.«

Molčečnost.

Gospa (novi služkinji): »Pomnite, kar se pri nas zgodi, se ne sme zvedeti! Ali znate molčali?«

Micka: »Pa še kako! Pri prejšnji gospe sem pobila najmanj dvajset krožnikov, pa še danes nihče ne ve.«

UGANKE.

Urednik: PETER BUTKOVIC - DOMEN, Zgonik, p. Prosek, Itaha.

Jagnje.

(Davorin Cijan, Maribor. — 14 točk.)

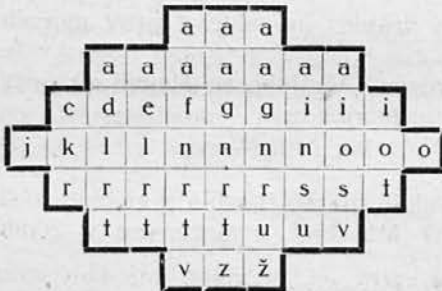
Šaljivka.

(Branko Sodnik, Ljubljana. — 6 ločk.)

Katera Anka je najbolj zagonezna?

Demant.

(Davorin Cijan, Maribor. — 10 točk.)

Besede: 1. glavno mesto v Orenburgu, 2. slov. pesnik in pisatelj, 3. jamstvo, 4. neprijetna skrb, 5. pragozdna žival, 6. moderni vitez, 7. ograjen prostor. — Po sredi navzdol ime slov. pisatelja.

Vraza.

(Ludvik, Maribor. — 8 ločk.)

Moški sol in moko nosi, ženske treba je pri kosí.

Črkovnica.

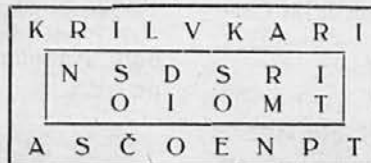
(Mirosljub, Kočevje. — 16 ločk.)

Domen besed v vodoravni vrstí je: 1. ime države v Afriki, 2. žensko ime, 3. vas na Vipavskem, 4. primera, 5. morško kopališče, 6. čednost, 7. književni znak, 8. mesto v Prekmurju, 9. paznik, 10. svelopisemska oseba, 11. grška junaška pesnitev, 12. lep kraj, 13. vas med Ljubljano in Vrhniko, 14. moško ime, 15. slovenski pesnik, 16. mesto na Ogrskem. — V poševnih vrstah, označenih z debelimi črkami, dobiš ime slovenske opere in ime njenega skladatelja.

Črkovna podobnica.

(A. D., Ljubljana. — 12 točk.)

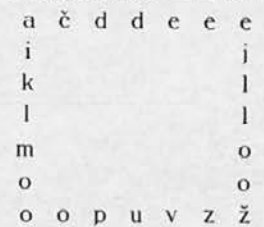
Provizoričen načrt za slavno.

(Herma, Št. Vid nad Ljubljano. — 14 ločk.)

Okvir za sliko.

(France, Središče. — 10 ločk.)

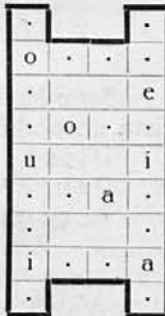

Besede pomenijo: Dve krstni imeni, mesto in trg v ljubljanski oblasti.

Leslsvica.

(Ivanka Kralj, Ljubljana. — 10 točk.)

Vstavi v polja, znamenovana s pikami, črke b, c, č, d, i, j, k, m, n, r, r, r, s, s, š, l, v — pa dobiš na levi strani od zgoraj navzdol ime pisatelja, na desni strani pa naslov njegovega dela. — V vodoravnih črtah dobiš besede, ki pomenijo: 1. del obraza, 2. moško ime, 3. zelišče, 4. zdravju škodljivo žival.

Rešitve je pošiljali do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. Šent Vid nad Ljubljano.

REŠITEV UGANK V MARČNI ŠTEVILKI.

Črkovnica:

Kar je pravo, to je zdravo.

Tombola. Vzamemo vsako peto številko (vsaka peta je bila izključena) in jo nadomestimo s črkami iz abecede; dobimo: Zlato uro.

Posebnica: Socialna misel.

Izobesek:

Jožef Kepec, lesar, Zalog.

Stara izkopanina: Vse mine. Računska podobnica: Imamo 6 krat, 6 je, 6 in in 3 deset. Torej: $6 \times 6 = 36$.

Besedna uganka:

Kdor išče, najde.

Spremenitev: Zima, miza, moda, kosa, roka; rimá, pika, peša, reka, roko; breza, kreda, krava, griva, umiva — Roka roko umiva.

Cvetje. Je devet pokončnih vrst, iz katerih jemlješ črke po številkah iz letnice »1928«. Dobiš: Pomladni cvel odeva svet.

Kdo je to? Krl.

Podobnica: Več ko zna, več velja.